

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ДЕМЕНКО КАРИНА ЕДУАРДІВНА

УДК 351.863:338.23:336.743(477)(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВАЛЮТНОЇ
ПОЛІТИКИ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ
БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Спеціальність 081 – Право

(Галузь знань 08 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ К.Е.Деменко

Науковий керівник: Старинський Микола Володимирович, доктор
юридичних наук, професор

Суми 2023

АНОТАЦІЯ

Деменко К. Е. Організаційно-правові засади реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансової безпеки держави. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Сумський державний університет, Суми, 2023.

У дисертації здійснено комплексне дослідження сутності та особливостей організаційно-правових засад реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансової безпеки держави. Науково обґрунтовано та вироблено пропозиції щодо удосконалення валютного законодавства України в частині забезпечення фінансової безпеки держави.

Запропоновано під *економічною безпекою* вважати результат цілеспрямованої та науково-обґрунтованої діяльності держави в особі уповноважених органів влади, що діють на підставі чинного законодавства, яка переростає в стан економіки, що здатний забезпечити стійкість держави та стабільність функціонування її механізму до зовнішніх і внутрішніх загроз та цілеспрямованих актів інших держав, спрямованих на її дестабілізацію та економічне послаблення.

Встановлено, що *фінансова політика* це передбачена чинним законодавством діяльність уповноважених державою органів, в компетенцію яких входять повноваження із регулювання публічних фінансових відносини задля мобілізації фінансових ресурсів та їх ефективне використання з метою формування стабільної економіко-соціальної системи та її зростання. Реалізація розробленої державної фінансової політики здійснюється за двома напрямками: регламентування фінансових відносин у суспільстві та здійснення поточної фінансової діяльності. Базовим елементом є регламентування фінансових відносин, яке може здійснюватися державою у законодавчій та адміністративній формах, що об'єктивується у організаційно-правовому забезпеченні фінансової безпеки.

Виявлено, що фінансова безпека держави включає в себе цілий ряд складових частин, серед яких є *валютна безпека*, яку слід розглядати як стан курсоутворення, що характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках.

Доведено, що організаційно-правове забезпечення фінансової безпеки держави це здійснювана, на основі чинного законодавства держави, діяльність створеної системи уповноважених державою органами у сфері фінансової безпеки держави із впорядкування суспільних відносин за допомогою правових норм, приписів і сукупності засобів упорядкування, а також їх юридичне закріплення, охорона, реалізація та розвиток.

Виявлено, що валютна політика держави це діяльність уповноважених нею органів із реалізації сукупності економічних, правових та організаційних заходів за допомогою визначених інструментів у сфері валютно-фінансових відносин з метою досягнення визначених тактичних та стратегічних цілей загальної економічної політики держави у сфері валютних відносин.

Встановлено, що організаційно-правові засади реалізації валютної політики держави це її діяльність із створення і впорядкування системи уповноважених органів для реалізації її завдань і функцій. До них відносяться: а) принципи організації та діяльності уповноважених органів у сфері регулювання валютних відносин; б) методи реалізації валютної політики, які використовують уповноважені органи у сфері регулювання валютних відносин; в) інструменти, які використовують уповноважені органи для досягнення цілей і завдань валютної політики.

Принципи організації та діяльності уповноважених органів у сфері регулювання валютних відносин складають систему, до якої включаються: а) принципи побудови системи державних органів у сфері регулювання

валютних відносин, що об'єктивуються в: принципі системності державного управління та принципі єдиного органу регулювання валютних відносин; б) принципах функціонування уповноважених державою органів у сфері регулювання валютних відносин, що об'єктивуються у: принципі поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики; принципі захисту національного інтересу.

В процесі реалізації валютної політики уповноважені державою органи найчастіше використовують два види методів реалізації валютної політики, а саме: адміністративні та економічні. Адміністративні методи використовуються з метою максимально швидкого отримання запланованого результату валютної політики. До адміністративних методів реалізації валютної політики відносяться методи: а) адміністративного правовизнання; б) адміністративного дозволу; в) адміністративного примусу. Методи адміністративного правовизнання при реалізації валютної політики, як засобу забезпечення фінансової безпеки держави, об'єктивуються в: а) підтвердженні публічно-значимих станів та б) підтвердженні законності здійснюваної діяльності.

Інструментами реалізації валютної політики є певні операції і механізми, за допомогою яких центральний банк може впливати на поточні орієнтири монетарної політики, що позначається на організації валютних відносин в країні. До них відносяться: а) валютна інтервенція, б) девальвація і ревальвація національної грошової одиниці; в) управління обліковою ставкою; г) диверсифікація валютних резервів держави. Використання саме цих інструментів дає можливість оперативно й ефективно вирішувати проблеми, які пов'язані з фінансовою стабільністю держави.

Узагальнено досвід зарубіжних країн (зокрема, Сполучених Штатів Америки, Федеративної Республіки Німеччина, Республіки Польща, Чеської Республіки, Республіки Азербайджан, Республіки Казахстан) з правового регулювання валютних відносин і його впливу на забезпечення фінансової

безпеки держави. При дослідженні окремих нормативно-правових актів деяких зарубіжних держав встановлено наявність загальних тенденцій реалізації валютної політики, що характерні для всіх країн та особливостей її реалізації, що притаманні окремим країнам.

Загальні тенденції полягають у тому, що всі країни не залежно від рівня розвитку фінансово-економічного сектора, особливостей історичного розвитку, політичної системи та обраних напрямків розвитку держави загалом, формують економічно-правовий механізм регулювання валютної сфери, таким чином, щоб він (механізм) міг забезпечити захист фінансово-економічної безпеки держави, в цілому, і валютної сфери, зокрема. Особливостями є те, що в країнах із розвинутою економікою перевага віддається економічним методам регулювання із паралельним застосуванням правоустановчих та дозвільних адміністративних методів, розрахованих на самоорганізацію та ризикоорієнтований підхід до оцінки діяльності суб'єктів валютного ринку, в правовому регулюванні інших держав переважає доля адміністративних методів державного впливу на валютні відносини. Запропоновано управлінські моделі, в яких переважають економічні методи регулювання валютних відносин, називати економічно-адміністративними, а управлінські моделі регулювання, в яких превалюють адміністративні методи – адміністративно-економічними.

За результатами дослідження було констатовано, що сьогоdnішній стан системи управління валютної сфери України є нецілісним. Повноваження в регулюванні валютних відносин є розпороченими між різними органами, що призводить до розмивання як самої діяльності, і як результат, не дозволяє досягати закладених у валютній політиці цілей. Для скорішого набуття системою державного управління у сфері валютного регулювання властивості цілісності, запропоновано підвищити синхронізованість діяльності Національного банку із іншими органами виконавчої влади, а також із підпорядкованими йому суб'єктами валютних відносин.

Запропоновано класифікувати комунікацію Національного банку України в управлінській системі за критерієм адміністративно-організаційної взаємодії на горизонтальну та вертикальну. Горизонтальна комунікація відбувається між Національним банком і учасниками валютних відносин, які не перебувають у нього у підпорядкуванні. Вертикальна комунікація втілюється у підзвітності Національного банку Верховній Раді України в межах їх конституційних повноважень та Президенту України. Змістом такої комунікації є, в тому числі, і питання стану валютної політики та стану безпеки.

Запропоновано для забезпечення ефективності процесу реалізації та високих результатів впровадження валютної політики на територіях та регіонах, які підлягають відновленню, на законодавчому рівні передбачити введення податкових канікул, а також спростити адміністративний порядок залучення суб'єктів-господарювання до інвестиційної діяльності, можливо, аж до встановлення явочного характеру реєстрації інвестицій.

Встановлено, що із введенням воєнного стану, валютне законодавство України зазнало значних змін у вигляді встановлення додаткових, в порівнянні із мирним часом, заборон та обмежень. Особливостями норм правових актів у сфері регулювання валютних відносин є те, що вони направлені на регулювання двох часових періодів: воєнного та поствоєнного. Перший передбачає особливості правового регулювання валютних відносин під час дії воєнного стану. Другий – фіксує такі правові та організаційні міри та заходи, які сформовані із врахуванням досвіду воєнного часу, а також розраховані для попередження та недопущення загроз при реалізації економічно-фінансовій політиці відновлення України, в тому числі, валютної політики.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, валютна політика, валютні відносини, інструменти валютної політики, принципи валютної політики.

SUMMARY

Demchenko K. E. Organizational and legal bases for the implementation of currency policy as a means of ensuring the financial security of the state. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law. – Sumy State University, Sumy, 2023.

The thesis contains a comprehensive study of the essence and peculiarities of the organizational and legal bases for the implementation of currency policy as a means of ensuring the financial security of the state. There are scientifically substantiated and developed proposals for improving the currency legislation of Ukraine in terms of ensuring the financial security of the state.

It is proposed to consider *economic security* as the result of purposeful and scientifically based activities of the state, represented by authorized authorities that act on the basis of current legislation, which develop into a state of the economy that can ensure the resilience of the country and the stability of the functioning of its mechanism to external and internal threats and purposeful acts of other states aimed at its destabilization and economic weakening.

It has been established that *financial policy* is the activity of bodies authorized by the state, provided for by the current legislation, the competence of which includes the authority to regulate public financial relations for the mobilization of financial resources and their effective use to form a stable economic and social system and its growth. Implementation of the developed state financial policy is carried out in two areas: regulation of financial relations in society and implementation of current financial activities. The basic element is the regulation of financial relations, which can be carried out by the state in legislative and administrative forms, which is objectified in the organizational and legal support of financial security.

It has been found that the financial security of the state includes a number of components, among which there is *currency security*, which should be considered

as a state of exchange rate formation mechanism, which is characterized by high public confidence in the national currency unit, its stability, creates optimal conditions for the progressive development of the domestic economy, attraction of foreign investments into the country, integration of Ukraine into the world economic system, and also protects as much as possible from shocks in the international currency markets.

It has been proved that the organizational and legal support of the financial security of the state is the implemented, on the basis of the current legislation of the state, activity of the created system of bodies authorized by the state in the field of financial security of the state to streamline public relations through legal norms, regulations and a set of means of streamlining, as well as their legal confirmation, protection, implementation, and development.

It has been found that the currency policy of the state is the activity of bodies authorized by it for the implementation of a set of economic, legal and organizational measures through certain tools in the field of currency and financial relations to achieve certain tactical and strategic goals of the general economic policy of the state in the field of currency relations.

It has been established that the organizational and legal bases for the implementation of the currency policy of the state is its activity to create and streamline the system of authorized bodies for the implementation of its tasks and functions. These include: a) principles of organization and activities of authorized bodies in the field of regulation of currency relations; b) methods of implementing the currency policy, which are used by the authorized bodies in the field of regulation of currency relations; c) tools used by the authorized bodies to achieve the goals and objectives of the currency policy.

The principles of organization and activities of authorized bodies in the field of regulation of currency relations constitute a system that includes: a) the principles of building a system of state bodies in the field of regulation of currency relations, which are objectified in: the principle of systematic public

administration and the principle of a single body for regulating currency relations; b) the principles of functioning of bodies authorized by the state in the field of regulation of currency relations, which are objectified in: the principle of combining domestic and foreign currency policy; the principle of protecting the national interest.

In the process of implementing currency policy, bodies authorized by the state most often use two types of methods for implementing currency policy, namely administrative and economic ones. Administrative methods are used to obtain the planned result of currency policy as quickly as possible. The administrative methods for implementing currency policy include the following methods: a) administrative legal recognition; b) administrative authorization; c) administrative enforcement. Methods of administrative legal recognition in the implementation of currency policy, as a means of ensuring the financial security of the state, are objectified in: a) confirmation of publicly important conditions and b) confirmation of the legality of the activities being carried out.

The tools for implementing currency policy are certain operations and mechanisms by which the central bank can influence the current monetary policy guidelines, which affects the organization of currency relations in the country. These include: a) currency intervention; b) devaluation and revaluation of the national currency unit; c) discount rate management; d) diversification of the state's foreign exchange reserves. The use of these tools makes it possible to quickly and effectively solve problems related to the financial stability of the state.

The experience of foreign countries (in particular, the United States of America, the Federal Republic of Germany, the Republic of Poland, the Czech Republic, the Republic of Azerbaijan, the Republic of Kazakhstan) on the legal regulation of currency relations and its impact on ensuring the financial security of the state is summarized. In the study of certain regulatory legal acts of some foreign countries, it has been established that there are general trends in

the implementation of currency policy, which are typical for all countries, and the peculiarities of its implementation, which are inherent in individual countries.

The general trends are that all countries, regardless of the level of development of the financial and economic sector, the peculiarities of historical development, the political system and the chosen directions of development of the state as a whole, form an economic and legal mechanism for regulating the currency field in such a way that it (the mechanism) can ensure the protection of the financial and economic security of the state, in general, and the currency field, in particular. Peculiarities are that in countries with developed economies, preference is given to economic methods of regulation with the parallel application of law-making and authorizing administrative methods, designed for self-organization and a risk-based approach to assessing the activities of currency market entities; in the legal regulation of other states, a part of the administrative methods of state influence on currency relations is predominant. Management models, in which economic methods of regulating currency relations prevail, are proposed to be called economic and administrative ones, and management models of regulation, in which administrative methods prevail, are proposed to be called administrative and economic ones.

According to the results of the study, it has been ascertained that the current state of the management system of the currency field of Ukraine is not integrative. Powers in the regulation of currency relations are dispersed among various bodies, leading to the blurring of the activity itself, and as a result, failure to achieve the goals set in the currency policy. For faster acquisition of the integrity property by the public administration system in the field of currency regulation, it is proposed to increase the synchronization of the activities of the National Bank with other executive authorities, as well as parties to currency relations subordinate to it.

It is proposed to classify the communications of the National Bank of Ukraine into horizontal and vertical ones in the management system according to the criterion of administrative and organizational interaction. Horizontal

communication occurs between the National Bank and parties to currency relations that are not subordinate to it. Vertical communication is embodied in the accountability of the National Bank to the Verkhovna Rada of Ukraine within the limits of constitutional powers and to the President of Ukraine. The content of such communication includes, among other things, issues of the state of currency policy and the state of security.

To ensure the effectiveness of the implementation process and high results of the introduction of currency policy in the territories and regions subject to restoration, it is proposed, at the legislative level, to provide for the introduction of tax holidays, as well as to simplify the administrative procedure for involving business entities in investment activities, possibly up to the establishment of registration of investments without prior arrangement.

It has been established that with the introduction of martial law, the currency legislation of Ukraine has undergone significant changes in the form of establishing additional prohibitions and restrictions compared to peacetime. The peculiarities of the norms of legal acts in the field of regulation of currency relations are that they are aimed at regulating two time periods: war and post-war ones. The first one provides for the peculiarities of the legal regulation of currency relations during the period of martial law. The second one records such legal and organizational measures and activities that are formed taking into account the experience of wartime, and are also designed to prevent and avoid threats in the implementation of the economic and financial policy of recovery of Ukraine, including the currency policy.

Keywords: national security, financial security, currency policy, currency relations, currency operations, currency security principles.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Деменко К. Е. Щодо поняття «економічна безпека держави» як політико-правової категорії. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 33/2022. С. 282-289. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7889795>
2. Деменко К. Е. Щодо поняття «валютна політика держави» як фінансово-правової категорії. *Академічні візії*. 2022. Вип. 13. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/351>
3. Деменко К. Е. Організаційно-правові засади реалізації валютної політики держави: поняття та характеристика. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 35. 2022. С. 256-263. <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/777>
4. Деменко, К. Е. Обмеження та заборони у валютній сфері за українським законодавством воєнного часу. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. 2023. Вип. 37. С. 309-313. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/783>

Статті в зарубіжних періодичних наукових виданнях:

5. Demenko K. E. Ukraine Foreign Exchange Policy Implementation: Principles of Building State Bodies System in Sphere Regulating Currency Relations. *Global Prosperity*. № 3(2). 2023. 19–27. Retrieved from <https://gprosperity.org/index.php/journal/article/view/103>

Тези наукових доповідей:

6. Деменко К. Е. Правове регулювання валютних відносин в іноземних країнах: досвід для України. *Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук*: матеріали II Міжнародної наукової конференції, м. Дніпро, 17 березня, 2023 р. Міжнародний центр

наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. С. 116-117. https://ukrlogos.in.ua/ua_conference_17_03_2023_mend.php

7. Деменко К. Е. Правове закріплення економічної політики України воєний та повоєнний час. *Актуальні проблеми науки і практики: сталий розвиток в умовах воєнного стану*: тези доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті д.е.н., професора Горбоноса Федора Володимировича (Львів, 26-27 грудня 2022 року). Львів: ЗВО «Львівський університет бізнесу та права», 2022. С. URL: <http://lubp.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/26.pdf>

8. Деменко К. Е. Щодо поняття «організаційно-правові засади реалізації валютної політики держави. VII Міжнародна науково-практична on-line конференція «*Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*» 18-19 травня 2023 р., м. Суми.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БЕБ	– Бюро економічної безпеки України
ВЕЗ	– вільна економічна зона
ЄС	– Європейський Союз
КУпАП	– Кодекс України про адміністративні
правопорушення	
НБРП	– Національний банк Республіки Польща
НБУ	– Національний банк України
НКЦПФР	– Національна комісія з цінних паперів та
фондового ринку	
МВС	– Міністерство внутрішніх справ
МВФ	– Міжнародний валютний фонд
ОЕСР	– Організація економічного співробітництва
та розвитку	
ЄЕЗ	– Європейська економічна зона
ООН	– Організація Об'єднаних націй
СБУ	– Служба безпеки України
США	– Сполучені Штати Америки
ФРН	– Федеративна Республіка Німеччина
ФРС	– Федеральна резервна система

ЗМІСТ

ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	26
1.1. Місце економічної та фінансової безпеки у функціонуванні держави.	26
1.2. Організаційно-правове забезпечення фінансової безпеки держави.....	44
1.3. Валютна політика як засіб забезпечення фінансової безпеки держави.....	74
Висновки до розділу 1.....	94
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНИ.....	99
2.1. Поняття та характеристика організаційно-правових засад реалізації валютної політики як засобу забезпечення економічної безпеки держави ...	99
2.2. Принципи забезпечення реалізації валютної політики держави	113
2.3. Методи та інструменти реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансової безпеки держави.....	130
Висновки до розділу 2.....	157
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	162

3.1. Сучасна практика правового регулювання реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансово-економічної безпеки в іноземних державах	162
3.2. Проблеми правового регулювання реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансово-економічної безпеки України.....	190
3.3. Проблеми правового регулювання реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансово-економічної безпеки у воєнний час.....	211
Висновки до розділу 3.....	227
ВИСНОВКИ.....	233
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	244
ДОДАТОК А	283
ДОДАТОК Б	285
ДОДАТОК В	286
ДОДАТОК Г	287

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Поступальний рух України, як незалежної та демократичної держави, в сучасних умовах переконливо показав, що її існування прямо залежить від її спроможності виконувати покладені на неї суспільством завдання. В умовах війни ця спроможність набуває особливого значення і якості, оскільки на перший план виходить здатність забезпечити фінансування свого існування та фінансування всіх необхідних заходів, які будуть сприяти збереженню держави та громадян.

Україна, як незалежна держава, стикнулася з проблемою фінансового забезпечення свого існування, практично, відразу після початку військового вторгнення РФ. Проте, фінансова і військова допомога іноземних держав-партнерів та колосальна підтримка населенням своєї держави дали можливість Україні встояти та захистити свою незалежність. Ця ситуація показує, що на перший план функціонуванні будь-якої держави виходить її економічна міць та здатність забезпечити фінансування всіх необхідних аспектів захисту своєї незалежності, які в літературі характеризується як економічна незалежність.

Економічна незалежність держави, в тому числі і України, формується і реалізується різними засобами, головним з яких є діяльність самої держави у економічній сфері. Результатом такої діяльності є забезпечення економічної безпеки держави як цілеспрямованої її активності, результатом якої є досягнення визначених цілей та завдань у функціонування держави та суспільства.

В рамках забезпечення економічної безпеки держави особливе місце займає діяльність направлена на впорядкування відносин, які пов'язані з обігом такого особливого об'єкту як валюта і валютні цінності, які називаються валютними відносинами. Валютні відносини, що виникають, змінюються і припиняються на території будь-якої держави, для її розвитку та економічної безпеки є надзвичайно важливими. З одного боку, для

держави, вони дають можливість їй залучати додаткові фінансові ресурси, що можуть бути направлені на фінансування її потреб, а з іншого – використовувати додаткові механізми збереження вартості грошових коштів. У зв'язку з цим кожна держава, в тому числі і Україна, намагається на своїй території застосовувати валютне регулювання як найбільш дієвий механізм впорядкування обігу іноземної валюти. Така діяльність держави здійснюється плановірно і системно об'єктивується у її валютній політиці.

Враховуючи зазначене, ми можемо обґрунтовано стверджувати, що валютна політика є необхідним елементом економічної активності держави та одним з найважливіших засобів забезпечення її економічної безпеки. Разом з тим, не дивлячись на таку роль реалізації валютної політики у забезпеченні економічної безпеки держави, як вітчизняні, так і іноземні дослідники практично не приділяли достатньої уваги цьому питанню, що і обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Науково-теоретична база дослідження. Розкриття сутності та особливостей регулювання реалізації валютної політики держави як засобу забезпечення економічної безпеки є досить складним завданням. Це пояснюється тим, що валютна політика як інструмент економічної активності держави, в своїй переважній більшості, досліджувалась представниками економічної науки. Представники юридичної науки практично не приділяли належної уваги цьому питанню. Лише поодинокі дослідники торкалися цих питань лише в аспекті регулювання валютних відносин. Системного дослідження сутності та змісту валютної політики та її реалізації не здійснювалось.

Враховуючи зазначене, науково-теоретичну базу нашого дослідження становлять роботи представників як економічної, так і юридичної науки. Серед робіт економічного спрямування, які стали основою нашого дослідження варто вказати на роботи таких вчених як: Б.П. Адамик, О.М.

Журба, Ф.О. Журавка, О.В. Дзюблюк, А.Г. Качаліч, О.В. Пасічник, А.І. Старух, Т.С. Шемет та інші.

Враховуючи, що ми досліджували реалізацію валютної політики, як засіб забезпечення економічної безпеки, теоретичну основу нашої роботи також складають праці вчених, які розкривали сутність, зміст та забезпечення економічної безпеки. Серед основних робіт варто згадати праці таких вчених як: Л.М. Акімова, Р.В. Волощук, Н.О. Гаман, С.М. Давиденко, М.М. Єрмошенко, О. А. Лисяк, Г.А. Пастернак-Таранушенко, О.В. Ставицький, О.В. Скорук, В.С. Толуб'як, Ю.Г. Королюк, С.І. Урба, І.В. Шевчук, І.П. Шульга та інші.

Представники юридичної науки приділяли увагу дослідженню валютних відносин і в рамках цих досліджень розкривали окремі аспекти реалізації валютної політики. Серед робіт, які справили найбільший вплив на результати нашого дослідження варто вказати на роботи: Є.О. Алісова, Ж.В. Завальної, І.Б. Заверухи, Б.В. Дерев'янка, С.Б. Кабаці, Л.М. Кравченко, М.П. Кучерявенка, Т. А. Латковської, О.П. Орлюк, М.В. Старинського, І.М. Скороход, В.Л. Терещенка, О.С. Шевчик.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась в рамках напрямків досліджень, що затверджені Постановою НАН України від 20.12.2013 р. № 179 «Про основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014-2018 роки» та рекомендацій Ради президентів академій наук України для ВНЗ щодо виконання досліджень за Пріоритетними науковими напрямами досліджень (п. 3.4. Політико-правові науки) та постанови Президії НАН України від 30.01.2019 р. № 30 «Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019–2023 роки» (п. 3.4.2 п. 3.4. – Політико-правові

науки); основні положення дисертації відповідають пріоритетним напрямкам науково-дослідних робіт Сумського державного університету та отримані в рамках реалізації НДР «Концептуальні засади реформування системи правоохоронних органів в сучасних умовах трансформації нагляду і контролю щодо забезпечення економічної безпеки України» (номер державної реєстрації – 55.15.02-22/24.ЗФ-01), що виконується в Навчально-науковому інституті права СумДУ.

Мета і завдання роботи. Метою дисертаційної роботи є дослідження валютної політики держави як засобу забезпечення її фінансово-економічної безпеки. Для досягнення поставленої мети були поставлені такі завдання:

- розкрити місце економічної та фінансової політики у функціонуванні держави;
- з'ясувати особливості організаційно-правового забезпечення фінансової безпеки держави;
- дослідити валютну політику держави та розкрити її сутність як засобу забезпечення фінансової безпеки держави;
- дослідити організаційно-правові засади реалізації валютної політики як засобу забезпечення економічної безпеки держави;
- розкрити принципи забезпечення реалізації валютної політики держави;
- дослідити методи реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансової безпеки держави, виділивши їх особливості;
- дослідити інструменти реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансової безпеки держави та визначити їх особливості;
- проаналізувати досвід іноземних держав в сфері реалізації валютної політики;
- виявити проблеми правового регулювання реалізації валютної політики в Україні;

- охарактеризувати особливості правового регулювання реалізації валютної політики в Україні в умовах воєнного часу.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі реалізації валютної політики держави як засобу забезпечення реалізації валютної політики держави.

Предметом дослідження є правове регулювання реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансово-економічної безпеки України.

Методологічну основу дослідження складає сукупність сучасних методів наукового пізнання, застосування яких базується на системному та діалектичному підходах. Це дало можливість з'ясувати сутність та зміст фінансово-економічної безпеки держави та особливості її забезпечення, розкрити особливості валютної політики держави як засобу забезпечення економічної безпеки держави, дослідити основні організаційно-правові засади реалізації валютної політики держави.

В роботі використані такі наукові методи: логіко-семантичний – для аналізу понятійного апарату та його вдосконалення (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3); системно-структурний та системно-функціональний – для дослідження системи економічної безпеки держави та її складових (підрозділи 1.1.), організаційно-правових засад забезпечення фінансово-економічної безпеки держави (підрозділи 2.1), системи принципів та інструментів реалізації валютної політики (підрозділи 2.2, 2.3); класифікації та групування – для здійснення групування наукових підходів до сприйняття досліджуваних понять і категорій (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3); історико-правовий та порівняльний – для вивчення становлення правового регулювання реалізації валютної політики в Україні (підрозділ 3.2.), для вивчення зарубіжного досвіду реалізації валютної політики (підрозділ 3.1); метод аналізу і синтезу – для з'ясування особливостей забезпечення фінансово-економічної безпеки (підрозділ 1.2); формально-логічний – для виявлення існуючих проблем правового регулювання реалізації валютної політики в

Україні як засобу забезпечення фінансово-економічної безпеки держави та вироблення пропозицій стосовно його вдосконалення.

Використання зазначених методів обумовлено поставленою метою та завданням дисертаційної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням правового регулювання реалізації валютної політики як засобу забезпечення економічної безпеки в Україні. В дослідженні обґрунтовано низку нових, з точки зору теорії фінансового права та важливих для практики, понять і положень, основними з яких є:

вперше

- досліджено особливості валютної політики і визначено її як передбачену чинним законодавством діяльність уповноважених державою органів, в компетенцію яких входять повноваження із регулювання публічних фінансових відносини задля мобілізації фінансових ресурсів та їх ефективне використання з метою формування стабільної економіко-соціальної системи та її зростання;

- розкрито сутність організаційно-правового забезпечення фінансової безпеки і визначено його як здійснювану, на основі чинного законодавства держави, діяльність створеної системи уповноважених державою органами у сфері фінансової безпеки держави із впорядкування суспільних відносин за допомогою правових норм, приписів і сукупності засобів упорядкування, а також їх юридичне закріплення, охорона, реалізація та розвиток;

- виявлено особливості валютної політики як фінансово-правової категорії і визначено її як діяльність уповноважених нею органів із реалізації сукупності економічних, правових та організаційних заходів за допомогою визначених інструментів у сфері валютно-фінансових відносин з метою досягнення визначених тактичних та стратегічних цілей загальної економічної політики держави у сфері валютних відносин;

удосконалено

- поняття валютної безпеки і визначено її як стан курсоутворення, що характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, що створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках;

- розуміння сутності фінансової безпеки як складної структурованої системи, дія елементів якої спрямована на захист фінансово-економічних інтересів суб'єктів економічних відносин всіх рівнів в процесі їх функціонування та розвитку, а також визначення ефективних шляхів мінімізації негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз;

- чинне законодавство шляхом надання пропозиції щодо внесення зміни до Закону України «Про валюту та валютні операції», а саме частину 2 статті 3 доповнити такими словами «...норми, що погіршують становище суб'єктів валютних операцій можуть встановлюватись виключно законами», а із ч. 4 ст. 3 названого Закону виключити слова «...інші нормативно-правові акти валютного законодавства...»;

набули подальшого розвитку

- вчення про особливості реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансово-економічної безпеки держави;

- вчення про принципи реалізації валютної політики держави шляхом розкриття сутності таких принципів організації та діяльності уповноважених органів у сфері регулювання валютних відносин як: а) принципи побудови системи державних органів у сфері регулювання валютних відносин, що об'єктивуються в: принципі системності державного управління та принципі єдиного органу регулювання валютних відносин; б) принципах функціонування уповноважених державою органів у сфері регулювання

валютних відносин, що об'єктивуються у: принципі поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики; принципі захисту національного інтересу;

- вчення про методи реалізації валютної політики держави шляхом розкриття сутності та змісту адміністративних та економічних методів;

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що отримані в ході дисертаційного дослідження положення, висновки і пропозиції можуть бути використані у:

– науковій діяльності – як основа для подальшого аналізу та визначення організаційно-правових засад реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансово-економічної безпеки держави (акт про впровадження у наукову діяльність Сумського державного університету від 05 червня 2023 року);

– освітньому процесі – під час підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять зі студентами з дисциплін «Адміністративне право України» «Фінансове право України», «Правове регулювання забезпечення фінансово-економічної безпеки держави». (акт про впровадження в навчальну діяльність Сумського державного університету від 07 червня 2023 року);

– практичній діяльності – під час вироблення програми реалізації валютної політики як засобу забезпечення її фінансово-економічної безпеки (Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність надана АТ «БАНК АЛЬЯНС»).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою роботою. Основні теоретичні положення та розробки, які характеризують наукову новизну дослідження, теоретичне і практичне значення його результатів одержані дисертантом особисто та висвітлено в 9 наукових працях.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження доповідались та обговорювались на міжнародних та всеукраїнських науково-

практичних конференціях та круглих столах, зокрема на: Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті д.е.н., професора Горбоноса Федора Володимировича «Актуальні проблеми науки і практики: сталий розвиток в умовах воєнного стану» (Львів, 26-27 грудня 2022 року; тези опубліковані); II Міжнародній науковій конференції «Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук» (м. Дніпро, 17 березня, 2023 р.; тези опубліковані); VII Міжнародній науково-практичній on-line конференції «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Суми, 18-19 травня 2023 р.; тези опубліковані); Міжнародній науково-практичній конференції «Правова наука і державотворення в Україні у контексті інтеграційних процесів» (м. Суми, 19-20 травня 2023 р.; тези опубліковані).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 9 наукових праць, у тому числі 4 статті у фахових виданнях України, 1 у виданні іноземної держави, 4 тези доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Структура дисертації обумовлена метою та завданням дослідження. Робота складається з вступу, трьох розділів, в яких об'єднано дев'ять підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел (355 найменувань на 38 сторінках).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. Місце економічної та фінансової безпеки у функціонуванні держави

Існування держави в сучасному світі є одним з тих непорушних і неспростовних фактів, як засвідчують поступальний розвиток нашої цивілізації. Разом з тим, західна юриспруденція і соціологія, що схильні до екзальтації та передбачувального песимізму, вже досить давно оцінюють попереднє століття як століття «великої кризи держави», надаючи перевагу дослідженням не його розвитку, а його регресу та розпаду. При цьому, висловлювалась думка про те, що «...і досі не були виявлені закони суспільного розвитку, а відповідно, закони прогресу [43, с. 48]». Безумовно, якщо поглянути на причини таких суджень, то можна знайти їх в реаліях розвитку сучасної цивілізації, що піддається впливам глобальних потрясінь.

Сучасний світ здригається від розгулу тероризму, транснаціональної і національної злочинності, етнічних, релігійних і територіальних конфліктів. Значний вплив на розвиток негативних поглядів на державу спричинили розвали наддержав, що відбулися в кінці ХХ століття.

Негативне сприйняття держави як організуючої системи, також розповсюдилося і на державні інститути, формулюючи проекти політичних реформ орієнтованих на безпосередню демократію та самоуправління населення. При цьому, саме така ситуація призвела до виникнення надзвичайно негативних соціально-політичних наслідків, що об'єктивувались у політичних доктринах втручання наддержав у справи менш розвинених держав шляхом «м'якої сили», тобто розмиванням авторитету національної

держави шляхом підривної діяльності її інститутів національними провідниками «передових ідей і стандартів» функціонування держави.

Безумовно, в своїй основі таке ставлення до інституту держави має певне теоретичне пояснення та обґрунтування. Разом з тим, ситуація, що відбулася на теренах нашої держави, а саме збройна агресія російської федерації та окупація частини території України, а також активний супротив населення і цементуюча роль державних інститутів, особливо Президента України, впевнено переконує нас в тому, що в сучасних умовах роль держави як організуючої системи суспільства, що функціонує задля його розвитку і захисту є надзвичайно потужною. В цьому аспекті, і це слід підкреслити, варто звернути увагу на те, що наша держава, залишається незалежною та функціонуючою інституцією завдяки нашим громадянам та фінансовій підтримці держав-партнерів. Проте, як показує аналіз подій, що відбуваються, без організуючої ролі держави ситуація була б зовсім іншою.

У цьому зв'язку, ситуація з Україною показує, що на перший план функціонуванні будь-якої держави виходить її економічна міць та її здатність забезпечити фінансування всіх необхідних аспектів захисту своєї незалежності, що в літературі характеризується як економічна незалежність.

Враховуючи зазначене, в аспекті нашого дослідження звернемо нашу увагу на розкриття сутності та змісту цієї характеристика держави, окреслимо її особливості та визначимо її роль у функціонування держави.

Розкриваючи сутність економічної безпеки держави, варто визначитись з місцем цього явища в ряді подібних. Як стверджують дослідники, економічна безпека є важливою складовою національної безпеки держави [323, с. 135]. Характеризуючи національну безпеку, слід звернути увагу на те, що життя держави і суспільства розгортається в часі і просторі та різних сферах і це дає можливість сприймати національну безпеку як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення,

запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Національна безпека є складною структурованою системою і багатоплановим явищем, що має політичні, воєнні, економічні, соціальні, екологічні та інші характеристики. При цьому, за твердженнями дослідників [188, с.69], структурними елементами національної безпеки є економічна, екологічна інформаційна, політична, військова, духовно-моральна, техногенна безпека.

Ми також схильні до такої точки зору на структуру національної безпеки та місце економічної безпеки в ній, оскільки, як вірно констатують вчені «...поняття національної безпеки буде порожнім словом без оцінки життєздатності економіки, її міцності при можливих внутрішніх і зовнішніх загрозах, що являє собою одну із життєво важливих сторін діяльності суспільства, держави та особи [293, с. 41]».

Таким чином, визначаючись з місцем економічної безпеки в системному ряді подібних, ми констатуємо, що економічна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки держави та необхідним елементом її ефективного функціонування.

Характеризуючи економічну безпеку як невід'ємну складову національної безпеки, зупинимось на з'ясуванні змісту самого поняття «економічна безпека», оскільки саме поняття, як форма мислення, що охоплює сукупність ознак, необхідних і достатніх для вказівки чи виділення будь якого предмета (чи класу предметів) є відображенням явищ і предметів з боку їх суттєвих ознак та здатне відображати глибинний, сутнісний бік явища [302, с. 116].

Звернення до наукової літератури дає можливість стверджувати, що розкриттям питань пов'язаних з економічною безпекою взагалі та з'ясуванням змісту поняття «економічна безпека» займалась досить значна кількість дослідників у різних сферах науки. Серед сучасних, варто згадати праці таких вчених: Л.М. Акімова [57, с. 8], Р.В. Волощук [88, с.41],

Н.О. Гаман [92], С. Давиденко [121], М.М. Єрмошенко [126, 127, 128], Д.О. Кошиков [164], О.І. Лисяк [180, 181], С.І. Лекарь [178], Г.А. Пастернак-Таранушенко [222], О.М. Рєзнік [272], О.В. Ставицький [298], О.В. Скорук [293], В.С. Толуб'як, Ю.Г. Королук [320], С.І. Урба [322], І.В. Шевчук [346], І.П. Шульга [351] та інші.

Разом з цим, не дивлячись на значну кількість робіт у цій сфері, на сьогодні серед науковців усталеного поняття «економічна безпека», яке б не викликало зауважень та застережень немає. Це пояснюється з одного боку складністю самого явища, що значно ускладнює формулювання поняття, яке б охоплювало всі ознаки, а з іншого – дослідники характеризують економічну безпеку виходячи з власного наукового інтересу, результатом чого стає авторське поняття з яскраво вираженим акцентом, що відображає цей інтерес. Також в літературі навіть є випадки, коли дослідники досить детально розкривають сутність цього явища, проте остаточного визначення поняття не надають [323, с. 135].

Враховуючи це, спробуємо охарактеризувати існуючі підходи до сприйняття сутності та змісту економічної безпеки та сформулювати її поняття.

На сьогодні, як стверджують дослідники, у науковій думці процес становлення та визначення чітких меж категоріально-понятійного апарату економічної безпеки ще не досягнув усталеності, унаслідок чого на поточний момент існує декілька підходів до визначення поняття «економічна безпека держави» [203, с. 7]. Дослідження наукової літератури, в якій розкривається зміст та сутність економічної безпеки свідчить, що на сьогодні в своїх роботах вчені виділяють від чотирьох [164, с.17; 187, с.161] до восьми підходів [323, с. 137]. Разом з тим, якщо проаналізувати критерії виділення і їх якість, можна погодитись з виділенням семи підходів до сприйняття економічної безпеки.

За сутнісну основу характеристики економічної безпеки представники *першого підходу* беруть таку характеристику економічної безпеки як «сукупність певних умов, які забезпечують реалізацію визначених державою завдань». Зокрема, як сукупність умов і факторів, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і здатність до постійного оновлення і самовдосконалення, сприймає економічну безпеку одна частина наукового співтовариства [218, 219]. Як «поєднання економічних, політичних і правових умов, що забезпечує в довгостроковій перспективі виробництво максимальної кількості економічних ресурсів на душу населення найбільш ефективним шляхом», розглядає економічну безпеку І.П. Шульга [351, с.128-130]. Досліджуючи економічну безпеку, А. Сухоруков прийшов до висновку, що економічною безпекою є сукупність умов, за яких зберігається здатність країни підтримувати конкурентоспроможність економіки, ефективно захищати національні економічні інтереси і протистояти зовнішнім економічним загрозам, повністю використовувати конкурентні переваги в міжнародному поділі праці [313, с. 53]. Схожого сприйняття досліджуваної категорії дотримується О. Ляшенко, який сприймає її як сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, які сприяють ефективному динамічному зростанню національної економіки, її здатності задовольняти потреби суспільства, держави, індивіда, забезпечувати конкурентоспроможність на зовнішніх і внутрішніх ринках, що гарантує захист від різного роду загроз і втрат [184, с. 43-44].

В аспекті нашого дослідження досить важливим є такий підхід оскільки, він дає можливість окреслити всі основні складові економічної безпеки та зазначити необхідні умови її забезпечення. При цьому, на відміну від інших дослідників, які розкривають сутнісний зміст категорії економічна безпека, саме в роботах представників *першого підходу* досить часто робиться певний акцент на наявності в структурі економічної безпеки

нормативної основи, що дає можливість констатувати її політико-правову природу.

Представники *другого підходу* до сприйняття економічної безпеки акцентують увагу на тому, що вона є якісною характеристикою економічної системи, що сприяє здатності виконувати функції всіх суб'єктів економічної активності. Зокрема, як «...складну багатофакторну категорію, що характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу нормальному розвитку країни, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання», сприймає економічну безпеку Я. Жаліло [130, с.99]. Як можливість і готовність економіки забезпечити достатні умови життя і розвитку особи, соціально-економічну і військово-політичну стабільність суспільства і держави, протидіяти впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, розуміє цю категорію Б. Губський [102, с.17]. Також як найважливішу якісну характеристику економічної системи, що визначає здатність підтримувати послідовну реалізацію національно-державних інтересів, стійку дієздатність господарських суб'єктів, нормальні умови життєдіяльності населення розглядає в своїх дослідженнях Ю.П. Дарнопих [122, с. 11].

Аналіз робіт представників даного підходу дає можливість говорити про те, що він не повністю розкриває сутнісний зміст економічної безпеки, оскільки практично кожний з авторів акцентує увагу на власних якісних характеристиках не намагаючись їх узагальнити та сформуванню універсального переліку. Це значно розмиває досліджувану категорію та ускладнює її розуміння.

За основу *третього підходу* тлумачення економічної безпеки дослідники беруть такі категорії як «захищеність» та «захист». При цьому це може бути захищеність як держави, так і бізнесу, і громадян. Як стан

національної економіки, за якого забезпечуються захист національних інтересів, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність до розвитку та захищеність життєво важливих інтересів людей, суспільства, держави сприймає економічну безпеку Г.О. Пухтаєвич [268, с. 57]. Як стан захищеності національних інтересів, а також як наявність і можливість застосування інструментів впливу на економічні процеси для гарантування добробуту в довгостроковому періоді трактує економічну безпеку Т. Сак [281, с. 338]. На думку М.М. Пендюри, економічна безпека держави є однією з головних складових цілісної системи національної безпеки як комплексу захисту національних інтересів, а також вирішальною умовою дотримання і реалізації національних інтересів [224, с.138-139]. Як стан захищеності всієї системи економічних відносин, які визначають прогресивний розвиток економічного потенціалу країни і забезпечують підвищення рівня добробуту всіх членів суспільства, його окремих соціальних груп, а також формують основи обороноздатності країни, захищеність від небезпек та загроз, джерелом яких є внутрішні та зовнішні протиріччя розглядає економічну безпеку З. Варналій [78, с. 27]. В рамках нашого дослідження даний підхід дає можливість акцентувати увагу на такій характеристиці економічної безпеки як захищеність. При цьому дослідники, що відстоюють таке сприйняття економічної безпеки роблять акцент на об'єкті захищеності, а саме національних економічних інтересах держави та суспільства.

Як стан економіки, що дає змогу державі реалізовувати її функції та протидіяти зовнішнім і внутрішнім загрозам, трактують економічну безпеку представники *четвертого підходу*. Як стан держави, за якого вона забезпечена можливістю створення та розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та в зростанні добробуту її мешканців, розуміє економічну безпеку Г. Пастернак-Таранушенко [222, с. 29]. На можливості держави протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам акцентує увагу В. Шлемко та І. Бінько. Вони сприймають

економічну безпеку як певний стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави [350, с.8]. Даний підхід має досить широке трактування, оскільки не дає можливості усвідомити сутність та зміст внутрішніх та зовнішніх загроз, що прямо впливає на змістовну характеристику економічної безпеки.

Ресурсна основа, як необхідний елемент виконання покладених на державні органи певних функцій, є підґрунтям *п'ятого підходу* до трактування економічної безпеки. Проводячи узагальнююче дослідження змісту економічної безпеки, І. Губарева прийшла до висновку, що економічна безпека це стан забезпеченості необхідними ресурсами на рівні, який дає змогу досягти захищеності національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, що забезпечує незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, спроможність до постійного оновлення та саморозвитку [101, с. 33]. Схожого підходу дотримуються М. Флейчук та Я. Гончарук, які сприймають економічну безпеку як стан розвитку економічної системи, що забезпечує її ефективне функціонування засобами належного використання внутрішніх і зовнішніх чинників з урахуванням інтересів майбутніх поколінь, а також здатність до відтворення та результативного протистояння внутрішнім і зовнішнім впливам [98, с.16].

Ресурсний підхід до сприйняття економічної безпеки безперечно може бути використаний, проте, з нашої точки зору, ресурсне забезпечення є інструментом економічної політики. У цьому зв'язку такий підхід зміщує акцент з сутності самої економічної безпеки на інструменти її забезпечення, що не сприяє чіткому розумінню сутності досліджуваного явища.

Економічну безпеку як цілеспрямовану та свідому діяльність держави та її органів трактують дослідники *шостого підходу* до сприйняття цього поняття. Зокрема, В. Предборський вказує, що безпека є результатом певної свідомої, соціальної діяльності із забезпечення безпеки особи, сім'ї,

суспільства, держави. Діяльність із забезпечення безпеки виникає як соціальний феномен щодо подолання суперечностей між об'єктивною реальністю – небезпекою і потребами особи, соціальних груп, суспільства і держави на засадах попередження, локалізації та обмеження [233, с.13]. Як свідомо створений та цілеспрямовано скоригований у бажаному напрямі органами публічної влади стан економіки, який забезпечує стійкість держави до зовнішніх і внутрішніх системних загроз та цілеспрямованих актів інших держав, спрямованих на її дестабілізацію сприймає економічну безпеку О.О. Молдован [203, с. 7].

Як економічний механізм держави чи його стан сприймають економічну безпеку представники *сьомого підходу*. Зокрема, такий підхід відстоює М. Єрмошенко, який трактує економічну безпеку як стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери [127, с.14]. Як стан економічного механізму країни, який дозволяє зовнішнім і внутрішнім чинникам, забезпечувати стабільний розвиток економіки держави від олігархічного впливу на економіку країни, та підтримувати розвиток вітчизняної економіки і патріотизму держави сприймає досліджувану категорію О. Лисяк [181, с. 50]. Даний підхід дає можливість зробити акцент на суб'єктивному факторі економічної безпеки та констатувати, що вона, як явище, є не просто природньою властивістю суб'єкта, а його цілеспрямованою діяльністю, на які він витрачає свої ресурси.

Також звернення до нормативних актів, які регулюють відносини у сфері забезпечення економічної безпеки України свідчить, що законодавець закріпив нормативне поняття «економічна безпека» в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України

затверджених Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29 жовтня 2013 № 1277 як «...стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання» [197]. Наведені визначення та підходи відображають загальну картину сприйняття науковцями досліджуваної категорії і дають можливість виділити суттєві, з нашої точки зору, елементи, які дадуть можливість сформулювати авторське визначення.

Практично всі дослідники вказують на те, що економічна безпека має свою мету, а саме економічну незалежність держави. Традиційно, економічну незалежність розглядають як можливість здійснювати державний контроль над національними ресурсами, спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі в міжнародній торгівлі [99, с. 15]. Проте, останнім часом, почало розвиватись сприйняття економічної незалежності як економічного суверенітету, що об'єктивується у таких основні правах держави як: а) суверенне право держави розпоряджатися своїми ресурсами; б) здатність державної влади самостійно визначати напрямки своєї економічної політики; в) суверенне право вступати в міжнародні об'єднання; г) визнання рівноправності всіх держав у міжнародних економічних відносинах, повага до економічних інтересів держав; д) право на участь у рішенні міжнародних економічних проблем і перш за все тих, які стосуються національних інтересів [199, с. 257].

Розкриваючи сутність економічної безпеки, вчені зосереджуються на таких характеристиках економіки як стабільність та стійкість всіх елементів економічної системи. У цьому зв'язку, як показує аналіз підходів до сприйняття цих категорій, під ними найчастіше розуміють такий стан функціонування держави, в якому здійснюється ефективний захист усіх форм

власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих факторів.

Значна увага дослідниками приділяється такій характеристиці економічної безпеки держави як здатність до саморозвитку та прогресу. У цьому зв'язку варто звернути увагу на те, що ця характеристика є однією із найбільш значущих, оскільки характеризує сутність економічної безпеки з врахуванням тенденцій розвитку і трансформації сучасного світу, в тому числі і в економічному плані. Усвідомлюючи факт того, що будь-яка держава на сьогодні не може існувати ізольовано, ми приходимо до логічного висновку, що система, яка не адаптується і не враховує зовнішні фактори не може бути визнана стабільною і ефективною.

Також варто звернути увагу на те, що практично всі дослідники говорять про те, що економічна безпека це не просто стан, в рамках якого функціонує держава, а це результат цілеспрямованої діяльності уповноважених органів. При цьому переважна більшість дослідників, окрім представників першого підходу, не звертають увагу на правову основу функціонування. З нашої точки зору, ця характеристика економічної безпеки є однією з найважливіших, оскільки без її наявності будуть відсутні попередньо згадані, а саме ефективний захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності.

Враховуючи зазначене, ми можемо констатувати, що *економічна безпека є необхідним елементом національної безпеки, що характеризує економічну складову функціонування нашого суспільства у формі держави і запропонувати сприймати її як результат цілеспрямованої та науково-обґрунтованої діяльності держави в особі уповноважених органів влади, що діють на підставі чинного законодавства, стан економіки, що здатний забезпечити стійкість держави та стабільність функціонування її механізму до зовнішніх і внутрішніх загроз та цілеспрямованих актів інших держав, спрямованих на її дестабілізацію та економічне послаблення. При*

цьому слід звернути увагу на те, що об'єктами економічної безпеки є: а) економічна система країни; б) окремі сфери діяльності: військова, соціальна, політична, правова, інформаційна і т. д.; в) суспільство з його інститутами, організаціями, фірмами, підприємствами; г) громадяни та фізичні особи.

Основними завданнями економічної безпеки є: забезпечення пропорційного та безперервного економічного зростання, подолання інфляції та безробіття, формування ефективної структури економіки, зменшення дефіциту бюджету та державного боргу, забезпечення соціального захисту і підвищення якості життя населення, стабілізація національної валюти, підвищення конкурентоспроможності держави тощо [187, с.161].

Розкриття сутності економічної безпеки та її ролі в функціонуванні держава, з нашої точки зору є неможливим без з'ясування її складових. Економічна безпека держави, як одна з головних складових підсистем національної безпеки країни, має складну структуру із власними складовими. Як свідчить аналіз наукової літератури, перелік складових економічної безпеки є неусталеним та дещо суперечливим. Більшість дослідників економічної безпеки в своїх працях дійшли висновку, що основними структурними елементами економічної безпеки, які необхідно враховувати під час аналізу економічної безпеки України, є: сировинно-ресурсна безпека; енергетична безпека; фінансова безпека; соціальна безпека; інноваційно-технологічна безпека; продовольча безпека; зовнішньоекономічна безпека [187, с. 162]. Разом з цим, якщо брати до уваги те, що економічна безпека це результат діяльності державних органів у певних сферах, то варто зосередити увагу на переліку цих сфер, які визначені самою державою. Звернення до чинних нормативних актів України, зокрема до згаданих вище Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України затверджених Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29 жовтня 2013 № 1277, дає можливість говорити про те, що на

сьогодні складовими економічної безпеки України є: а) виробнича безпека як стан виробничої сфери країни, за якого забезпечується максимально ефективне використання наявних виробничих потужностей у країні, їх модернізація та розширене відтворення, зростання рівня інноваційності виробництва та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки; б) демографічна безпека як стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, за якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України; в) енергетична безпека як стан економіки, що сприяє ефективному використанню енергетичних ресурсів країни, наявності на енергетичному ринку достатньої кількості виробників та постачальників енергії, а також доступності, диференційованості та екологічності енергетичних ресурсів; г) зовнішньоекономічна безпека як стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов для розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці; д) інвестиційно-інноваційна безпека як стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості; е) макроекономічна безпека як стан економіки, за якого досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій; ж) продовольча безпека як стан виробництва продуктів харчування в країні, що здатний повною мірою забезпечити потреби кожного члена суспільства в продовольстві належної якості за умови його збалансованості та доступності

для кожного члена суспільства; з) соціальна безпека як стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни; и) фінансова безпека як стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни [197].

Таким чином, як бачимо, структурні частини економічної безпеки держави охоплюють практично всі сфери економічної активності, які можуть виникати на території України. Разом з цим, враховуючи тему нашого дослідження, звернемо нашу увагу на фінансову безпеку.

Звернення до наукової літератури свідчить, що термін «фінансова безпека» визначається з трьох основних підходів, а саме: ресурсно-функціонального, статичного та нормативного. З позицій ресурсно-функціонального підходу фінансова безпека сприймається як захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин; забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань» [165, с. 26-27]. З точки зору статички, фінансова безпека визначається як такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, інвестиційної, митно-тарифної і фондової систем, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю попередити зовнішню фінансову експансію, забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи і економічне зростання. У контексті нормативно-правового регламентування фінансова безпека передбачає створення таких

умов функціонування фінансової системи, за яких: «...по-перше, фактично виключена можливість спрямовувати фінансові потоки в незакріплені законодавчими нормативними актами сфери їх використання і, по-друге, до мінімуму знижена можливість зловживання фінансовими ресурсами» [180].

Прикладами, що ілюструють зазначене вище можуть бути наступні позиції, що висловлені дослідниками в їх роботах. Так, на думку М.М. Єрмошенко фінансова безпека це «такий стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю та якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатністю обсягів фінансових ресурсів для усіх суб'єктів господарювання і населення, а в цілому – це стан ефективного функціонування національної економічної системи і соціального розвитку держави» [128, с. 33-34]. Л.В. Лисяк вказує, що «фінансова безпека є складною багаторівневою системою, яка складається з ряду підсистем, кожна з яких має власну структуру і логіку розвитку. Кожна із груп містить відповідні значення індикаторів розрахунку рівня економічної безпеки України, які окреслені граничними значеннями та коефіцієнтами» [128]. В.В. Михайлюк розглядає фінансову безпеку як сукупність таких елементів як «...ступінь захищеності фінансових інтересів; рівень забезпеченості суб'єктів усіх рівнів управління фінансовими ресурсами; стан складових фінансового ринку; якість фінансових інструментів і послуг; стан фінансових потоків в економіці», які дозволяють вважати її одним з найважливіших системоутворюючих складових економічної безпеки держави [200]. В.В. Койло визначає фінансову безпеку держави як «...такий стан фінансової системи, що показує ступінь захищеності фінансовими ресурсами держави, достатніми для задоволення потреб і виконання існуючих зобов'язань інтересів суб'єктів на усіх рівнях фінансових відносин від внутрішніх та зовнішніх загроз, що є основними

перешкодами ефективному використанню її грошових ресурсів, а також забезпечує фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни та її стійкість до фінансових шоків» [152, с. 39]. Зі свого боку С.І. Юрій вважає, що фінансову безпеку слід розглядати з позиції багатостороннього підходу та визначає її як «захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень фінансової незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стає економічне зростання» [353, с. 15].

Якщо ж застосувати інтегративний підхід до визначення фінансової безпеки то, в узагальненому вигляді, *фінансову безпеку можна сприймати як складну структуровану систему, дія елементів якої спрямована на захист фінансово-економічних інтересів суб'єктів економічних відносин всіх рівнів в процесі їх функціонування та розвитку, а також визначення ефективних шляхів мінімізації негативного впливу від зовнішніх та внутрішніх загроз.*

Структурно фінансова безпека держави має внутрішній і зовнішній аспекти. Також фінансова безпека держави визначається рядом чинників, а саме: відповідними показниками державного та місцевих бюджетів, співвідношенням легальної та тіньової економіки, станом платіжного балансу, рівнем повернення коштів, які перебувають в обігу, до банків, обігом валютних коштів.

Зовнішнім виразом виступає, в першу чергу, фінансовий суверенітет, фінансова незалежність. Суттєвий вплив на фінансову незалежність справляє розмір зовнішньої фінансової допомоги з боку міжнародних фінансових інституцій, економічних угруповань, урядів закордонних держав, обсяг іноземних інвестицій у національну економіку.

Відповідно до згаданих вище Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, фінансова безпека як стан фінансової системи країни при якому існують такі необхідні фінансові умови, які необхідні для стабільного соціально-економічного розвитку країни, а також забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни. Фінансова безпека має такі складові: а) банківська безпека як рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників незалежно від умов її функціонування; б) безпека небанківського фінансового сектору як рівень розвитку фондового та страхового ринків, що дає змогу повною мірою задовольняти потреби суспільства в зазначених фінансових інструментах та послугах; в) боргова безпека як відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі; г) бюджетна безпека як стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції; д) валютна безпека як стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках; е) грошово-кредитна безпека як стан грошово-кредитної системи, що забезпечує всіх суб'єктів національної економіки якісними та доступними

кредитними ресурсами в обсягах та на умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання національної економіки [197].

Таким чином підсумовуючи викладене, можемо зробити наступні **ВИСНОВКИ.**

Економічна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки держави та необхідним елементом її ефективного функціонування. На сьогодні, у наукових роботах процес становлення та визначення чітких меж категоріально-понятійного апарату економічної безпеки ще не досягнув усталеності. Проведений нами аналіз дає можливість виділити сім підходів до визначення поняття «економічна безпека держави». За сутнісну основу характеристики економічної безпеки представники *першого підходу* беруть таку характеристику економічної безпеки як «сукупність певних умов, які забезпечують реалізацію визначених державою завдань». Представники *другого підходу* до сприйняття економічної безпеки акцентують увагу на тому, що вона є якісною характеристикою економічної системи, що сприяє здатності виконувати функції всіх суб'єктів економічної активності. За *основу третього підходу* береться тлумачення економічної безпеки таких категорій як «захищеність» та «захист». Як стан економіки, що дає змогу державі реалізовувати її функції та протидіяти зовнішнім і внутрішнім загрозам, трактують економічну безпеку представники *четвертого підходу*. Ресурсна основа, як необхідний елемент виконання покладених на державу і її органи функцій, є підґрунтям *п'ятого підходу* до трактування економічної безпеки. Економічну безпеку як цілеспрямовану та свідому діяльність держави та її органів трактують представники *шостого підходу*. Як економічний механізм держави чи його стан сприймають економічну безпеку представники *сьомого підходу*.

Застосування інтегративного підходу до сприйняття досліджуваної категорії дало нам можливість запропонувати її сприйняття як *результат цілеспрямованої та науково-обґрунтованої діяльності держави в особі*

уповноважених органів влади, що діють на підставі чинного законодавства стан економіки, що здатний забезпечити стійкість держави та стабільність функціонування її механізму до зовнішніх і внутрішніх загроз та цілеспрямованих актів інших держав, спрямованих на її дестабілізацію та економічне послаблення.

Аналіз як нормативних актів, так і практики забезпечення економічної безпеки свідчить, що на сьогодні складовими економічної безпеки України є: а) виробнича безпека; б) демографічна безпека; в) енергетична безпека; г) зовнішньоекономічна безпека; д) інвестиційно-інноваційна безпека; е) макроекономічна безпека; ж) продовольча безпека; з) соціальна безпека; и) фінансова безпека.

В свою чергу, фінансова безпека визначається з трьох основних підходів, а саме: ресурсно-функціонального, статичного та нормативного.

Застосування ж інтегративного підходу до сприйняття *фінансової безпеки* дало можливість в узагальненому вигляді сприймати її як складну структуровану систему, дія елементів якої спрямована на захист фінансово-економічних інтересів суб'єктів економічних відносин всіх рівнів в процесі їх функціонування та розвитку, а також визначення ефективних шляхів мінімізації негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз.

1.2. Організаційно-правове забезпечення фінансової безпеки держави

Діяльність держави в будь-якій сфері та її ефективність тісно пов'язана з механізмом реалізації її функцій, що в літературі називається організаційно-правове забезпечення. Розкриття сутності та змісту організаційно-правового забезпечення фінансової безпеки має певні труднощі, оскільки вимагає від дослідника чіткого розуміння як природи досліджуваного явища, так і його структурних елементів. В цьому аспекті, для повноти наукового розкриття сучасного стану організаційно-правового забезпечення фінансової безпеки

держави основою має стати характеристика фінансової політики як основної форми об'єктивації дій держави у цій сфері.

В попередньому підрозділі економічну безпеку, ми визначили як результат цілеспрямованої та науково-обґрунтованої діяльності держави в особі уповноважених органів влади, які діють на підставі чинного законодавства, і таким чином, формують стан економіки, що здатний забезпечити стійкість держави та стабільність функціонування її механізму до зовнішніх і внутрішніх загроз та цілеспрямованих актів інших держав, спрямованих на її дестабілізацію та економічне послаблення, а фінансову безпеку, яка є частиною економічної безпеки ми запропонували сприймати як складну структуровану систему, дія елементів якої спрямована на захист фінансово-економічних інтересів суб'єктів економічних відносин всіх рівнів в процесі їх функціонування та розвитку, а також визначення ефективних шляхів мінімізації негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз.

Враховуючи запропоновані визначення, в рамках нашого дослідження організаційно-правового забезпечення фінансової безпеки, хочемо звернути увагу на декілька методологічних моментів, які є важливими для отримання науково-обґрунтованого результату.

Фінансова безпека є результатом функціонування уповноважених державою органів, які діють на основі чинного законодавства та реалізують чітко визначені програми задля захисту фінансових інтересів суб'єктів економічної активності. У цьому зв'язку, перш ніж розкрити сутність та структуру організаційно-правового забезпечення фінансової безпеки ми маємо дослідити сутність та особливості фінансової політики. Але перед цим, ми маємо приділити увагу таким явищам як політика та державна політика, які є основою фінансової політики держави.

З'ясовуючи сутність політики як явища, і звертаючись до наукових джерел, що присвячені розкриттю його сутності, ми можемо констатувати, що на сучасному етапі розвитку науки можна віднайти значну кількість

визначень поняття «політика» із різним змістовним навантаженням. Це пояснюється тим, що в процесі розвитку політико-правової думки сформувалося безліч політичних теорій, ідей, вчень, що в багатьох випадках містять суперечливі і взаємовиключні положення [151, с. 152]. Щодо сприйняття політики в аспекті діяльності держави, то варто вказати на те, що в літературі використовують різні поняття та категорії для позначення цього явища. Так, одні дослідники використовують таке поняття як «державна політика» [175] чи «публічна політика» [206]. Також, слід звернути увагу на те, що дослідники залежно від свого наукового інтересу, розкриваючи сутність державної політики, характеризують її через такі її різновиди як: «правова політика» [232, с. 12], «економічна політика» [58, с. 152], «зовнішньоторгівельна політика» [142, с. 82], «конкурентна політика» [73, с. 23], «соціальна політика» [112, с. 78], «гендерна політика» [90], «боргова політика» [105, с. 116], «бюджетно-податкова політика» [182, 192, с. 15] «політика розвитку інформаційного суспільства» [192], «культурна політика» [333, с. 135], «освітня політика» [186, с. 140], «антикорупційна політика» [119, с. 56] і т.п.

Досить часто, в наукових працях використовують такі словосполучення як «політика у сфері боротьби зі злочинністю» [330, с.20], «державна політика у сфері охорони здоров'я» [94, с. 18], «політика держави у сфері науки та освіти» [279, с. 60], «політика у сфері розвитку громадянського суспільства» [215, с. 74] тощо. Також в науковій літературі, що присвячена дослідженню державної політики науковці здійснюють характеристику таких її частин як «внутрішня політика» і «зовнішня політика» [63, с. 180]. В цьому аспекті, деякі дослідники говорять про «національну політику» [96, с. 24] і «міжнародну політику» [168, с. 11].

Якщо ж розкривати сприйняття політики як соціально-культурного явища можна сказати, що на сьогодні воно, хоча остаточно і не сформувалось, проте переважна більшість дослідників притримуються

сприйняття, яке концентровано виражене в наукових словниках і сформоване через визначення цілей політики.

Так, академічний тлумачний словник української мови визначає чотири значення терміну «політика», а саме: а) цілі й завдання, що їх ставлять суспільні класи в боротьбі за свої інтереси; методи і засоби досягнення цих цілей і завдань...; б) загальний напрямок, характер діяльності держави, певного класу або політичної партії...; в) напрямок діяльності держави або політичної партії у тій чи іншій галузі у певний період...; г) події і питання внутрішньодержавного і міжнародного суспільного життя» [56].

В енциклопедичному словнику з державного управління також вказані такі поняття політики як: «...1) цілеспрямована діяльність у галузі взаємовідносин між різними суспільними групами, державами й народами, яка пов'язана із боротьбою за здобуття або утримання державної влади як знаряддя регулювання і формування цих взаємовідносин; певна частина, програма або напрям такої діяльності; 2) сукупність засобів (інструментів) та методів (технік) для реалізації певних інтересів, спрямованих на досягнення певних цілей (звичайно, в певному соціальному середовищі); 3) сфера боротьби за владу з метою реалізації певних інтересів та цілей...»[124, с. 531].

Аналогічний підхід існує і в західній науці. Так у юридичному тлумачному словнику *Black's Law Dictionary* також виділено декілька визначень, які характеризують і пояснюють термін «політика». Зокрема автори виділяють такі значення як: а) *policy* – загальні принципи, якими носії публічної влади (*government*) керуються в їхньому управлінні суспільними відносинами (*public affairs*); б) *public policy* – державна політика. Це загалом, принципи та стандарти, які розглядаються законодавчою владою або судами як повноцінні віддзеркалення відносин між державою та всім суспільством; в) *politics* – наука про організацію та управління державою; в іншому значенні – діяльність (в т. ч. професійна), пов'язана із залученням суб'єкта

до політичних справ; г) polity – урядова організація (уряд у цілому), діяльність якої базується на певних цілях і політиці. Цим терміном позначають також будь-який політично організований орган чи об'єднання [6, с. 1277].

В змістовному ж наповненні, політику як явище, розглядають в якості першооснови влади, як діяльнісний вибір між конфліктом і консенсусом, як системна цільова настанова [332, с. 26-28]. Враховуючи те, що нашим завданням не є вступ у дискусію з дослідниками політики як соціокультурного явища, а також це не є предметом нашого дослідження, ми погоджуємось з таким трактуванням політики і в узагальненому варіанті, в підсумку, можемо вказати, що найчастіше під політикою розуміють: а) сукупність наукових положень, теорій, розробок щодо організації управління державою; б) сукупність принципів, загальних ідей, стандартів, які визначають, порядок взаємодії носіїв публічної влади із суспільством та вирішують ті чи інші питання державно-політичної діяльності; в) певна діяльність відповідних владних суб'єктів, спрямована на реалізацію тих чи інших функцій держави; г) систему певним чином організованих інституцій, що є носіями публічної влади.

Беручи до уваги зазначене, в подальшому нашому дослідженні під політикою ми будемо розуміти цілеспрямовану діяльність суб'єктів, які є носіями публічної влади, що направлена на реалізацію завдань і функцій держави.

Переходячи до з'ясування сутності фінансової політики, слід зазначити наступне. Як свідчить аналіз наукової літератури, розкриттям сутності та змісту фінансової політики та її елементів, враховуючи економічну природу цього явища, займалось досить значна кількість вчених-представників економічної науки та науки фінансів. Проте, останнім часом, цим питанням також присвячували свої роботи представники науки державного управління та права. Серед останніх варто згадати роботи таких дослідників як:

І.П. Адаменка [52], Н.В. Бігарі, С.П. Кошової [67], М.М. Єрмошенко [128], Л.С. Котенка [163], В. Петрушевської [226], І.О. Ревак [270], О.М. Рєзніка [272], О.П. Рябченко [278], І.Я. Чугунова, С.В. Качула [339], А.О. Шалашної [341] та інших. Аналіз зазначених робіт дає можливість говорити, що на сьогодні в науковій літературі ще не склалась усталена точка зору на поняття фінансової політики. Це пояснюється тим, що фінанси як економічна категорія і як явище, на яке впливають глобальні чинники, постійно розвивається і видозмінюється. Це призводить до необхідності постійного врахування елементів, що виникають чи трансформуються. Разом з цим, для виокремлення суттєвих аспектів фінансової політики проаналізуємо існуючі в літературі підходи.

Фінансова політика розглядається В.М. Опаріним як комплекс дій, що здійснює держава в межах наданих їй функцій та повноважень у сфері фінансової діяльності суб'єктів господарювання та фінансових інституцій, громадян і безпосередньо держави з метою вирішення певних завдань і досягнення поставлених цілей [213, с. 47].

Як сукупність заходів держави з організації та використання фінансів для забезпечення економічного й соціального розвитку країни сприймає фінансову політику О.Д. Василик [80, с. 113]. Також як сукупність державних заходів щодо використання фінансових відносин для виконання державою своїх функцій розглядає фінансову політику Л.О. Дробозіна [326, с. 53].

На думку авторів навчального видання “Фінанси”, за редакцією професора В. І. Оспіщева, фінансова політика відображає «...комплекс взаємопов'язаних і цілеспрямованих заходів держави щодо мобілізації фінансових ресурсів, їх розподілу та використання на основі чинного законодавства з метою реалізації тієї чи іншої державної програми соціально-економічного розвитку» [327, с. 49]. Схожу позицію займає і Адаменко І.П. який зазначає, що фінансова політика це цілеспрямована діяльність держави

з використанням фінансової системи, що спрямована на мобілізацію фінансових ресурсів, їх розподіл і використання для виконання державою своїх функцій [52, с. 342].

Через категорію «управління» сприймають фінансову політику В.П. Кудряшов і визначає її як управління формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів із метою вирішення поставлених завдань [167, с. 19]. Схожої позиції дотримується і С.В. Онишко, який вказує, що фінансова політика це вид управлінської діяльності держави, спрямований на мобілізацію фінансових ресурсів та їх ефективний розподіл з метою забезпечення стабільного економічного розвитку держави [211, с. 55].

Через визначення місця фінансової політики в системі державної політики розглядає її О.Д. Данілов, який зазначає, що державна фінансова політика – частина соціально економічної політики держави із забезпечення збалансованого зростання фінансових ресурсів у всіх ланках фінансової системи країни, що в кінцевому результаті веде до покращення соціального та матеріального добробуту суспільства [325, с. 45]. Як особливу сферу діяльності, що спрямована на мобілізацію фінансових ресурсів, їх раціональний розподіл та використання для забезпечення сталого розвитку країни розглядає фінансову політику Л.С. Селіверова [284, с. 17].

Безумовно, можна продовжувати наводити визначення фінансової системи, що відстоюються різними авторами, проте, з нашої точки зору, вже наведені дають можливість охарактеризувати фінансову політику та виокремити її суттєві аспекти.

Практично жоден з дослідників не заперечує, що фінансова політика це дії держави з визначеною метою. Ми погоджуємось з таким підходом, проте з нашої точки зору, для формулювання чіткого уявлення про фінансову політику варто уточнити, що це не просто дії держави, а систематичні, цілеспрямовані дії уповноважених державою органів, в компетенцію яких входять повноваження пов'язані з регулювання фінансової сфери. Також,

враховуючи те, що Україна проголосила себе правовою державою, що відображено в ст. 19 Конституції України, за якою органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, такі дії мають бути чітко визначені чинним законодавством [159].

Характеризуючи сутність фінансової політики, практично кожен з дослідників звертає увагу на сферу, в якій вона реалізується і зазначає, що це сфера фінансових відносин. Ми згодні з такою позицією, проте, з нашої точки зору, варто уточнити, що це сфера не просто фінансових відносин, а сфера публічних фінансових відносин, а враховуючи вже згадану ст. 19 Конституції України, такі відносини, що виникають, змінюються і припиняються мають бути правовими. Це уточнення дає можливість усвідомити факт того, що фінансова політика це діяльність направлена на забезпечення публічного фінансового інтересу як «...визнані державою та забезпечені правом об'єктивні потреби суспільства щодо організованої та цілеспрямованої мобілізації (створення), розподілу та використання загальних (публічних) фінансових ресурсів, які можуть бути виражені в різній предметній формі (кошти, інші матеріальні цінності), а також здійснення контролю за вказаними процесами, задоволення яких служить гарантією його існування та розвитку» [225, с. 115]. При цьому приватний фінансовий інтерес суб'єктами економічної активності в державі, формується в рамках публічного та із його врахуванням.

Всі дослідники чітко окреслюють завдання фінансової політики і зазначають, що ними є мобілізація фінансових ресурсів та їх ефективне використання. Фінансовими ресурсами вважаються сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання [134, с. 404]. Ще варто звернути увагу на те, що окремі вчені використовують таке поняття як «фінанси». З нашої точки зору, при визначенні сутності

фінансової політики, більш точним є використання поняття «фінансові ресурси», оскільки категорія «фінанси» має надзвичайно широке розуміння і в переважній більшості сприймається як «сукупність економічних відносин, які виникають між державою, фізичними та юридичними особами з приводу розподілу та перерозподілу ВВП, а в окремих випадках й національного багатства держави, з метою формування фінансових ресурсів для забезпечення розвитку суспільства» [87, с. 12].

Також окремі вчені при характеристиці фінансової політики і формулюванні її визначення акцентують увагу на її меті, а саме, формування стабільної економіко-соціальної системи та її зростання. З нашої точки зору, такий акцент є цілком виправданим, оскільки без вказівки на кінцеву мету втрачається орієнтир реалізації фінансової політики.

Таким чином, враховуючи зазначене, можемо виділити такі ознаки фінансової політики як те, що це:

- передбачена чинним законодавством діяльність уповноважених державою органів;
- завданнями діяльності уповноважених органів є мобілізація фінансових ресурсів та їх ефективне використання;
- метою її реалізації є формування стабільної економіко-соціальної системи та її зростання;
- сферою цієї діяльності є сфера публічних фінансових правовідносин.

Враховуючи виділені ознаки, вважаємо за можливе запропонувати розглядати *фінансову політику* як передбачену чинним законодавством діяльність уповноважених державою органів, в компетенцію яких входять повноваження на регулювання публічних фінансових відносини задля мобілізації фінансових ресурсів та їх ефективного використання з метою формування стабільної економіко-соціальної системи та її зростання. Зміст фінансової політики, її основні напрямки ґрунтуються на теоретичних

концепціях, які визначають ступінь участі держави в управлінні економікою і використанні окремих інструментів реалізації фінансової політики. При цьому, формування фінансової політики будь-якої країни передбачає врахування потреб суспільного розвитку, реальні економічні і фінансові можливості держави, що залежить від конкретних історичних умов і завдань, які стоять перед суспільством [285, с. 50].

Напрямами фінансової політики є: а) вироблення науково обґрунтованих концепцій (системи поглядів) розвитку фінансів. Вони формуються на основі вивчення вимог економічних законів, всебічного аналізу розвитку господарства, перспектив розвитку економічних відносин, потреб населення; б) визначення основних напрямів використання фінансів у перспективі та на поточні потреби, при цьому мають враховуватись способи досягнення поставлених цілей, передбачених економічною політикою, а також міжнародні фактори, можливості зростання фінансових ресурсів; в) здійснення практичних дій для досягнення поставлених цілей [136, с. 61].

Складовими фінансової політики, що в літературі досить часто називають напрямками, є: бюджетна політика; податкова політика; кредитна політика; валютна політика.

Реалізація розробленої державної фінансової політики здійснюється серед іншого, шляхом забезпечення її фінансової безпеки, що направлена на стабільний розвиток фінансових відносин в державі. Як показує практика, фінансова політика реалізується за двома напрямами: регламентування фінансових відносин у суспільстві та здійснення поточної фінансової діяльності. При цьому регламентування фінансових відносин характеризує стратегію фінансової безпеки, а поточна фінансова діяльність – її тактику. Базовим елементом є регламентування фінансових відносин, яке може здійснюватися державою у законодавчій та адміністративній формах [290, с. 30] і, яке об'єктивується у організаційно-правовому забезпеченні фінансової безпеки.

Переходячи до розкриття сутності організаційно-правового забезпечення фінансової безпеки держави, підкреслимо, що фінансова безпека держави є результатом ефективної реалізації її фінансової політики. У цьому зв'язку організаційно-правове забезпечення фінансової безпеки держави за своєю суттю є організаційно-правовим забезпеченням реалізації фінансової політики.

Розкриття сутності та змісту організаційно-правового забезпечення фінансової безпеки держави, з нашої точки зору є неможливим без розкриття сутності та змісту таких категорій як «забезпечення», «правове забезпечення» та «організаційно-правове забезпечення».

На сьогодні в науковій літературі використання терміну «забезпечення» є усталеним, про що свідчить змістовно однакові визначення в довідковій і словниковій літературі. Зокрема, в тлумачних словниках цей термін визначається як: надання достатніх матеріальних засобів для життя; постачання чого-небудь у потрібних розмірах; зробити цілком можливим, дійсним, безсумнівним; відгородити, охороняти [8]; створити надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; захищати, охороняти когось, що-небудь від небезпеки [81, с. 281]; постачати щось у достатній кількості, задовольняти певні потреби, створювати умови для здійснення чого-небудь, гарантувати щось, захищати, охороняти кого-небудь, що-небудь від небезпеки [294, с. 19].

В науковій літературі, цей термін також використовується практично з однаковим змістовним навантаженням. І.О. Ієрусалімова, провівши безпосереднє дослідження категорії «забезпечення» в юридичній науці прийшла до висновку, що забезпечення це «...дія, а також зберігання, виконання чого-небудь, що служить гарантією того чи іншого процесу» [139, с.115]. Н.Л. Шевченко, розглядаючи механізм адміністративно-правового забезпечення дотримання прав людини вказує, що «...забезпечення це створення умов, необхідних для реалізації прав людини...» [345, с. 191].

О.В. Негодченко розкриваючи сутність механізму забезпечення прав і свобод забезпечення сприймає як «...систему способів і факторів, що забезпечують необхідні умови реалізації та захисту всіх основних прав і свобод людини» [209, с. 10].

Логіко-лінгвістичне тлумачення наведених позицій дає можливість стверджувати, що під забезпеченням слід розуміти цілеспрямовану діяльність суб'єктів направлену на створення умов для досягнення поставленого результату.

Термін «правове забезпечення» в науковій і навчальній літературі є доволі використовуваним і також має усталене трактування. В своїй переважній більшості цей термін розкривається з двох позицій. По-перше, як діяльність уповноважених державою органів влади щодо реалізації своїх функцій, і по-друге, як результат цієї діяльності, що виражається у фактичній реалізації правових приписів, прав і свобод громадян [61, с. 10]. Ми згодні з такою позицією, оскільки вона дає можливість чіткого усвідомлення як суб'єктного складу процесу правового забезпечення, так і його результату. Також хочемо підтримати думку О.Є. Костюченка, який в процесі визначення поняття «правове забезпечення» виділив такі його ознаки як те, що це: а) безперервна діяльність суб'єктів права в межах їх компетенції, спрямована на виконання їх функцій та поставлених завдань усіма засобами, незабороненими законом; б) правові умови реалізації прав і свобод осіб та їх груп, які втілюються у життя за допомогою правових засобів закріплення, реалізації, гарантування, охорони й захисту [162, с. 12].

Розкриваючи сутність терміну «організаційно-правове забезпечення», слід вказати на те, що в науковій літературі, досить часто як синоніми, але з певними інтерпретаціями, також використовують такі терміни як «організаційне забезпечення» [237, с. 60], «адміністративно-правове забезпечення» [286, с. 81], «адміністративно-правові засади забезпечення» [218, с. 11].

В своїй роботі Д. Приймаченко та Р. Ігонін, досліджуючи особливості судового управління, прийшли до висновку, що організаційне забезпечення органів судової влади можна визначати як сукупність адміністративних, фінансових, організаційних, інформаційних та матеріально-технічних заходів, яких вживає державна судова адміністрація, які мають позапроцесуальний характер впливу і спрямовані на створення та підтримання належних умов для ефективного функціонування органів судової влади [236, с. 60]. П. Шаганенко, в рамках сутності організаційного забезпечення прокуратури під організаційним забезпеченням пропонує розуміти комплекс нормативно-правових, матеріально-технічних, фінансових, кадрових, інформаційних та оперативних заходів задля досягнення високої ефективності виконання прокуратурою своїх повноважень, що містить регулярну щоденну процесуальну та іншу діяльність органів прокуратури, а також контроль та оцінку виконаної роботи [340, с. 145].

Адміністративно-правове забезпечення, Є. Колесников визначає як здійснюване державою за допомогою спеціального механізму упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону, реалізацію та розвиток [154]. Схожої позиції притримується Г. Римарчук, який, досліджуючи адміністративно-правове забезпечення інтелектуальної власності, вважає, що адміністративно-правове забезпечення слід сприймати як здійснення державою за допомогою правових норм, приписів і сукупності засобів, упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона, реалізація та розвиток [274, с. 5].

Таким чином, беручи за основу зазначені підходи до сприйняття таких категорій як «забезпечення», «правове забезпечення» та «організаційно-правове забезпечення», *організаційно-правове забезпечення фінансової безпеки держави* можемо визначити як здійснювану на основі чинного законодавства держави діяльність створеної системи уповноважених

державою органами у сфері фінансової безпеки держави із впорядкування суспільних відносин за допомогою правових норм, приписів і сукупності засобів упорядкування, а також їх юридичне закріплення, охорона, реалізація та розвиток.

При цьому, характерними особливостями організаційно-правового забезпечення фінансової безпеки держави є те, що це: а) це система уповноважених органів, в компетенцію яких входять повноваження на регулювання відносин у сфері фінансової безпеки держави; б) діяльність уповноважених державою органів; в) ця діяльність здійснюється на основі чинного законодавства держави; г) вона направлена на закріплення і впорядкування суспільних відносин у сфері фінансової безпеки; д) інструментами впорядкування і закріплення є правові норми, що об'єктивуються в системі чинного законодавства.

Спираючись на зазначене, спробуємо охарактеризувати організаційно-правове забезпечення фінансової безпеки України. Створення системи уповноважених державою органів у сфері забезпечення фінансової безпеки держави почалося з проголошенням незалежності України. Як показує аналіз функціонування держави, на сьогодні ця система має дворівневу структуру. До першого рівня належать уповноважені державою органи загальної компетенції, а саме: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та Президент України. До другого рівня – уповноважені державою органи зі спеціальною компетенцією, а саме: Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Бюро економічної безпеки України.

Як показує аналіз практики діяльності уповноважених державою органів, ефективне забезпечення фінансової безпеки є неможливим без створення дієвого механізму реалізації повноважень всіх органів держави у цій сфері та закріплення цих повноважень у нормативно-правових актах. Основним законодавчим органом в Україні є Верховна Рада України.

Верховна Рада України, як один з суб'єктів забезпечення фінансової безпеки держави діє без будь-яких доручень, безпосередньо на підставі Конституції і законів України, в межах власної компетенції щодо будь-яких об'єктів контролю – за виключенням судів та правоохоронних органів при провадженні оперативно-розшукової роботи, досудового слідства, здійснення правосуддя за окремими справа [55, с. 365]. Враховуючи це, слід погодитись з думкою, відповідно до якої Верховна Рада України, як законодавчий орган уповноважена формувати державну політику у сфері забезпечення національної (у тому числі фінансової) безпеки та координувати заходи, що реалізуються іншими суб'єктами щодо забезпечення публічної безпеки, виступаючи таким чином гарантом створення нормативно-правового підґрунтя для функціонування даної сфери та визначаючи шляхи оптимізації законодавства [219, с. 115].

Прийняття законодавчих актів Верховною Радою України відбувається згідно з процедурою визначеною Конституцією і законами України через діяльність її комітетів, які сформовані відповідно до регулювання певних напрямків і сфер суспільних відносин. Перелік комітетів Верховної Ради України затверджений відповідно до Закону України «Про комітети Верховної Ради України» від 4 квітня 1995 року [255]. Враховуючи сутність та структуру фінансової безпеки, яку ми розкривали в попередньому підрозділі, питання забезпечення фінансової безпеки держави розглядаються у таких комітетах: Комітет з питань бюджету, Комітет з питань економічного розвитку, Комітет з питань національної безпеки, оборони та розвідки, Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики. Аналіз повноважень зазначених комітетів дає можливість стверджувати, що провідну роль у формуванні законодавчого забезпечення фінансової безпеки держави відіграють Комітет з питань бюджету та Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики. До предмету відання цих комітетів, що безпосередньо пов'язані із забезпеченням фінансової безпеки держави

відносяться питання: державної бюджетної політики та міжбюджетні відносини; Державного бюджету України; державного внутрішнього і зовнішнього боргу; діяльності державних фінансових органів та органів державного фінансового контролю (Державної аудиторської служби України); грошово-кредитної політики; банків та банківської діяльності; валютного регулювання та валютного нагляду; ринку капіталів та інші регульованих ринків; цінних паперів, похідних фінансових інструментів (деривативів); діяльність небанківських фінансових установ; страхова діяльність; функціонування фінансових ринків та запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом; функціонування платіжних систем; захист прав споживачів фінансових послуг та гарантування вкладів фізичних осіб; система оподаткування, загальнодержавні податки і збори (мита, плата, інші обов'язкові платежі), місцеві податки та збори, парафіскалітети, інші доходи бюджетів неподаткового характеру, єдиний соціальний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також інші нарахування на фонд оплати праці; організація та діяльність податкових органів; податкові пільги; правове регулювання податкового контролю; податковий борг та/або податкові зобов'язання; митна справа та митний тариф; діяльність митних органів; законодавче регулювання ринку спирту, алкоголю і тютюну; діяльність із випуску та проведення лотерей, оподаткування суб'єктів такої діяльності, гральний бізнес; бухгалтерський облік та звітність, аудиторська діяльність [234].

Крім законодавчої функції Верховна Рада України здійснює функцію контролю за владою, тобто парламентський контроль за діяльністю державних суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави (в тому числі шляхом проведення спеціальних парламентських розслідувань з особливо резонансних справ). Основним видом парламентського контролю є контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України. Верховна Рада України здійснює

свої контрольні повноваження як безпосередньо (шляхом заслуховування звітів Кабінету Міністрів України, парламентських слухань), так і через свої органи (комітети, тимчасові слідчі комісії), а також органи зі спеціальною компетенцією (Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та Рахункову палату) [220].

Важливе місце серед державних органів забезпечення фінансової безпеки загальної компетенції займає Президент України. Це пояснюється тим, що він, по-перше, за своїми функціями не віднесений до жодної гілки влади, а по-друге, Президент України відповідно до Конституції України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [159].

Основним нормативним актом, що врегульовує статус Президента України є Конституція України, відповідно до ст. 93 якої Президенту України належить право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України, окрім того, частиною другою зазначеної статті законопроекти, визначені Президентом України як невідкладні, розглядаються Верховною Радою України позачергово. У цьому зв'язку варто згадати рішення Конституційного Суду України від 28 березня 2001 р. № 2–рп/2001, що тлумачить цю статтю, і відповідно до якого, такі законопроекти мають бути терміново включені Верховною Радою України до порядку денного її сесії й розглянуті у пріоритетному порядку — раніше за інші законопроекти — на всіх стадіях законодавчого процесу відповідно до процедури, встановленої Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України [275].

Також варто звернути увагу на те, що до компетенції Президента України також відноситься те, що він: забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України; призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України; зупиняє дію актів

Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності; є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави; приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації — з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України; на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України, тощо.

Щодо реалізації забезпечення фінансової безпеки держави, в практичному плані, Президент України діє через затвердження рішень Ради національної безпеки і оборони України, що є координаційним органом при Президенті України. Відповідно до Закону України «Про раду національної безпеки і оборони України» [261] та функцій, визначених Конституцією України, Рада національної безпеки і оборони України окрім інших, в рамках забезпечення фінансової безпеки розробляє та розглядає на своїх засіданнях питання, які відповідно до Конституції та законів України, Стратегії національної безпеки України, Воєнної доктрини України належать до сфери національної безпеки і оборони, та подає пропозиції Президентові України, приймає рішення щодо: а) визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони у політичній, економічній, соціальній, воєнній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах; б) проекту Закону України про Державний бюджет України та пропозицій до Бюджетної декларації по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України; в) матеріального, фінансового, кадрового, організаційного

та іншого забезпечення виконання заходів з питань національної безпеки і оборони; г) заходів політичного, економічного, соціального, воєнного, науково-технологічного, екологічного, інформаційного та іншого характеру відповідно до масштабу потенційних та реальних загроз національним інтересам України.

На сьогодні, в умовах війни російської федерації проти України, Рада національної безпеки і оборони України плідно працює в аспекті вироблення політики економічних санкцій та їх запровадження до фізичних і юридичних осіб, діяльність яких може загрожувати безпеці України, в тому числі і фінансовій. Лише за 2023 рік Президентом України було прийнято 12 указів, якими затверджувались рішення Ради національної безпеки і оборони України, і які були направлені на захист економічної і фінансової безпеки України. Серед останніх варто згадати такі як: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 лютого 2023 року введене в дію Указом Президента України від 26 лютого 2023 року № 114/2023, 115/2023, 116/2023 [216], Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 22 лютого 2023 року «Про застосування секторальних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до фінансових установ Російської Федерації» введене в дію Указом Президента України від 22 лютого 2023 року № 89/2023 [263], Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 лютого 2023 року «Про застосування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» введено в дію Указом Президента України від 19 лютого 2023 року № 82/2023 [262] та інші.

Враховуючи закріплені Конституцією України повноваження Президента України, та зазначене вище, можемо сказати, що правовий статус Президента України як державного органу забезпечення фінансової безпеки загальної компетенції є доволі вагомим, оскільки він досить оперативно, шляхом прийняття указів затверджує рішення Ради національної безпеки і

оборони України, яка надзвичайно професійно, визначаючи загрози національній економічній і фінансовій безпеці, приймає рішення щодо запровадження економічних санкцій.

Також, якщо комплексно проаналізувати повноваження Президента України, то можна стверджувати, що вони спрямовані на створення належних умов для функціонування всієї системи національної безпеки в цілому і фінансової безпеки як її частини, та охоплюють питання правотворчої, організаційної та контрольної діяльності.

Третім державним органом загальної компетенції при забезпеченні фінансової безпеки України є Кабінет міністрів України. Відповідно до Закону України «Про Кабінет міністрів України» [254], він є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Також він здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів.

До основних завдань Кабінету Міністрів України серед інших належать: а) забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України; б) забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; в) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм; г) забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави; г) забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності;

д) здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону; е) організація і забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності, митної справи.

В загальному практичному плані, забезпечуючи фінансову безпеку держави, Кабінет Міністрів України відповідно до ст. 117 Конституції України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання [159]. В рамках нашої теми, слід вказати, що для координації функціонування державних органів влади Кабінет Міністрів України приймає стратегії розвитку держави, які є основою під час розроблення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади планів заходів, проектів програмних і стратегічних документів, проектів законів та інших актів законодавства. Серед останніх можна вказати Національну економічну стратегію на період до 2030 року затверджену Постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179 [249].

Таким чином, підсумовуючи зазначене щодо уповноважених державних органів загальної компетенції у сфері забезпечення фінансової безпеки можна сказати, що їм притаманні такі спільні ознаки як: те, що вони мають спільну мету діяльності, а саме формування державної політики у сфері забезпечення фінансової безпеки в Україні; вони є важливим елементом системи забезпечення фінансової безпеки, об'єктивація діяльності якого здійснюється через формування системи нормативно-правових актів, на основі яких діють всі інші органи та суб'єкти.

Враховуючи тему нашого дослідження, при характеристиці уповноважених органів у сфері забезпечення фінансової безпеки зі спеціальної компетенцією, ми зупинимось лише на загальній характеристиці їх повноважень, оскільки в наступних частинах роботи ми більш детально будемо їх характеризувати вже через призму об'єкту нашого дослідження – валютної політики держави.

Аналіз нормативно-правових актів, які унормовують діяльність уповноважених державою органів у сфері забезпечення фінансової безпеки можна стверджувати, що до другого рівня уповноважених державою органи зі спеціальною компетенцією відносяться: Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Бюро економічної безпеки України.

Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, Законом України «Про Національний банк України» [257] та іншими законами України. Компетенція Національного банку України як органу, що забезпечує фінансову безпеку держави розкриваються в його основній функції відповідно до Конституції України, якою є забезпечення стабільності грошової одиниці України. При виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі. Також він у межах своїх повноважень сприяє фінансовій стабільності, в тому числі стабільності банківської системи за умови, що це не перешкоджає досягненню цілі, визначеної у частині другій цієї статті.

Національний банк також сприяє додержанню стійких темпів економічного зростання та підтримує, в межах законодавства, економічну політику Кабінету Міністрів України. Зазначена основна функція Національного банку України і похідні від неї розкривають і деталізуються в інших функціях Національного банку що закріплені в ст. 7 Закону України «Про Національний банк України» [257].

Серед інших, в рамках забезпечення фінансової безпеки держави Національний банк України: а) відповідно до розроблених Радою Національного банку України Основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику; б) монопольно здійснює

емісію національної валюти України та організує готівковий грошовий обіг; в) відповідно до закону здійснює емісію цифрових грошей Національного банку, визначає порядок їх випуску, зберігання та погашення, а також особливості виконання платіжних операцій з їх застосуванням; г) виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування; д) встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна; е) здійснює державне регулювання на платіжному ринку, визначає засади функціонування платіжного ринку України, регулює діяльність надавачів платіжних послуг, надавачів обмежених платіжних послуг, платіжних систем та технологічних операторів платіжних послуг, визначає порядок надання платіжних послуг та обмежених платіжних послуг, здійснює нагляд за діяльністю учасників платіжного ринку; є) здійснює банківське регулювання та нагляд на індивідуальній та консолідованій основі; ж) здійснює державне регулювання та нагляд на індивідуальній та консолідованій основі на ринках небанківських фінансових послуг за діяльністю небанківських фінансових установ та інших осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги в межах, визначених Законом України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" та іншими законами України; з) представляє інтереси України в центральних банках інших держав, міжнародних банках та інших кредитних установах, де співробітництво здійснюється на рівні центральних банків; и) здійснює валютне регулювання, визначає порядок виконання операцій в іноземній валюті, організовує і здійснює валютний нагляд за уповноваженими установами; і) забезпечує накопичення та зберігання золотовалютного резерву та здійснення операцій із золотовалютним резервом та банківськими металами; ї) визначає особливості функціонування банківської системи України, діяльності небанківських фінансових установ та інших осіб, які не є

фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, регулювання та нагляд, за діяльністю яких здійснює Національний банк, здійснення нагляду, в тому числі валютного, за такими особами у разі введення воєнного стану чи особливого періоду, здійснює мобілізаційну підготовку системи Національного банку; й) здійснює державне регулювання та нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення за банками та філіями іноземних банків, страховиками (перестраховиками), страховими (перестраховими) брокерами, кредитними спілками, ломбардами, іншими фінансовими установами, реєстрацію чи ліцензування, діяльності яких здійснює Національний банк, операторами поштового зв'язку, які надають платіжні послуги та/або послуги поштового переказу, та/або здійснюють валютні операції, операторами платіжних систем, філіями або представництвами іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України, іншими юридичними особами, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги; к) здійснює аналіз стану фінансової системи щодо фінансової стабільності.

Також Національний банк України за наявності ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та/або фінансової системи країни, має право визначати тимчасові особливості регулювання та нагляду за банками або іншими особами, які можуть бути об'єктом перевірки Національного банку України, у тому числі особливості підтримання ліквідності банків, застосування економічних нормативів, формування та використання резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями банків, запроваджувати обмеження на їх діяльність, у тому числі обмежувати або забороняти видачу коштів з поточних та вкладних (депозитних) рахунків

фізичних та юридичних осіб, а також обмежувати або тимчасово забороняти проведення валютних операцій на території України, зокрема операцій з вивезення, переказування і пересилання за межі України валютних цінностей.

Діяльність Національного банку України як органу спеціальної компетенції у сфері забезпечення фінансової безпеки об'єктивується у виконанні функцій шляхом прийняття правових актів. Відповідно до ст. 56 Закону України «Про Національний банк України» Національний банк видає нормативно-правові акти з питань, віднесених до його повноважень, які є обов'язковими для органів державної влади і органів місцевого самоврядування, юридичних та для фізичних осіб [257].

Враховуючи зазначене, ми можемо зробити висновок про те, що Національний банк України, в рамках своєї компетенції, є уповноваженим державою органом, який і безпосередньо забезпечує фінансову безпеку, і створює нормативні умови для її забезпечення іншими суб'єктами, що діють у фінансовій сфері.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку здійснює державне регулювання ринку цінних паперів України. Вона є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України, підзвітним Верховній Раді України.

Серед інших, в рамках її діяльності як органу, що здійснює забезпечення фінансової безпеки України НКЦПФР: а) формування та забезпечення реалізації єдиної державної політики щодо розвитку та функціонування ринків капіталу та організованих товарних ринків в Україні, сприяння адаптації національних ринків капіталу до міжнародних стандартів; б) координація діяльності державних органів з питань функціонування в Україні ринків капіталу та організованих товарних ринків; в) встановлює вимоги до емісії (видачі) та обігу цінних паперів, до проспекту цінних паперів (рішення про емісію цінних паперів), у тому числі іноземних

емітентів, які здійснюють емісію цінних паперів на території України, а також встановлює порядок затвердження проспекту цінних паперів, реєстрації випуску цінних паперів, рішення про емісію цінних паперів, звіту про результати емісії та порядок скасування реєстрації випуску цінних паперів; г) визначає за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, а щодо діяльності банків на ринку цінних паперів - також з Національним банком України особливості ведення обліку операцій з фінансовими інструментами; е) встановлює порядок розгляду справ про порушення законодавства про ринки капіталу та організовані товарні ринки, у тому числі про систему накопичувального пенсійного забезпечення; є) розробляє і організовує виконання заходів, спрямованих на запобігання порушенням законодавства України про ринки капіталу та організовані товарні ринки, у тому числі законодавства про систему накопичувального пенсійного забезпечення; ж) встановлює порядок здійснення професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках, у тому числі іноземними юридичними особами та підприємствами з іноземними інвестиціями; з) встановлює наявність ознак маніпулювання на організованих ринках; и) встановлює пруденційні нормативи та інші показники та вимоги, що обмежують ризики по операціях, пов'язаних з безпосереднім провадженням професійної діяльності щодо кожного виду професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках, а також суб'єктів системи накопичувального пенсійного забезпечення; і) встановлює за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, ознаки фіктивності емітента цінних паперів; ї) встановлює вимоги до іноземних фінансових установ, які можуть відкрити рахунок у цінних паперах номінального утримувача в депозитарній установі; й) здійснює нагляд за дотриманням законодавства про ринки капіталу та організовані товарні ринки, у тому числі про систему

накопичувального пенсійного забезпечення; к) визначає особливості функціонування ринків капіталу та організованих товарних ринків, діяльності учасників ринків капіталу та професійних учасників організованих товарних ринків в умовах воєнного стану чи під час особливого періоду; л) встановлює особливості здійснення державного регулювання та нагляду за діяльністю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, а також за діяльністю акціонерних товариств (крім банків та небанківських фінансових послуг, державне регулювання та нагляд, за діяльністю яких здійснює Національний банк України) в умовах воєнного стану чи під час особливого періоду; м) встановлює особливості застосування передбачених законом заходів впливу (санкцій) на ринках капіталу та організованих товарних ринках в умовах воєнного стану чи під час особливого періоду [243].

Також Комісія під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з іншими центральними органами виконавчої влади, відповідними органами Автономної Республіки Крим, місцевими органами виконавчої влади і відповідними органами самоврядування.

Особливим центральним органом виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави, у тому числі і у фінансовій сфері є Бюро економічної безпеки України. Відповідно до покладених на нього завдань Бюро економічної безпеки України виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції.

Серед інших, в рамках забезпечення фінансової безпеки держави Бюро економічної безпеки України: а) виявляє зони ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних; б) оцінює ризики і загрози економічній безпеці держави, напрацьовує способи їх мінімізації та усунення; в) надає пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов створення схем протиправної діяльності у сфері економіки; г) забезпечує економічну безпеку держави шляхом

запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави; д) збирає та аналізує інформацію про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначає способи запобігання їх виникненню в майбутньому; є) планує заходи у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до його розгляду; ж) виявляє та розслідує правопорушення, пов'язані з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги; з) складає аналітичні висновки і рекомендації для державних органів з метою підвищення ефективності прийняття ними управлінських рішень щодо регулювання відносин у сфері економіки.

Бюро економічної безпеки України у процесі своєї діяльності взаємодіє з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими органами влади, підприємствами, установами та організаціями, банками та іншими фінансовими установами відповідно до Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» [239].

В загальному плані, характеризуючи особливості діяльності уповноважених державою органів у сфері забезпечення фінансової безпеки спеціальної компетенції, слід зазначити наступне. Вказані державні органи діють в визначених сферах фінансової діяльності держави. При цьому вони мають чітко визначену компетенцію та, в своїй переважній більшості, реалізують її шляхом здійснення дій направлених на забезпечення стабільного функціонування того сектору фінансового ринку, який віднесених до неї. В практичному плані, ці органи наділені правом видавати підзаконні нормативно-правові акти, які є обов'язковими для всіх суб'єктів економічної активності. В рамках свого функціонування вони активно взаємодіють з усіма державними органами та інститутами задля виконання покладених на них функцій.

Таким чином, підсумовуючи викладене, можемо зробити наступні **ВИСНОВКИ**.

Фінансова політика це передбачена чинним законодавством діяльність уповноважених державою органів, в компетенцію яких входять повноваження із регулювання публічних фінансових відносини задля мобілізації фінансових ресурсів та їх ефективного використання з метою формування стабільної економіко-соціальної системи та її зростання.

Зміст фінансової політики, її основні напрямки ґрунтуються на теоретичних концепціях, які визначають ступінь участі держави в управлінні економікою і використанні окремих інструментів реалізації фінансової політики. При цьому, формування фінансової політики будь-якої країни передбачає врахування потреб суспільного розвитку, реальні економічні і фінансові можливості держави, що залежить від конкретних історичних умов і завдань, які стоять перед суспільством.

Складовими фінансової політики, що в літературі досить часто називають напрямками, є: бюджетна політика; податкова політика; кредитна політика; валютна політика.

Реалізація розробленої державної фінансової політики здійснюється серед іншого, шляхом забезпечення її фінансової безпеки, що спрямована на стабільний розвиток фінансових відносин в державі. Як показує практика, фінансова політика реалізується за двома напрямками: регламентування фінансових відносин у суспільстві та здійснення поточної фінансової діяльності. При цьому регламентування фінансових відносин характеризує стратегію фінансової безпеки, а поточна фінансова діяльність – її тактику. Базовим елементом є регламентування фінансових відносин, яке може здійснюватися державою у законодавчій та адміністративній формах, що об'єктивується у організаційно-правовому забезпеченні фінансової безпеки.

Організаційно-правове забезпечення фінансової безпеки держави це здійснювана на основі чинного законодавства держави діяльність, що

здійснюється системою уповноважених державою органами у сфері фінансової безпеки держави із впорядкування суспільних відносин за допомогою правових норм, приписів і сукупності засобів упорядкування, а також їх юридичне закріплення, охорона, реалізація та розвиток.

Характерними особливостями організаційно-правового забезпечення фінансової безпеки держави є те, що це:

- а) це система уповноважених органів, в компетенцію яких входять повноваження на регулювання відносин у сфері фінансової безпеки держави;
- б) діяльність уповноважених державою органів;
- в) ця діяльність здійснюється на основі чинного законодавства держави;
- г) вона направлена на закріпленні і впорядкування суспільних відносин у сфері фінансової безпеки;
- д) інструментами впорядкування і закріплення є правові норми, що об'єктивуються в системі чинного законодавства.

Створення системи уповноважених державою органів у сфері забезпечення фінансової безпеки держави почалося з проголошенням незалежності України. Як показує аналіз функціонування держави, на сьогодні ця система має дворівневу структуру. До першого рівня належать уповноважені державою органи загальної компетенції, а саме: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та Президент України. До другого рівня – уповноважені державою органи зі спеціальною компетенцією, а саме: Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Бюро економічної безпеки України.

Зазначені державні органи діють у визначених сферах фінансової діяльності держави. При цьому, вони мають чітко визначену компетенцію та, в своїй переважній більшості, реалізують її шляхом здійснення дій направлених на забезпечення стабільного функціонування того сектору фінансового ринку який віднесених до неї. В практичному плані, ці органи наділені правом видавати підзаконні нормативно-правові акти, які є

обов'язковими для всіх суб'єктів економічної активності. В рамках свого функціонування вони активно взаємодіють з усіма державними органами та інститутами задля виконання покладених на них функцій.

1.3. Валютна політика як засіб забезпечення фінансової безпеки держави

Валютні відносини, що виникають, змінюються і припиняються на території будь-якої держави, для її розвитку є надзвичайно важливими. З одного боку, для держави, вони дають можливість їй залучати додаткові фінансові ресурси, а з іншого, для пересічних громадян – використовувати додаткові механізми збереження. У зв'язку з цим кожна держава, в тому числі і Україна, намагається на своїй території застосовувати валютне регулювання, як найбільш дієвий механізм впорядкування обігу іноземної валюти. Така діяльність держави здійснюється планомірно і системно об'єктивується у її валютній політиці.

В рамках нашого дослідження, спробуємо проаналізувати сутність валютної політики та її роль у забезпеченні фінансової безпеки держави.

В попередньому розділі фінансову безпеку ми визначили як складну структуровану систему, дія елементів якої спрямована на захист фінансово-економічних інтересів суб'єктів економічних відносин всіх рівнів в процесі їх функціонування та розвитку, а також визначення ефективних шляхів мінімізації негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз. При цьому вказали, що фінансова безпека включає в себе цілий ряд складових частин серед яких є, валютна безпека, яка розглядається як стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках.

Аналіз наведених визначень дає можливість стверджувати, що забезпечення фінансової безпеки взагалі та валютної безпеки зокрема, здійснюється з визначеною метою уповноваженими державою органами, які реалізують свої завдання із регулювання валютних відносин, яке проявляється саме у валютній політиці. Враховуючи це, для досягнення мети нашого дослідження, звернемо увагу на поняття валютної політики та її сутність.

Як свідчить аналіз наукової літератури, в якій розкриваються питання пов'язані з характеристикою валютної політики як одного з напрямків діяльності держави, на сьогодні це питання є надзвичайно актуальним. Разом з тим, однозначного їх сприйняття, нажаль, ще не склалося. В цьому аспекті варто звернути увагу на те, що дослідники при характеристиці валютної політики як синоніми, з певними варіаціями, використовують такі поняття як: «монетарна політика» [37], «курсова політика» [25], «валютно-курсова політика» [133], «політика валютного курсу» [201, с. 224]. Також слід вказати, що окремі дослідники в своїх роботах здійснювали розмежування вказаних термінів і доводили правильність їх використання в тій чи іншій ситуації. Зокрема М. Маса звертав увагу на різницю курсової політики, монетарної та фіскальної [25, с. 62]. На необхідність розмежування понять «валютна політика» та «валютно-курсова політика» звертав увагу в своїх роботах О.В. Пасічник [221, с. 8].

Проведений аналіз підходів, що існують в науковій літературі дає можливість виділити три підходи до сприйняття валютної політики.

Представники першого підходу сприймають валютну політику як діяльність держави, що пов'язана з міжнародними валютними та іншими економічними відносинами. Так, на думку О.М. Журби, валютна політика це «...сукупність заходів, які здійснюються у сфері міжнародних валютних та інших економічних відносин у відповідності із поточними і стратегічними цілями країни» [133, с. 60]. Дещо модифіковане визначення надає

Б.П. Адамик, і сприймає валютну політику як «сукупність заходів, які провадяться державою у сфері міжнародних валютних відносин відповідно до її тактичних та стратегічних цілей» [53, с. 10].

Даний підхід відображає природу валютних відносин об'єктом яких є іноземні грошові одиниці – валюта. При цьому дослідники акцентують увагу на те, що валютна політика як діяльність держави, що об'єктивується у сукупності послідовних дій реалізується відповідно до цілей, які декларуються уповноваженими органами держави у сфері реалізації валютної політики. З нашої точки зору, даний підхід може бути сприйнятий як основа для усвідомлення сутності та природи валютної політики. Проте даний підхід жодним чином не відображає сутності та змісту валютної політики, а також досить умовно вказує на те, що валютна політика це перш за все діяльність всередині держави і для розвитку держави.

Відповідно до другого підходу, валютна політика сприймається як сукупність завдань, цілей і інструментів взаємодії національної економіки і світового господарства і втілюється у комплекс цілей і завдань, а також методів їх забезпечення, здійснюваних органами державної влади у сфері взаємодії національної економіки і світового господарства. Деяко модифікованим є сприйняття валютної політики А.І. Старухом, який зазначає, що це комплекс нормативно-правових, прогностичних, регулюючих та контролюючих заходів центрального банку щодо управління валютним курсом з метою досягнення цілей економічної політики держави [306, с. 173].

Даний підхід відображає статичний аспект валютної політики держави. Він дає можливість виділити суттєві інструменти реалізації валютної політики, проте, на нашу думку, не сприяє усвідомленню валютної політики саме як діяльності держави. В цьому аспекті, на фоні інших вчених, які відстоюють цей підхід, доцільною виглядає позиція О.В. Дзюблюк, який сприймає валютну політику як розробку й практичну реалізацію державою,

засобів впливу на ті економічні відносини суб'єктів ринку, які стосуються їхніх операцій з валютою [114, с. 24].

Представники третього підходу сприймають валютну політику як: а) сукупність нормативних чи монетарних дій державних органів; б) сукупність економічних, правових, організаційних та інших заходів.

Зокрема, такий підхід відстоюється М.К. Бункіною, яка стверджує, що валютна політика це сукупність нормативних і монетарних дій центрального банку, міністерства фінансів та інших державних органів у сфері валютних відносин [74, с. 23]. Валютна політика на думку таких дослідників як Т.С. Шемет, В.В. Козик, А.С. Філіпенко це «...невід'ємна складова частина грошово-кредитної політики держави, сукупність економічних, правових та організаційних заходів, що здійснюються державними органами влади, центральними банками та фінансовими закладами, міжнародними валютно-фінансовими організаціями у сфері міжнародних валютних відносин на національному, регіональному рівнях та у глобальному масштабі на основі валютного законодавства у двох формах – структурній та поточній» [348, с. 275]. Як комплекс економічних, організаційних, правових, адміністративних та інших заходів, методів, форм, інструментів і механізмів, які здійснюються державою у сфері валютно-фінансових і кредитних відносин відповідно до поточних та стратегічних цілей загальної економічної політики держави, передусім, з метою забезпечення стабільності обмінного курсу національної валюти та збалансованості платіжного балансу країни, сприймає валютну політику Ф.О. Журавка [132, с. 19]. З нашої точки зору, даний підхід є найбільш вдалим, оскільки за його допомогою розкривається не лише сутність валютної політики як діяльності держави, а й додатково акцентується увага на меті здійснення такої діяльності.

Разом з цим, варто звернути увагу на те, що в своїй переважній більшості дослідники оминають питання суб'єктного складу реалізації валютної політики. В своїй переважній більшості вони вказують, що це

діяльність держави. В окремих підходах дослідники конкретизують, що це діяльність центральних банків, міністерства фінансів або навіть, інших міжнародних валютно-фінансових організацій [131, с. 19]. Враховуючи зазначені підходи, спробуємо виділити суттєві аспекти валютної політики та визначити її поняття.

Ми підтримуємо дослідників, які сприймають валютну політику як діяльність держави в особі уповноважених органів. Разом з цим, з нашої точки зору є важливим правовий аспект такої діяльності, оскільки Україна проголосила себе правовою державою, на території якої діє верховенство права. На сьогодні, правове регулювання діяльності пов'язаної з реалізацією валютної політики держави здійснюється Законом України «Про валюту і валютні операції» [240], а також нормативно-правовими актами Національного банку України, в компетенцію якого входять повноваження на здійснення регулювання обігу валюти і валютних цінностей на території України.

Враховуючи це, при характеристиці валютної політики ми будемо виходити з того, що це врегульована нормами чинного законодавства діяльність уповноважених державою органів, в компетенції яких закріплені повноваження у сфері регулювання валютних відносин. В своїй основі валютна політика пов'язана з діяльністю держави у валютно-фінансовій сфері. При цьому слід звернути увагу на те, що валютно-фінансова сфера має два аспекти, а саме: внутрішній і зовнішній. Внутрішній аспект реалізації валютної політики передбачає вплив на відносини, які виникають змінюються чи припиняються на території держави. Зовнішній аспект валютно-фінансової сфери передбачає діяльність державних органів на регіональному, національному та міжнародному рівнях [348, с. 275]. При цьому зовнішній аспект валютно-фінансової сфери є важливим для діяльності державних органів, оскільки в його рамках вони мають враховувати не лише національне законодавство, а й міжнародне.

Валютна політика як діяльність уповноважених органів держави здійснюється шляхом застосування цілого ряду заходів що в літературі називаються формами та методами валютного регулювання. Враховуючи те, що в наступному розділі нашої роботи ми детально розглянемо форми і методи реалізації валютної політики, зараз їх лише зазначимо.

Переважає більшість дослідників валютне регулювання сприймає як законодавчу форму здійснення валютної політики держави [328, с. 121], що реалізується в таких формах як: дисконтна політика, девізна політика, диверсифікація валютних резервів за допомогою таких інструментів як: девальвація валюти, ревальвація валюти, валютні інтервенції, управління обліковою ставкою, валютні обмеження, встановлення конвертованості валюти. Також важливим аспектом є акцент на мету здійснення діяльності державних органів. В цьому аспекті, вважаємо за доцільне вказати, що реалізація валютної політики здійснюється державними органами з метою досягнення поточних і стратегічних цілей держави. Конкретизація цих цілей може бути здійснена в рамках розробки загальної економічної політики держави.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо за можливе *валютну політику держави* визначити як діяльність відповідно до чинного законодавства держави уповноважених нею органів із реалізації сукупності економічних, правових та організаційних заходів за допомогою визначених інструментів у сфері валютно-фінансових відносин з метою досягнення визначених тактичних та стратегічних цілей загальної економічної політики держави у сфері валютних відносин.

Зазначене визначення дає можливість виділити наступні характерні ознаки валютної політики:

- це діяльність уповноважених державою органів;
- ця діяльність здійснюється відповідно до чинного законодавства держав;

- змістом цієї діяльності є використання сукупності економічних, правових та організаційних заходів за допомогою визначених інструментів;
- метою цієї діяльності є досягнення визначених тактичних та стратегічних цілей загальної економічної політики держави;
- ця діяльність здійснюється у валютно-фінансовій сфері.

Аналіз виділених ознак дає можливість звернути увагу на те, що вони притаманні валютній політиці в своїй сукупності. Разом з цим, дві останні ознаки, а саме вказівка на мету валютної політики та сферу її здійснення, дає можливість відрізнити її від інших складових державної економічної політики. Враховуючи це, більш детально звернемо нашу увагу на характеристику цих ознак.

Говорячи про досягнення поточних і стратегічних цілей економічної політики держави, як мету реалізації її валютної політики держави, слід звернути увагу на те, що розробкою валютної політики займають уповноважені державою органи, в компетенцію яких входять ці повноваження.

Відповідно до ст. 116 Конституції України Кабінет Міністрів України серед іншого: забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України; забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України [159].

Відповідно до ст. 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» Кабінет Міністрів України в сфері економіки серед іншого: забезпечує

проведення державної економічної політики, здійснює прогнозування та державне регулювання національної економіки; забезпечує розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного та соціального розвитку; визначає доцільність розроблення державних цільових програм з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та забезпечує їх виконання; забезпечує здійснення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; забезпечує розроблення і виконання програм структурної перебудови галузей національної економіки та інноваційного розвитку, здійснює заходи, пов'язані з реструктуризацією та санацією підприємств і організацій, забезпечує проведення державної промислової політики, визначає пріоритетні галузі промисловості, які потребують прискореного розвитку. Таким чином, Кабінет Міністрів України, в рамках визначених повноважень, враховуючи відповідні показники розвитку держави, розробляє та реалізує економічну політику держави [254].

Щодо валютної політики держави, як показує аналіз чинного законодавства України, то її розробляє і реалізує Національний банк України в рамках реалізації грошово-кредитної політики. Діяльність Національного банку України, як було зазначено в попередньому підрозділі, регулюється Законом України «Про Національний банк України» [257]. В аспекті його діяльності із розробки та реалізації валютної політики можемо вказати на такі суттєві аспекти. Валютна політика реалізується Національним банком України (далі - Національний банк) відповідно до Основних засад грошово-кредитної політики, що приймаються щорічно Радою Національного банку України в порядку визначеному Законом України «Про Національний банк України» [257]. Відповідно до ст. 24 Закону України «Про Національний банк України» Основні засади грошово-кредитної політики визначають показники діяльності Національного банку у середньостроковій перспективі для досягнення цілей Національного банку [257]. Вони розробляються Радою Національного банку на підставі пропозицій, наданих Правлінням

Національного банку. При розробленні Основних засад грошово-кредитної політики, використовуються макроекономічні показники, розраховані Кабінетом Міністрів України та Національним банком України, а також інша необхідна інформація.

Відповідно до п.1 ч.1. ст. 7 Законом України «Про Національний банк України» Національний банк відповідно до розроблених Радою Національного банку України Основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику, яка визначається як комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення цінової стабільності шляхом використання інструментів грошово-кредитної політики [257].

При цьому, визначаються стратегічні цілі валютної політики, що включають в себе забезпечення стійкого економічного росту, підтримання низьких темпів інфляції, обмеження рівня безробіття, підтримання рівноваги платіжного балансу, забезпечення стійкості національної валюти, стимулювання експортного потенціалу країни, забезпечення макроекономічної рівноваги та тактичні - створення умов для стимулювання зовнішньоекономічних операцій, формування сприятливого правового поля для зовнішньоекономічної діяльності, оперативне регулювання платіжного балансу країни, регулювання операцій господарюючих суб'єктів на валютному ринку задля недопущення спекулятивного тиску і фінансових криз, організація контролю за операціями, пов'язаними із рухом іноземного капіталу [115, с. 11].

Інструментами реалізації грошово-кредитної політики відповідно до ст. 25 Закону України «Про Національний банк України» серед інших є: валютні інтервенції (купівля-продаж валютних цінностей на валютних ринках); операції з цінними паперами (крім цінних паперів, що підтверджують корпоративні права), у тому числі з казначейськими зобов'язаннями, на відкритому ринку; регулювання імпорту та експорту

капіталу; запровадження на строк до шести місяців вимоги щодо обов'язкового продажу частини надходжень в іноземній валюті; зміна строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів; емісія власних боргових зобов'язань та операції з ними; операції з деривативними фінансовими інструментами. Зазначені інструменти є інструментами, що використовуються при реалізації саме валютної політики, як невід'ємної частини грошово-кредитної політики Національного банку України. Таким чином, як бачимо валютна політика є невід'ємною частиною грошово-кредитної політики яка, в свою чергу є складовою економічної політики України [257].

Розробкою економічної політики держави займається Кабінет Міністрів України який, з врахуванням необхідних показників діяльності держави, визначає її поточні і стратегічні цілі та інструменти їх досягнення. Національний банк України, в рамках своїх повноважень розробляє з врахуванням цілей і завдань економічної політики держави, Основні засади грошово-кредитної політики, частиною якої є валютна політика, її реалізує відповідно до визначених тактичних і стратегічних цілей. Як показує аналіз інструментів валютної політики, що використовує Національний банк України, вона здійснюється у сфері валютних відносин.

Характеризуючи валютні відносини, слід звернути увагу на те, що на території України їх виникнення, зміна і припинення унормоване чинними нормативними актами, що дає підстави в подальшому говорити про валютні правовідносини. В науковій літературі, під валютними правовідносинами розуміють урегульовані нормами права суспільні відносини між уповноваженими суб'єктами з приводу обігу валюти і валютних цінностей, реалізація яких забезпечується силою державного примусу [304, С. 22]. При цьому, досліджуючи валютні правовідносини, дослідники виділяють такі їх особливості як те, що: а) вони виникають у процесі введення в обіг, припинення і самого обігу валюти і валютних цінностей; б) мають

спеціальний правовий режим об'єкта; в) у валютних правовідносинах, крім загальних суб'єктів (фізичних та юридичних осіб), в них завжди безпосередньо чи опосередковано бере участь суб'єкт, з особливим правовим статусом – Національний банк України; г) через валютні правовідносини опосередковується валютна політика держави [304, с. 27-28]. Ми цілком підтримуємо зазначену позицію, і в рамках нашого дослідження звернемо увагу на те, що усвідомлення сутності і змісту валютних правовідносин, які виникають, змінюються і припиняються на території держави дає можливість встановити основні положення валютної політики, яка проводиться.

Продовжуючи характеризувати валютну політику держави, як засіб забезпечення її фінансово-економічної безпеки, звернемо нашу увагу на ті складові фінансової безпеки, які можуть бути скориговані уповноваженими державою органами за допомогою реалізації валютної політики. Враховуючи розкриті в попередніх розділах характерні особливості фінансової безпеки держави та валютної безпеки як її складової, звернемо увагу на те, що основними цілями, які мають переслідувати в своїй діяльності держані органи є формування і підтримання показників валютної безпеки.

Нагадаємо, що відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [197], валютна безпека - це стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю створення оптимальних умов для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках. Змістовний аналіз цього визначення дає можливість стверджувати, що ключовим аспектом в ньому є поняття стійкості валютної системи, під яким розуміється стан, у якому валютна система ефективно виконує свої ключові функції та здатна протистояти різним загрозам [153, с. 278].

Загрози безпеці у фінансовій сфері, взагалі, та у валютній, зокрема, на рівні нормативних актів окреслені в Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 569-р (далі – Концепція) [160]. Відповідно до цієї Концепції стан національної безпеки у фінансовій сфері залежить від таких явищ і чинників як: внутрішньої і зовнішньої фінансово-кредитної політики держави, політичної ситуації, що склалася у державі; досконалості законодавчого забезпечення функціонування фінансової системи; міжнародних зобов'язань держави. Таке окреслення загроз дає можливість стверджувати, що на сучасному етапі розвитку держави на її безпеку у фінансовій сфері, взагалі, і валютної, зокрема впливають зовнішні і внутрішні чинники.

До зовнішніх чинників, які розглядаються як загрози фінансовій безпеці відносять: а) обмеженість доступу до міжнародних фінансових ринків; б) значна залежність від експортно-імпоротної діяльності; в) погіршення стану зовнішньої торгівлі, зростання дефіциту платіжного балансу, зокрема рахунка поточних операцій; г) значна залежність від зовнішніх кредиторів; д) вплив світових фінансових криз на фінансову систему держави.

До внутрішніх чинників, які розглядаються як загрози фінансовій безпеці відносять: а) нестабільність та недосконалість правового регулювання у фінансовій сфері; б) нерівномірний розподіл податкового навантаження на суб'єктів господарювання, що зумовлює ухилення від сплати податків та відплив капіталу за кордон; в) відплив капіталу за кордон внаслідок погіршення інвестиційного клімату; г) низький рівень бюджетної дисципліни і незбалансованість бюджетної системи; д) збільшення обсягу державного боргу; е) тінізація економіки; ж) недостатній рівень золотовалютних резервів; з) значний рівень доларизації економіки; е) істотні коливання обмінного курсу національної валюти, необумовлені дією

макроекономічних факторів; є) слабкий розвиток фондового ринку, зокрема в частині застосування механізмів обліку та переходу прав власності на цінні папери, а також забезпечення захисту прав інвесторів на фондовому ринку; ж) недостатній рівень капіталізації фінансової системи [160].

Також в Концепції визначені основні чинники, які є загрозами безпеці у валютній сфері. До них відносять: а) ризик значних коливань курсу гривні внаслідок різкої та непрогнозованої зміни у валютних курсах світових валют і напрямках потоків капіталу; б) високий рівень використання іноземної валюти як засобу платежу на території України; в) високий рівень залежності вітчизняної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків внаслідок низької товарної і географічної диверсифікованості експорту товарів, робіт і послуг переважно сировинного характеру [160].

Звернення до наукових досліджень свідчить, що науковці також приділяли увагу виділенню та характеристиці загроз у сфері валютних відносин. Зокрема, можна вказати на роботи таких дослідників як: О.І. Барановського [60], Ю.М. Білого [68], В.М. Головія [97], М. Єрмошенко [126, 127, 128], Г.А. Смоквіної [296], А.М. Суханова, С.О. Пирожкової [313], О.О. Коковіхіної, А.В. Боярської [153] та інших.

Разом з цим, нам імponує позиція, відповідно до якої, враховуючи сучасний стан розвитку фінансової сфери України, можна виділити такі загрози як: небезпечна структура зовнішнього боргу; загрозливий рівень доларизації економіки; неефективна структура золотовалютних резервів; недосконалість валютно-курсової політики; незаконні дії з валютними цінностями; втручання міжнародних фінансових організацій у валютну політику України. В подальшому ми будемо використовувати цей підхід, оскільки він враховує не лише стан розвитку фінансової сфери держави, а й кореспондується з Концепцією забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері.

В рамках виділених загроз у валютній сфері їх можна поділити на внутрішні, тобто ті які залежать від функціонування держава (небезпечна структура зовнішнього боргу; загрозливий рівень доларизації економіки; неефективна структура золотовалютних резервів; недосконалість валютно-курсової політики; незаконні дії з валютними цінностями) та зовнішні (втручання міжнародних фінансових організацій у валютну політику України). Коротко охарактеризуємо їх.

Причиною загрози пов'язаної з небезпечною структурою зовнішнього боргу пов'язані з тим, що практично будь-яка сучасна держава, яка існує в умовах відкритої економіки, в процесі свого функціонування залучає додаткові фінансові ресурси від інших держав чи міжнародних фінансових організацій. Результатом такого залучення є формування державного боргу.

Дослідженням державного боргу, як сучасного явища в функціонуванні держави, займались представники як економічної, так і юридичної науки. Серед найбільш значимих праць варто згадати роботи таких вчених як: Ю.І. Бурлаченко [75], І.Б. Заверуха [135], Л.К. Воронова, М.П. Кучерявенко [89], С.А. Кучеренко [171], С.Б. Кабаці [141], О.П. Орлюк [214], І.М. Скороход [291, 292], В.Л. Терещенко [316], В.В. Козюк [151] та інші.

Провівши аналіз робіт зазначених дослідників, ми схильні підтримати позицію Г.М. Скороход, яка прийшла до висновку, що державний борг у загальному визначенні – це сума грошей, яку уряд винен зовнішнім боржникам; у вузькому значенні – це система зобов'язальних відносин, що виникають у зв'язку з неспроможністю держави за рахунок власного обсягу державного бюджету забезпечити в повному обсязі сталий розвиток усіх сфер суспільного життя [292, с. 33].

Найбільш поширеним є поділ державного боргу на зовнішній та внутрішній державний борг, які в своїй сукупності складають повні фінансові зобов'язання держави перед її позичальниками. Зовнішній державний борг – це заборгованість держави, що складається із непогашених

зовнішніх позик і невиконаних відсотків по них. Зовнішній державний борг складається із заборгованості держави міжнародним чи державним банкам, урядам, приватним іноземним банкам та ін. [292, с. 39]. Як стверджують дослідники, цей борг лягає на країну найбільшим тягарем, оскільки вона повинна віддавати коштовні товари, надавати певні послуги, аби сплатити відсотки за борговими зобов'язаннями і сам борг. Також слід звернути увагу на те, що кредитор ставить зазвичай певні умови, після виконання яких і надається кредит [324].

У своїй діяльності Україна співпрацює з іноземними державними і міжнародними фінансово-кредитними організаціями в галузі міжнародного кредиту. На сучасному етапі світового фінансового розвитку до таких фінансово-кредитних організацій відносять такі спеціалізовані інститути ООН як: Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародна асоціація розвитку, Міжнародна фінансова корпорація - Світовий банк. Крім цього, зовнішній борг може формуватись при одержанні позик як від іноземних держав, так і їх угруповань. На сьогодні, до них належать кредити держав Європейського співтовариства, кредити держав постачальників енергоносіїв.

Правову основу діяльності держави із залучення іноземних кредитів становлять Закон України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» від 3 червня 1992 року і угоди між Україною та зазначеними організаціями [242].

В аспекті забезпечення безпеки у фінансовій сфері, взагалі, та у валютній, зокрема, слід зазначити, що в ідеальному варіанті діяльність держави має базуватись на доходах, які вона може отримати від своєї економіки. У випадку неможливості, її зовнішні запозичення мають бути якомога меншими і враховувати всі можливості повернення. Результатом

такого врахування є формування оптимальної структури зовнішнього боргу, яка відповідає рівню розвитку економіки держави [210]. Для гарантування стабільної ситуації у валютно-фінансовій сфері та забезпечення платоспроможності держави державний борг України не повинен перевищувати 25% внутрішньо валового продукту [153, с. 278]. Управління, як діяльність уповноважених державою органів, що направлена на зменшення зовнішнього боргу і його обслуговування, здійснюється за допомогою інструментів реалізації валютної політики, характеристику яких ми здійснимо в наступному розділі.

Доларизація це використання іноземної валюти (насамперед доларів США) у внутрішньому грошовому обігу країни [125]. Наслідком доларизації є те, що національну грошову одиницю частково або повністю витісняють з використання на внутрішньому ринку. Вона свідчить про слабкість фінансової системи, недовіру населення до національної грошової одиниці, ослаблює контроль центрального банку над грошовою масою, що знаходиться в обігу. Доларизація, як стверджують дослідники, є типовою проблемою країн з перехідною економікою [26]. На думку дослідників, доларизації, як явища, у відкритій економіці, неможливо уникнути, оскільки використання іноземної валюти дає можливість диверсифікації валютних ризиків і може сприяти здійсненню міжнародної торгівлі. В іноземній літературі навіть існує думка, що збереження вартості в іноземній валюті є своєрідною угодою страхування, за якою агенти, які одержують кредити в іноземній валюті є постачальниками послуги страхування, а вкладники коштів в іноземній валюті страхують себе від ризиків девальвації [10]. В той же час, надмірний рівень доларизації є небажаним, оскільки загрожує втратою контролю за грошовим обігом на території держави. Враховуючи це уповноважені державою органи, зокрема центральний банк, намагаються вживати як економічних, так і адміністративних заходів стимулювання обігу національної грошової одиниці і обмеження обігу іноземних валют.

Визначення оптимального рівня доларизації економіки держави залежить від багатьох факторів, головними з яких є розвиток та особливості економіки держави.

Говорячи про неефективну структуру золотовалютних резервів, як загрози у валютній сфері, варто зазначити наступне. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національний банк України» золотовалютний резерв – резерви України, відображені у балансі Національного банку України, що включають в себе активи, визнані світовим співтовариством як міжнародні і призначені для міжнародних розрахунків [257]. Тобто це запаси іноземних фінансових активів та золота, які належать державі і перебувають у розпорядження органів грошово-кредитного регулювання і можуть бути реально використані на регулятивні та інші потреби, що мають загальноекономічне значення [193, с. 110]. У процесі організації, взагалі, та міжнародних валютних відносин, зокрема, золотовалютні резерви виконують такі функції: а) засіб утворення ліквідних коштів (для зовнішніх розрахунків); б) засіб міжнародних платежів (для фінансування негативного сальдо платіжного балансу); в) засіб валютної інтервенції (для купівлі-продажу іноземних валют на ринку в обмін на національну) [84, с. 43].

На обсяги та структуру золотовалютних резервів впливає багато факторів, серед яких: 1) показники економічного розвитку країни (темпи і рівень інфляції, стійкість та обмінний курс національної валюти, соціально-економічні макроекономічні показники, розвиток і стабільність банківської системи, зовнішній борг і становище платіжного балансу тощо); 2) напрями валютної та монетарної політики держави; 3) стан рівня розвитку зовнішньоекономічних відносин в країні, тобто від того, наскільки експортноорієнтованою є національна економіка та якою мірою країна залежить від імпорту, рівень доступу на зовнішні ринки масштаби зовнішньої заборгованості країни; 4) орієнтація її на участь країни у міжнародних фінансових ринках.

Управління золотовалютними резервами – це діяльність спрямована на забезпечення максимальної ефективності, при формуванні і використанні міжнародних ліквідних засобів у процесі реалізації тактичних і стратегічних завдань валютної політики держави [337, с. 88]. Неєфективна структура золотовалютних резервів, як загроза у валютній сфері проявляється у формуванні золотовалютних резервів з неконвертованих фінансових інструментів. Формування і використання золотовалютних резервів України покладено на Національний банк України, який відповідно до ст. 7 Закону України «Про Національний банк України» має повноваження щодо накопичення та зберігання золотовалютних резервів та управління ними для здійснення державної валютної політики [257]. Формування ефективної структури золотовалютних резервів здійснюється шляхом їх диверсифікації, яка є інструментом реалізації валютної політики центрального банку і полягає в регулюванні структури офіційних валютних резервів країни шляхом включення до їх складу іноземних валют різних держав, а також інших міжнародно визнаних платіжних інструментів [304, с. 250].

Недосконалість валютно-курсової політики на рівні держави проявляється у невдалому використанні економічних та адміністративних методів регулювання валютних відносин, що, насамкінець, впливає на стабільність фінансової системи держави. Вибір валютно-курсової політики базується на ряді показників, головними з яких є рівень розвитку економіки держави, рівень участі держави в міжнародних фінансових відносинах, рівень розповсюдження обігу іноземної валюти на території держави. Як було зазначено вище, формування валютної політики здійснюється Національним банком України на основі Основних засад грошово-кредитної політики.

Незаконні дії з валютними цінностями є результатом діяльності суб'єктів валютних відносин, які порушують чинне валютне законодавство. Забезпечення режиму правопорядку у валютній сфері покладається на

систему правоохоронних органів, до якої входять: правоохоронні органи загальної компетенції (МВС, СБУ, Органи прокуратури, БЕБ, судові органи) та органи спеціальної компетенції (Національний банк України).

Щодо діяльності міжнародних фінансово-кредитних установ, то варто звернути увагу на те, що сучасний стан функціонування світової фінансової системи характеризується значним впливом на неї міжнародних фінансово-кредитних установ, оскільки саме вони є основними суб'єктами міжнародної фінансової політики. При цьому, така діяльність впливає не лише на міжнародні відносини, а й на відносини, що виникають на території держав, в яких вони функціонують. Як стверджують дослідники, цей вплив має різнобічний характер і вимагає від уповноважених державою органів враховувати його при обранні тих чи інших механізмів регулювання суспільних відносин, в тому числі, і у сфері валютних відносин [304, с. 287].

Зазначені загрози виникають, видозмінюються у валютній сфері держави і вимагають від уповноважених органів оперативного реагування на них. При цьому, вплив на зазначені загрози, в аспекті їх нейтралізації чи в разі неможливості – зменшення впливу, здійснюється за допомогою цілого ряду інструментів, характеристику яких буде здійснено в наступному розділі.

Підсумовуючи викладене ми можемо зробити наступні **висновки**.

Фінансова безпека держави включає в себе цілий ряд складових частин, серед яких є валютна безпека, яку слід розглядати як стан курсоутворення, що характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках.

Забезпечення валютної безпеки здійснюється з визначеною метою уповноваженими державою органами, які реалізують свої завдання із регулювання валютних відносин, яке проявляється саме у валютній політиці.

Валютна політика держави це діяльність відповідно до чинного законодавства держави уповноважених нею органів із реалізації сукупності економічних, правових та організаційних заходів, за допомогою визначених інструментів у сфері валютно-фінансових відносин з метою досягнення визначених тактичних та стратегічних цілей загальної економічної політики держави у сфері валютних відносин.

Характерними ознаки валютної політики є те, що: а) це діяльність уповноважених державою органів; б) ця діяльність здійснюється відповідно до чинного законодавства держави; в) змістом цієї діяльності є використання сукупності економічних, правових та організаційних заходів за допомогою визначених інструментів; г) метою цієї діяльності є досягнення визначених тактичних та стратегічних цілей загальної економічної політики держави; д) ця діяльність здійснюється у валютно-фінансовій сфері.

Реалізація валютної політики держави, як засіб забезпечення її фінансово-економічної безпеки, впливає на ряд складових, які можуть бути скориговані уповноваженими державою органами. Ці складові об'єктивуються у загрозах, які виникають у валютній сфері.

Враховуючи сучасний стан розвитку фінансової сфери України, можна виділити такі загрози у валютній сфері, що впливають на фінансову безпеку держави як: небезпечна структура зовнішнього боргу; загрозливий рівень доларизації економіки; неефективна структура золотовалютних резервів; недосконалість валютно-курсової політики; незаконні дії з валютними цінностями; втручання міжнародних фінансових організацій у валютну політику України. Зазначені загрози виникають і видозмінюються у валютній сфері держави і вимагають від уповноважених нею органів оперативного на них реагування. При цьому, вплив на зазначені загрози, в аспекті їх нейтралізації чи в разі неможливості – зменшення їх впливу на економіку держави, здійснюється за допомогою цілого ряду інструментів валютного регулювання.

Висновки до розділу 1.

Економічна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки держави та необхідним елементом її ефективного функціонування. На сьогодні, у наукових роботах процес становлення та визначення чітких меж категоріально-понятійного апарату економічної безпеки ще не досягнув усталеності. Проведений нами аналіз дає можливість виділити сім підходів до визначення поняття «економічна безпека держави». За сутнісну основу характеристики економічної безпеки представники першого підходу беруть таку характеристику економічної безпеки як «сукупність певних умов, які забезпечують реалізацію визначених державою завдань». Представники другого підходу до сприйняття економічної безпеки акцентують увагу на тому, що вона є якісною характеристикою економічної системи, що сприяє здатності виконувати функції всіх суб'єктів економічної активності. За основу третього підходу береться тлумачення економічної безпеки таких категорій як «захищеність» та «захист». Як стан економіки, що дає змогу державі реалізовувати її функції та протидіяти зовнішнім і внутрішнім загрозам, трактують економічну безпеку представники четвертого підходу. Ресурсна основа, як необхідний елемент виконання покладених на державу і її органи функцій, є підґрунтям п'ятого підходу до трактування економічної безпеки. Економічну безпеку як цілеспрямовану та свідому діяльність держави та її органів трактують представники шостого підходу. Як економічний механізм держави чи його стан сприймають економічну безпеку представники сьомого підходу.

Застосування інтегративного підходу до сприйняття досліджуваної категорії дало нам можливість запропонувати її сприйняття як результат цілеспрямованої та науково-обґрунтованої діяльності держави в особі уповноважених органів влади, що діють на підставі чинного законодавства стан економіки, що здатний забезпечити стійкість держави та стабільність функціонування її механізму до зовнішніх і внутрішніх загроз та

цілеспрямованих актів інших держав, спрямованих на її дестабілізацію та економічне послаблення.

Аналіз як нормативних актів, так і практики забезпечення економічної безпеки свідчить, що на сьогодні складовими економічної безпеки України є: а) виробнича безпека; б) демографічна безпека; в) енергетична безпека г) зовнішньоекономічна безпека; д) інвестиційно-інноваційна безпека; е) макроекономічна безпека; ж) продовольча безпека; з) соціальна безпека; и) фінансова безпека.

В свою чергу, фінансова безпека визначається з трьох основних підходів, а саме: ресурсно-функціонального, статичного та нормативного.

Застосування ж інтегративного підходу до сприйняття фінансової безпеки дало можливість в узагальненому вигляді сприймати її як складну структуровану систему, дія елементів якої спрямована на захист фінансово-економічних інтересів суб'єктів економічних відносин всіх рівнів в процесі їх функціонування та розвитку, а також визначення ефективних шляхів мінімізації негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз.

Фінансова політика це передбачена чинним законодавством діяльність уповноважених державою органів, в компетенцію яких входять повноваження із регулювання публічних фінансових відносини задля мобілізації фінансових ресурсів та їх ефективного використання з метою формування стабільної економіко-соціальної системи та її зростання.

Зміст фінансової політики, її основні напрямки ґрунтуються на теоретичних концепціях, які визначають ступінь участі держави в управлінні економікою і використанні окремих інструментів реалізації фінансової політики. При цьому, формування фінансової політики будь-якої країни передбачає врахування потреб суспільного розвитку, реальні економічні і фінансові можливості держави, що залежить від конкретних історичних умов і завдань, які стоять перед суспільством.

Складовими фінансової політики, що в літературі досить часто називають напрямками, є: бюджетна політика; податкова політика; кредитна політика; валютна політика.

Реалізація розробленої державної фінансової політики здійснюється серед іншого, шляхом забезпечення її фінансової безпеки, що спрямована на стабільний розвиток фінансових відносин в державі. Як показує практика, фінансова політика реалізується за двома напрямками: регламентування фінансових відносин у суспільстві та здійснення поточної фінансової діяльності. При цьому регламентування фінансових відносин характеризує стратегію фінансової безпеки, а поточна фінансова діяльність – її тактику. Базовим елементом є регламентування фінансових відносин, яке може здійснюватися державою у законодавчій та адміністративній формах, що об'єктивується у організаційно-правовому забезпеченні фінансової безпеки.

Організаційно-правове забезпечення фінансової безпеки держави це здійснювана на основі чинного законодавства держави діяльність, що здійснюється системою уповноважених державою органами у сфері фінансової безпеки держави із впорядкування суспільних відносин за допомогою правових норм, приписів і сукупності засобів упорядкування, а також їх юридичне закріплення, охорона, реалізація та розвиток.

Характерними особливостями організаційно-правового забезпечення фінансової безпеки держави є те, що це: а) це система уповноважених органів, в компетенцію яких входять повноваження на регулювання відносин у сфері фінансової безпеки держави; б) діяльність уповноважених державою органів; в) ця діяльність здійснюється на основі чинного законодавства держави; г) вона направлена на закріплення і впорядкування суспільних відносин у сфері фінансової безпеки; д) інструментами впорядкування і закріплення є правові норми, що об'єктивуються в системі чинного законодавства.

Створення системи уповноважених державою органів у сфері забезпечення фінансової безпеки держави почалося з проголошенням незалежності України. Як показує аналіз функціонування держави, на сьогодні ця система має дворівневу структуру. До першого рівня належать уповноважені державою органи загальної компетенції, а саме: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та Президент України. До другого рівня – уповноважені державою органи зі спеціальною компетенцією, а саме: Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Бюро економічної безпеки України.

Зазначені державні органи діють у визначених сферах фінансової діяльності держави. При цьому, вони мають чітко визначену компетенцію та, в своїй переважній більшості, реалізують її шляхом здійснення дій направлених на забезпечення стабільного функціонування того сектору фінансового ринку який віднесених до неї. В практичному плані, ці органи наділені правом видавати підзаконні нормативно-правові акти, які є обов'язковими для всіх суб'єктів економічної активності. В рамках свого функціонування вони активно взаємодіють з усіма державними органами та інститутами задля виконання покладених на них функцій.

Фінансова безпека держави включає в себе цілий ряд складових частин, серед яких є валютна безпека, яку слід розглядати як стан курсоутворення, що характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках.

Забезпечення валютної безпеки здійснюється з визначеною метою уповноваженими державою органами, які реалізують свої завдання із регулювання валютних відносин, яке проявляється саме у валютній політиці.

Валютна політика держави це діяльність відповідно до чинного законодавства держави уповноважених нею органів із реалізації сукупності економічних, правових та організаційних заходів, за допомогою визначених інструментів у сфері валютно-фінансових відносин з метою досягнення визначених тактичних та стратегічних цілей загальної економічної політики держави у сфері валютних відносин.

Характерними ознаки валютної політики є те, що: а) це діяльність уповноважених державою органів; б) ця діяльність здійснюється відповідно до чинного законодавства держави; в) змістом цієї діяльності є використання сукупності економічних, правових та організаційних заходів за допомогою визначених інструментів; г) метою цієї діяльності є досягнення визначених тактичних та стратегічних цілей загальної економічної політики держави; д) ця діяльність здійснюється у валютно-фінансовій сфері.

Реалізація валютної політики держави, як засіб забезпечення її фінансово-економічної безпеки, впливає на ряд складових, які можуть бути скориговані уповноваженими державою органами. Ці складові об'єктивуються у загрозах, які виникають у валютній сфері.

Враховуючи сучасний стан розвитку фінансової сфери України, можна виділити такі загрози у валютній сфері, що впливають на фінансову безпеку держави як: небезпечна структура зовнішнього боргу; загрозливий рівень доларизації економіки; неефективна структура золотовалютних резервів; недосконалість валютно-курсової політики; незаконні дії з валютними цінностями; втручання міжнародних фінансових організацій у валютну політику України. Зазначені загрози виникають і видозмінюються у валютній сфері держави і вимагають від уповноважених нею органів оперативного на них реагування. При цьому, вплив на зазначені загрози, в аспекті їх нейтралізації чи в разі неможливості – зменшення їх впливу на економіку держави, здійснюється за допомогою цілого ряду інструментів валютного регулювання.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНИ

2.1. Поняття та характеристика організаційно-правових засад реалізації валютної політики як засобу забезпечення економічної безпеки держави

Функціонування держави в особі уповноважених нею органів на власній території здійснюється відповідно до чинного законодавства та мети і завдань, які визначені перспективними планами, що об'єктивуються у формі державної політики у відповідній сфері. Ефективне функціонування цих органів є запорукою розвитку держави як незалежної та економічно могутньої країни. Разом з цим найбільш повне досягнення поставлених цілей і завдань уповноваженими державою органами відбуваються у тих державах, в яких функціонує відповідний механізм забезпечення їх реалізації.

В попередньому розділі нашої роботи ми прийшли до висновку, що організаційно-правове забезпечення фінансової безпеки держави є здійснюваною на основі чинного законодавства держави, діяльність створеної системи уповноважених державою органами, у сфері фінансової безпеки держави із впорядкування суспільних відносин за допомогою правових норм, приписів і сукупності засобів упорядкування, а також їх юридичне закріплення, охорона, реалізація та розвиток. При цьому було виділено його характерними особливостями є те, що це: а) система уповноважених органів, в компетенцію яких входять повноваження на регулювання відносин у сфері фінансової безпеки держави; б) діяльність уповноважених державою органів; в) ця діяльність здійснюється на основі чинного законодавства держави; г) вона направлена на закріплення і впорядкування суспільних відносин у сфері фінансової безпеки; д) інструментами впорядкування і закріплення є правові норми, що об'єктивуються в системі чинного законодавства.

Враховуючи те, що реалізація валютної політики і її забезпечення є невід'ємною частиною забезпечення фінансової безпеки держави, в подальшому ми будемо враховувати зазначені характеристики при дослідженні організаційно-правових засад реалізації валютної політики.

Також перед тим, як безпосередньо перейти до визначення поняття та сутності організаційно-правових засад реалізації валютної політики, зазначимо, що валютну політику держави ми визначили як діяльність відповідно до чинного законодавства держави уповноважених нею органів із реалізації сукупності економічних, правових та організаційних заходів за допомогою визначених інструментів у сфері валютно-фінансових відносин з метою досягнення визначених тактичних та стратегічних цілей загальної економічної політики держави у сфері валютних відносин.

Переходячи безпосередньо до характеристики організаційно-правових засад реалізації валютної політики держави, спочатку звернемо нашу увагу на сам термін «організаційно-правові засади». Як показує аналіз наукової літератури, при характеристиці діяльності уповноважених державою органів, які виконують покладені на них функції використовуються такі терміни як: «організаційне забезпечення» [340, с. 145], «організаційно-правове забезпечення» [147, с. 223], «адміністративно-правове забезпечення» [274, с. 7], «організаційно-правові засади» [286, с. 81], «адміністративно-правові засади» [272, с. 34]. Кожен із зазначених термінів, хоч і використовується для опису одного і того ж явища, має подібне, але різне змістовне навантаження.

Так, термін «організаційне забезпечення» вживається для характеристики організаційної структури реалізації функцій уповноваженими державою органами. Розширення цього терміну шляхом додавання до нього слова правове, здійснюється дослідниками з метою акцентувати увагу на те, що така діяльність державних органів врегульована чинним законодавством і уповноважені органи реалізують закріплену в ньому їх компетенцію. Як альтернативу науковці використовують термін

«адміністративно-правове забезпечення». Змістовне навантаження цього терміну виявляється у тому, що дослідники намагаються вказати не лише на систему організаційної структури державних органів, які приймають участь у реалізації функцій держава, а й акцентувати увагу на тому, що в цій системі виникають, змінюються і припиняються відносини, що мають владний, адміністративний характер.

Використання терміну «організаційно-правові засади» здійснюється науковцями при характеристиці сутнісних аспектів функціонування системи державних органів. При цьому, як показує аналіз наукових праць дослідників, в яких розкриваються питання засад функціонування державних органів в процесі реалізації ними їх функцій, термін «адміністративно-правові засади», в більшості випадків, вживається як синонім до терміну «організаційно-правові засади». Враховуючи зазначене, спробуємо розкрити зміст поняття «організаційно-правові засади реалізації валютної політики» та виділити сутнісні аспекти цього явища.

Реалізація будь-якої частини державної політики, в тому числі, і валютної, вимагає від держави створення системи органів, які будуть реалізовувати поставлені завдання. Як результат цього, в державі створюється система уповноважених органів державної влади, які починають функціонувати на користь і розвиток держави в певних сферах.

При цьому, такі органи функціонують не як окремі елементи державної влади, а виконують свої функції як система органів. У цьому зв'язку варто звернути увагу на те, що собою представляє така категорія як «система» і, яку роль вона виконує у функціонуванні державних органів.

Дослідження теорії систем дає можливість констатувати факт того, що в сучасній науці категорія «система» розглядається у різних значеннях, зокрема як: а) теорія; б) класифікація; в) завершений метод практичної діяльності; г) певний спосіб розумової діяльності; д) сукупність об'єктів природи; е) певні явища суспільства; ж) сукупність встановлених норм життя

[311, с. 50-51]. Таке різноманіття сприйняття цієї категорії свідчить про те, що вона є однією з найбільш універсальних в науці. Разом з тим, в рамках нашого дослідження, звернемо увагу на те як сприймається ця категорія в дослідження державних явищ.

Результатом використання категорії «система» відносно до функціонування держави є таке поняття як «система органів державної влади», що в своєму змістовному навантаженні має три складових, а саме: а) підтверджує наявність у сукупності цих суб'єктів (органів виконавчої влади) певних ознак, притаманних соціальним системам, зокрема таких, як єдність цільового призначення, функціональної самодостатності, ієрархічності внутрішньої організації, субординаційності взаємозв'язків між структурними ланками тощо; б) фіксує відокремленість певної групи державних органів, що входять до конкретної системи, від усіх інших видів органів; в) окреслює цілком визначений суб'єктний склад даної системи [277, с. 235].

Оскільки органи державної влади здійснюють управлінську за своїм змістом діяльність, іноді використовується визначення системи цих органів як «апарату державного управління»[125]. Апарат державного управління складається з певної кількості органів. Кожен окремий орган: а) створюється з метою безпосереднього здійснення певних конкретних державних функцій; б) має чітко визначені державою спрямованість, завдання та цілі діяльності, компетенцію і внутрішню структуру; в) здійснює свою діяльність відповідно до визначених державою форм та методів роботи [110, с. 54].

Стабільне функціонування всіх державних органів в їх поєднанні є запорукою максимально повної реалізації функцій та завдань держави. І саме їх функціонування як системи, а не окремого органу, дає можливість досягати цього результату.

Також стабільному виконанню уповноваженим органом поставлених державою завдань залежить від його належної організації, під якою

розуміють внутрішню впорядкованість елементів цілого, (в нашому випадку державного органу – К.Е.), а також сукупність процесів, наслідком яких є встановлення зав'язків між елементами системи (в нашому випадку – системи органів державної влади – К.Е.) [311, с. 114].

Підсумовуючи зазначене, організаційний аспект, в рамках розкриття організаційно-правових засад забезпечення реалізації валютної політики, ми будемо розглядати їх як діяльність держави із створення і впорядкування системи уповноважених органів для реалізації її завдань і функцій.

Характеризуючи організаційно-правові засади, зазначимо, що слово правові, як було зазначено вище, дослідники використовують для того, щоб акцентувати увагу на правовому регулюванні цього процесу. З нашої точки зору такий акцент є виправданим, оскільки діяльність держави, в цілому і окремих її органів, має відповідати положенням діючого законодавства України, що підтверджується положеннями ст. 19 Конституції України, про те, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством, а органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [159].

Також, варто звернути увагу на те, що аналіз практики розвинених держав показав, що діяльність держави із створення системи державних органів має найбільшу ефективність, коли вона базується на певних засадах як сукупності певних вихідних положень, що фіксують об'єктивні закономірності суспільного розвитку. До таких засад належать принципи побудови і функціонування органів системи, методи реалізації їх завдань і функцій.

Враховуючи вище викладене, переходимо безпосередньо до характеристики організаційно-правових засад реалізації валютної політики

держави і визначимо, що ними є: а) принципи організації та діяльності уповноважених органів у сфері регулювання валютних відносин; б) методи реалізації валютної політики, які використовують уповноважені органи у сфері регулювання валютних відносин; в) інструменти, які використовують уповноважені органи для досягнення цілей і завдань валютної політики.

Розкриваючи сутність принципів організації та діяльності уповноважених державою органів у сфері валютних відносин, звернемо нашу увагу на змістовну сутність категорії «принцип». Як стверджують дослідники, загальноприйнятим еквівалентом слів «основа», «початок», «першоджерело» є слово «принцип», яке отримало свою назву від латинського *principium*, що буквально і перекладається як «те, з чого все починається» [235, с. 48].

У філософії, категорія «принцип» розглядається у двох аспектах, а саме: а) як підстава, з якої слід виходити та якою необхідно керуватися у науковому пізнанні чи практичній діяльності; б) як внутрішнє переконання людини, яке визначає її ставлення до дійсності, норми поведінки і діяльності [314, с. 309].

Звернення до наукової літератури свідчить, що даний термін визначається як основне, найзагальніше, вихідне положення, засіб, правило, яке визначає природу та соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості [155, с. 693]; основне, вихідне положення будь-якої теорії, вчення науки, світогляду, політичної організації та інше або сприймається в якості наукового чи морального начала, підстави, правила, основи, від якої не відступають [304, с. 131].

Враховуючи зазначене сприйняття принципів, звернемо нашу увагу на ті їх суттєві аспекти, які є важливими для нашого дослідження. Принцип, як наукова категорія, є категорією найвищого ступеня узагальнення. В силу цього вони мають здатність концентрувати, пов'язувати закони, що лежать в основі наукового знання. При цьому, якщо закон відображає наявність

існуючого зв'язку, то принцип на базі встановлених фактів містить твердження, що даний зв'язок має існувати в силу природної чи суспільної необхідності. Зазначене дає нам можливість погодитись з думкою, відповідно до якої для принципів є характерним момент об'єктивного буття, в силу чого вони отримують можливість бути керівними положеннями, якими люди керуються в своїй практичній діяльності [304, с. 132]. При цьому, принципи, відображаючи загальний закон, фіксуючи сутнісне в процесі чи явищі, виступають в ролі певного критерію, норми для прийняття чи спростування того чи іншого положення, чим здійснює регулюючий вплив на діяльність суб'єктів суспільних відносин [305, с. 97].

Таким чином, в рамках нашого дослідження категорію «принципи» будемо сприймати як керівні та регулятивні основні начала, що є основою будь-якого наукового знання чи діяльності.

Враховуючи зазначене, сутністю принципів організації та діяльності уповноважених державою органів у сфері валютних відносин є їх використання в якості керівних та регулятивних ідей, на основі яких має бути побудована система уповноважених державою органів у сфері валютних відносин та здійснена організація їх діяльності.

Як було зазначено вище, діяльність держави має бути направлена на максимально ефективне використання наявних у неї ресурсів. При цьому найбільш позитивним є використання досвіду іноземних держав, які є найбільш успішними в цій сфері. У цьому аспекті, варто погодитись з думкою, відповідно до якої, на сьогодні доцільно будувати систему уповноважених органів у сфері валютних відносин, маючи на меті задоволення власних, державних інтересів та спираючись на принципи регулювання відносин у валютній сфері, які є відображенням економічного та суспільного розвитку держави [304, с. 145].

Зазначене дає нам можливість запропонувати систему організаційно-правових принципів реалізації валютної політики. По-перше, організація

уповноважених державою органів має базуватись на вже існуючій системі державних органів, оскільки валютна політика є невід'ємною частиною економічної політики і державні органи у цій сфері не мають руйнувати існуючої системи. Це дає нам можливість говорити про те, що діяльність із створення системи уповноважених органів має здійснюватися на базі принципу системності державного управління та принципу єдиного органу регулювання валютних відносин. Сама ж діяльність уповноважених державою органів має бути об'єктивована в реалізації їх компетенції, яка повинна бути сформована на основі: а) принципу поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики; б) принципу полісуб'єктності уповноваженого органу у сфері валютних відносин; в) принцип захисту національного інтересу.

Такими чином, до системи принципів забезпечення реалізації валютної політики можемо віднести: а) принципи побудови системи державних органів у сфері регулювання валютних відносин, що об'єктивуються в: принципі системності державного управління та принципі єдиного органу регулювання валютних відносин; б) принципах функціонування уповноважених державою органів у сфері регулювання валютних відносин, що об'єктивуються у: принципі поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики; принципі захисту національного інтересу. Характеристику зазначеної системи принципів реалізації валютної політики ми будемо здійснювати в окремому розділі.

Переходячи до розкриття характеристики методів реалізації валютної політики, які використовують уповноважені органи у сфері регулювання валютних відносин для забезпечення фінансової безпеки держави, звернемо увагу на те, що реалізація валютної політики є діяльність державних органів, які здійснюють визначену чинним законодавством діяльність, і яка в науковій літературі має назву «державне регулювання відносин», а в нашому випадку – «валютне регулювання».

Як стверджують дослідники, під методом будь-якої діяльності слід розуміти способи, прийоми, засоби, які використовуються для досягнення поставленої мети і становлять зміст цієї діяльності [157, с.104]. При цьому під методом управління розуміють науково-обґрунтовані, дозволені законом способи впливу на керованих, у цілях найбільш правильного оперативного вирішення управлінських завдань та досягнення максимальної ефективності управління [329].

Разом з тим, в економічній літературі досить часто методи регулювання називають інструментами, при цьому також визначають їх як певні операції і механізми, за допомогою яких центральний банк може впливати на поточні орієнтири монетарної політики, що позначається на організації валютних відносин в країні [114, 132].

Аналіз діяльності уповноважених державою органів у сфері регулювання валютних відносин дає можливість погодитись із запропонованими визначеннями методів реалізації валютної політики, проте, необхідно зацентувати увагу на наступному. В процесі реалізації валютної політики, уповноважені державою органи використовують велику кількість методів реалізації валютної політики. При цьому, якщо звернути увагу на об'єкти їх впливу, зміст та швидкість настання результату, ми можемо виділити два види методів, а саме адміністративні методи реалізації валютної політики та економічні методи реалізації валютної політики.

Адміністративні методи реалізації валютної політики використовуються уповноваженими державою органами в тому випадку, коли є необхідність настання ефективного і швидкого результату в процесі формування, відповідно до поставлених завдань, необхідної структури валютного ринку як урегульованої нормами права сукупності суспільних відносин між уповноваженими суб'єктами, яка виникає у фінансовій сфері держави і пов'язана з здійсненням діяльності, направленої на володіння,

користування і розпорядження фінансовими інструментами в іноземній валюті чи валютних цінностях [299, с. 68].

Як вказують дослідники [300, с. 206], ефективність адміністративних методів регулювання суспільних відносин пояснюється тим, що вони прямо впливають на керований об'єкт і передбачають, як правило, однозначне вирішення відповідної ситуації. Враховуючи це, слід погодитись з думкою Р.А. Калюжного, який підкреслював, що «адміністративність» методу означає, що приписи держави мають не рекомендаційний, а обов'язковий (імперативний) характер [55, с. 300].

Звернення до наукової літератури дає нам можливість виділити наступні характерні риси адміністративних методів регулювання, зокрема:

- а) вони є способом впливу одного суб'єкта на іншого;
- б) забезпечують превалювання волі суб'єкта влади;
- в) сприяють організації та впорядкуванню процесів, що проходять у сфері управління;
- г) визначаються або передбачаються правом, а їх використання не суперечить кінцевій меті державного регулювання;
- д) є способами свідомого впливу, є запланованими і можуть бути неодноразово використані [55, с. 135].

Враховуючи зазначене, ми можемо констатувати, що за допомогою адміністративних методів регулювання уповноваженими державою органами формується необхідна для неї ситуація, існування та розвиток якої буде найбільш ефективно сприяти досягненню поставлених цілей та завдань, в нашому випадку, у сфері реалізації валютної політики.

Аналіз практики діяльності уповноважених державою органів у сфері реалізації валютної політики дає можливість виділити такі адміністративні методи реалізації валютної політики як: а) методи адміністративного правовизнання; б) методи адміністративного дозволу; в) методи

адміністративного примусу. Розкриття сутності зазначених методів буде здійснено в наступному підрозділі.

На відміну від адміністративних методів реалізації валютної політики держави, економічні методи характеризуються непрямим впливом на підконтрольних суб'єктів. Їхньою сутністю, в своїй переважній більшості, є вплив на економічні інтереси суб'єктів відносин, що пов'язані з обігом валюти чи валютних цінностей. Дослідження наукової літератури дає можливість стверджувати, що економічні інтереси є об'єктивними, і це підтверджується тим, що: а) економічні інтереси є об'єктивними проявами економічних суспільних відносин; б) як безпосередній прояв економічних відносин, економічні інтереси самі є об'єктивними відносинами в умовах економічної дійсності, тобто їх можна охарактеризувати як об'єктивні відносини економічного самоствердження суб'єктів; в) безпосереднім змістом економічних відносин є спроби задоволення потреб суб'єктів, що одночасно є способом їх економічного самоствердження в системі економічних відносин даного суспільства; г) усвідомлення економічних інтересів є одним з моментів їх реалізації у практичній діяльності людей, що не заперечує їх об'єктивного існування [304, с. 236].

Як стверджують дослідники, механізм впливу економічних методів регулювання суспільних відносин складається з таких елементів як: економічний інтерес, зацікавленість в його реалізації (економічна зацікавленість), практична реалізація економічного інтересу. При цьому, у своєму поєднанні, зазначені три елементи механізму економічних методів регулювання є проявом функціонування суб'єктів в економічному плані [304, с. 236]. З'ясування та вплив на зазначені елементи дає можливість зацікавленим суб'єктам впливати на поведінку суб'єкта інтересу не застосовуючи прямого впливу на підпорядковані об'єкти управління, а створюючи для них за допомогою економічних важелів та стимулів таку економічну ситуацію, яка б диктувала їм відповідну поведінку з метою

досягнення позитивних економічних наслідків, тобто стимулювала економічну зацікавленість [108, с. 184-185] .

Розкриваючи сутність економічної зацікавленості як елементу економічних методів реалізації валютної політики, варто звернути увагу на те, що у суспільстві діють об'єктивно існуючі економічні закони, механізмом дії яких є боротьба протилежних сторін, якостей і властивостей економічної системи, в основу яких покладені інтереси протилежних класів, соціальних верств і прошарків, а також конкурентність інтересів всередині класів. Враховуючи те, що сучасне суспільство має в основі розвитку обмін товарами, роботами, послугами, основними економічними законами є: закон вартості, в основу якого покладено категорію еквівалентності та закон попиту і пропозиції. Врахування зазначених економічних законів та їх використання дає можливість створювати уповноваженому державою органу механізм стимулів для необхідної поведінки підконтрольних суб'єктів [300, с. 286].

Враховуючи зазначене, спираючись на дослідження вчених, які детально розкривали зміст та сутність економічних методів регулювання валютних відносин [304, с. 237-238], можемо виділити такі особливості економічних методів регулювання суспільних відносин:

- управлінський вплив на керованих суб'єктів здійснюється з урахуванням їх матеріальних інтересів, шляхом створення ситуацій, що зацікавлюють у необхідній поведінці виконавців;
- акти суб'єктів управління уповноважують на визначені дії;
- у керованих суб'єктів існує можливість вибору одного з декількох або багатьох варіантів поведінки;
- на підконтрольних суб'єктів у процесі використання економічних методів регулювання діють механізми економічних законів;

- під час дії економічних методів регулювання суспільних відносин, включаються в дію механізми саморегуляції суб'єктів економічної активності.

Як показує аналіз практики застосування економічних методів реалізації валютної політики, як в Україні, так і в іноземних державах найбільш використовуваними економічними методами є: а) створення економічних зон та територій економічного сприяння та б) надання окремих преференцій суб'єктам, що здійснюють діяльність з валютою чи валютними цінностями. Розкриття сутності зазначених методів буде здійснено в наступному підрозділі.

Характеризуючи інструменти, які використовують уповноважені органи для досягнення цілей і завдань валютної політики слід зазначити, що до них відносять певні операції і механізми, за допомогою яких центральний банк може впливати на поточні орієнтири монетарної політики, що позначається на організації валютних відносин в країні [114, 131]. Враховуючи те, що характеристика інструментів буде здійснена в наступному підрозділі ми лише зазначимо, що найбільш дієвими та ефективними інструментами, які може використовувати уповноважених державою орган є: а) валютна інтервенція, б) девальвація і ревальвація національної грошової одиниці; в) управління обліковою ставкою; г) диверсифікація валютних резервів держави.

Таким чином, підсумовуючи все вище викладене можемо зробити наступні **висновки**. Організаційно-правові засади реалізації валютної політики держави це її діяльність із створення і впорядкування системи уповноважених органів для реалізації її завдань і функцій. До них відносяться: а) принципи організації та діяльності уповноважених органів у сфері регулювання валютних відносин; б) методи реалізації валютної політики, які використовують уповноважені органи у сфері регулювання

валютних відносин; в) інструменти, які використовують уповноважені органи для досягнення цілей і завдань валютної політики.

Принципи організації та діяльності уповноважених органів у сфері регулювання валютних відносин складають систему, до якої включаються: а) принципи побудови системи державних органів у сфері регулювання валютних відносин, що об'єктивуються в: принципі системності державного управління та принципі єдиного органу регулювання валютних відносин; б) принципах функціонування уповноважених державою органів у сфері регулювання валютних відносин, що об'єктивуються у: принципі поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики, а також принципі захисту національного інтересу.

В процесі реалізації валютної політики уповноважені державою органи використовують велику кількість методів реалізації валютної політики. При цьому, якщо звернути увагу на об'єкти їх впливу, зміст та швидкість настання результату, ми можемо виділити два види методів, а саме адміністративні методи реалізації валютної політики та економічні методи реалізації валютної політики. До адміністративних методів реалізації валютної політики відносяться: а) методи адміністративного правовизнання; б) методи адміністративного дозволу; в) методи адміністративного примусу.

Економічні методи використовуються уповноваженими суб'єктами з метою впливу на економічні інтереси підконтрольних суб'єктів. До них можна віднести: а) створення економічних зон та територій економічного сприяння; б) надання окремих преференцій суб'єктам, що здійснюють діяльність з валютою чи валютними цінностями.

Інструментами реалізації валютної політики є певні операції і механізми, за допомогою яких центральний банк може впливати на поточні орієнтири монетарної політики, що позначається на організації валютних відносин в країні. До них відносяться: а) валютна інтервенція; б) девальвація

і ревальвація національної грошової одиниці; в) управління обліковою ставкою; г) диверсифікація валютних резервів держави.

2.2. Принципи забезпечення реалізації валютної політики держави

В процесі нашого дослідження ми прийшли до висновку про те, що у сфері валютних відносин, принципи забезпечення реалізації валютної політики об'єктивуються у принципах організації та діяльності уповноважених органів у цій сфері. При цьому нами була виділена їх система, що складається з: а) принципів побудови системи державних органів у сфері регулювання валютних відносин до яких відносяться: принцип системності державного регулювання і управління та принцип єдиного органу регулювання валютних відносин; б) принципів функціонування уповноважених державою органів у сфері регулювання валютних відносин, що об'єктивуються у: принципі поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики, а також принципі захисту національного інтересу.

Розкриваючи *принцип системності державного управління* у сфері регулювання валютних відносин варто звернути увагу на те, що саме слово «система» походить від давньогрецького слова *συστήμα*, яке означає «сполучення», «ціле», «з'єднання» [267]. В функціональному аспекті, система означає множину взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле, взаємодіють із середовищем та між собою і певну мають мету [109, с. 89]. В свою чергу, термін «системність» вказує на взаємопов'язаність, логічність та послідовність у функціонуванні елементів системи.

В сучасній науковій літературі прийнято виділяти системність лише як метод наукового дослідження. У цьому аспекті констатується, що системне дослідження це всебічний аналіз складних динамічних цілісностей, частини яких знаходяться в органічній єдності та взаємодії. А системний підхід при дослідженні складних динамічних структур дозволяє з'ясувати внутрішній

механізм не тільки дії окремих елементів, але і взаємодію цих елементів на різних рівнях досліджуваної системи [288, 234].

Разом з цим, ми вважаємо, що системність, як ознака певної цілісності, в дослідженнях складних об'єктів, відрізняється від системного методу дослідження, оскільки ці поняття знаходяться у різних площинах наукового пізнання. У цьому зв'язку системність, як ознака явища, дає можливість робити припущення про можливості ефективного впливу на досліджуваний об'єкт і виробляти більш дієві механізми цього впливу.

Враховуючи зазначене, в аспекті нашого дослідження, для розкриття сутності принципу системності державного управління у сфері валютних відносин, звернемо нашу увагу на сутність валютної системи держави.

Дослідженням питань пов'язаних з розкриттям сутності валютної системи держави займались досить велика кількість дослідників. Серед найбільш значимих праць, варто вказати на роботи таких вчених як: С.Я. Боринець [72], Ф.О. Журавка [131, 132], В.В. Кулішов [169], В.Д. Лагутін [174], О.В. Лавріненко [172], С.В. Терещенко [316] та інші. Дослідження робіт зазначених авторів дає можливість стверджувати, що у найбільш загальному розумінні валютна система це інституційно-правова форма організації валютних відносин, що склалась в державі чи регіоні. Розрізняють світову, регіональну та національну валютні системи.

Становлення та розвиток валютної системи прямо пов'язаний з типом економічної системи, яка утворилась на території держави. На сьогодні, найбільш розповсюдженими типами економічної системи є адміністративно-командний та ринковий типи. В рамках адміністративно-командного типу здійснюється повне підпорядкування валютних відносин державі. Зокрема держава, залежно від цілей свого розвитку, встановлює курс національної грошової одиниці відносно до іноземних грошових одиниць і має монопольне становище при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Як результат, створюється закрита валютна система. В рамках ринкового типу

економіки, формування і розвиток валютної системи та її елементів здійснюється на підставі механізмів попиту і пропозиції та за допомогою ринкових методів [300].

Враховуючи нашу мету, звернемо увагу на національну валютну систему та її елементи. В переважній більшості наукових досліджень, що розкривають питання функціонування національно валютної системи підтримується думка, що національна валютна система це державно-правова форма організації валютних відносин на території України, що встановлює певний порядок валютних розрахунків і правила роботи з валютою інших держав [174, с. 158]. При цьому зазначається, що вона, як і будь-яка система, складається з певних елементів. Кількість та перелік цих елементів у різних дослідників відрізняється, проте в своїй переважній більшості практично всі вони погоджуються з думкою, відповідно до якої основними елементами національної валютної системи є валютні відносини, до структури яких входять такі елементи, як: суб'єкти валютних відносин, об'єкти валютних відносин та їх зміст; система уповноважених органів, до компетенції яких входять повноваження здійснення регулювання валютних відносин; інститути та механізми, які здійснюють обслуговування обігу валюти та валютних цінностей (валютні ринки); методи, за допомогою яких здійснюється регулювання валютних відносин [300, с. 251].

Дослідження зазначених елементів національної валютної системи дає можливість говорити про те, що їх належне функціонування прямо впливає на реалізацію валютної політики держави та забезпечення її економічної безпеки. При цьому, одні елементи валютної системи мають системоутворюючий характер, наприклад, система уповноважених державою органів, а інші – похідний, наприклад, методи, за допомогою яких здійснюється державне регулювання валютних відносин.

У цьому зв'язку, реалізація принципу системності побудови системи державних органів у сфері регулювання валютних відносин має враховувати

всі наявні елементи. При цьому, створення системи державних органів має відбуватись шляхом їх інституційного формування та кристалізації повноважень, які будуть охоплювати всі елементи валютної системи.

Розкриваючи сутність *принципу єдиного органу регулювання валютних відносин* варто зазначити наступне. Досвід регулювання валютних відносин в інших країнах показує, що на сьогодні існують декілька моделей формування системи уповноважених органів, які відповідно до їх компетенції мають право вчиняти дії направлені на врегулювання валютних відносин. Зокрема, у деяких державах функціонує єдиний орган, який наділений відповідною компетенцією, і який самостійно вирішує питання видання актів, що врегульовують обіг валюти і валютних цінностей на території країни. В рамках цієї моделі, єдиний орган здійснює контроль за дотриманням цих актів та має право притягати до відповідальності за їх порушення.

В інших державах, система регулювання валютних відносин сформована шляхом закріплення нормотворчих та правозастосовних повноважень у компетенції різних державних органів. Як результат, в таких державах існують органи, що приймають законодавчі акти у всіх сферах, в тому числі, і у сфері валютних відносин, а також є правозастосовні органи, які реалізують зазначені нормативні акти.

Також є змішана модель, в рамках якої існують органи, що приймають законодавчі акти у всіх сферах. Так, існує правозастосовний орган, який реалізує зазначені нормативні акти, а також, поряд з цим, він має право видавати нормативно-правові акти обов'язкові до виконання всіма суб'єктами, що здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства, при цьому, уточнюючи та деталізуючи законодавчі норми [304, с. 186].

Дослідження зазначених моделей державних органів у сфері регулювання валютних відносин свідчить, що кожна із них має свої переваги та недоліки. Вони можуть виявлятись як у особливостях функціонуванні цих органів, так і в їх ефективності. Разом з цим, аналіз особливостей

становлення і розвитку держав показує, що найбільш інтенсивно і стабільно розвиваються ті держави, в системі органів яких функціонує єдиний орган регулювання валютних відносин. Це дає можливість більш оперативно і ефективно реагувати на зміну фінансового стану. Також, наявність єдиного органу у цій сфері дає можливість максимально ефективно забезпечити реалізацію валютної політики держави і її фінансову безпеку.

У цьому аспекті, варто погодитись з думкою М.В. Старинського, який вказував, що побудова системи уповноважених державою органів у сфері регулювання валютних відносин по моделі єдиного органу дає можливість комплексно врегульовувати питання, що виникають у сфері валютних відносин та оперативно реагувати на всі ситуації, що виникають в результаті швидкої зміни економічного стану. Реалізуючи закріплену на рівні законів компетенцію, уповноважений орган розробляє відповідну стратегію становлення та розвитку валютних відносин, реалізовує її та, в разі необхідності, коригує. При цьому, враховуючи необхідність швидкого реагування на ситуацію, даний орган забезпечується наявністю повноважень видавати нормативні акти, що є обов'язковими до виконання всіма суб'єктами відносин, що пов'язані з обігом валюти та валютних цінностей [304, с. 187].

Аналіз досвіду України із формування системи уповноважених державою органів у сфері регулювання валютних відносин, свідчить про спроби застосувати змішану модель. Так, з отриманням незалежності практично відразу, враховуючи важливість регулювання обігу іноземної валюти та її вплив на фінансову безпеку держави, було прийнято цілий ряд нормативних актів, які стали визначальними для становлення системи державного регулювання валютних відносин. Головним з цих актів був Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19 лютого 1993 року [266]. Саме в ньому була закладена основна модель уповноважених державних органів у цій сфері.

Зокрема, були визначені, хоча і в загальних рисах, повноваження Кабінету Міністрів України та Національного банку України. В наступні періоди, враховуючи відсутність стратегічного планування побудови системи державних органів, питання регулювання валютних відносин були розпорочені в компетенції різних державних органів, зокрема, окремі аспекти були закріплені в компетенції Міністерства фінансів України, Міністерства зовнішніх економічних зв'язків України, Державного митного комітету України [259].

Після прийняття Конституції України, подальший розвиток національного законодавства у сфері регулювання валютних відносин, здійснювався в напрямку виділення Національного банку України як основного державного органу в даній сфері. Саме Конституція України поклала на Національний банк обов'язок забезпечувати стабільність національної грошової одиниці гривні та закріпила право розробляти основні засади грошово-кредитної політики держави [159].

Подальша кристалізація повноважень Національного банку України як єдиного органу зі змішаними повноваженнями у сфері регулювання валютних відносин відбулася з прийняттям Закону України «Про Національний банк України» [257]. Саме цим законом було закріплено статус Національного банку як уповноваженої державної установа при застосуванні валютного законодавства. Також, в повноваження Національного банку України, поряд з правом видання нормативно-правових актів щодо ведення валютних операцій, було надано право застосовувати за порушення вимог валютного законодавства заходів впливу до уповноважених установ. Таке поєднання повноважень свідчить про вибір змішаної моделі побудови системи державних органів у сфері регулювання валютних відносин.

На наступних етапах розвитку валютного законодавства, правовий статус Національного банку України як єдиного уповноваженого органу вдосконалювався і деталізувався. Зокрема, Законом України «Про банки і

банківську діяльність» [238], Національний банк України було закріплено у статусі єдиного банківського регулятора та визначено його повноваження щодо притягнення банків та інших фінансово-кредитних установ до відповідальності за порушення валютного законодавства.

Одним з останніх законодавчих актів, які були направлені на врегулювання валютних відносин в Україні, і яким була підтверджена прихильність України до побудови змішаної моделі уповноважених державою органів у сфері валютного регулювання став Закон України «Про валюту і валютні операції» [240].

Таки чином, як бачимо в Україні як у державі, що розвивається, при побудові системи державних органів у сфері регулювання валютних відносин, реалізується принцип єдиного органу державного регулювання за змішаною моделлю. Разом з цим, подальший розвиток фінансових відносин як на світовому ринку, так і в Україні дає можливість говорити про те, що цей процес має бути продовжений в напрямку концентрації всіх спеціальних повноважень в компетенції лише Національного банку України. Це дасть йому можливість оперативно реагувати на всі загрози, що будуть виникати на наступних етапах розвитку нашої держави і максимально ефективно забезпечувати реалізацію її валютної політики.

Другу групу принципів забезпечення реалізації валютної політики складають принципи функціонування уповноважених державою органів у сфері регулювання валютних відносин, що об'єктивуються у: принципах поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики та принципі захисту національного інтересу.

Розкриваючи сутність *принципу поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики* слід звернути увагу на наступне.

В попередніх розділах нашої роботи ми прийшли до висновку, що валютна політика це діяльність відповідно до чинного законодавства держави в особі уповноважених нею органів із реалізації сукупності

економічних, правових та організаційних заходів за допомогою визначених інструментів у сфері валютно-фінансових відносин з метою досягнення визначених тактичних та стратегічних цілей загальної економічної політики держави у сфері валютних відносин.

Характерними ознаки валютної політики є те, що: а) це діяльність уповноважених державою органів; б) ця діяльність здійснюється відповідно до чинного законодавства держав; в) змістом цієї діяльності є використання сукупності економічних, правових та організаційних заходів за допомогою визначених інструментів; г) метою цієї діяльності є досягнення визначених тактичних та стратегічних цілей загальної економічної політики держави; д) ця діяльність здійснюється у валютно-фінансовій сфері.

Реалізація валютної політики держави як засіб забезпечення її фінансово-економічної безпеки впливає на ряд складових, які можуть бути скориговані уповноваженими державою органами. Ці складові об'єктивуються у загрозах, що виникають у сфері обігу валюти і валютних цінностей на території держави.

У цьому зв'язку слід наголосити на тому, що валютна політика реалізується на трьох рівнях, а саме: 1) рівень підприємства, корпорації, банку, які беруть активну участь у валютних відносинах та мають власні цілі, пов'язані з валютою та валютними цінностями; 2) рівень держави, який характеризується наявністю поточних і стратегічних цілей економічного розвитку держави, і які пов'язані з регулюванням валютних відносин, що виникають, змінюються та припиняються на території держави; 3) міждержавний рівень, на якому формування політики, пов'язаної з регулюванням обігу валюти і валютних цінностей, здійснюється на основі міжнародних угод у валютній сфері.

Враховуючи те, що ми маємо зосередитись на реалізації цього принципу через призму фінансово-економічної безпеки, зазначимо, що державний та міждержавний рівень реалізації валютної політики є

основними. Відносини, які виникають на них формуються за допомогою правових засобів відповідно до встановлених норм та мають вираження у валютному законодавстві. При цьому, слід зазначити, що дані рівні валютної політики розділяються досить умовно, оскільки на сьогодні результатом світових інтеграційних процесів стало те, що міжнародні нормативно-правові акти, які підписані та відповідним чином ратифіковані уповноваженими органами держави у сфері регулювання валютних відносин стають невід'ємною частиною національного законодавства. Це з одного боку, дає можливість стверджувати, що наша держава успішно інтегрується у світовий фінансовий простір, з іншого – на її території діють нормативні акти і механізми, які прийняті без врахування її особливостей.

Перший рівень – рівень корпорації, підприємства і банку повністю підпорядкований і залежить від другого і третього рівнів, адже всі суб'єкти економічної активності діють в рамках чинного законодавства держави, що приймається уповноваженими органами чи належним чином ратифікується.

Практична реалізація валютної політики об'єктивується у різного роду заходах, які мають економічний, правовий, організаційний характер. При цьому, економічні заходи спрямовані на регулювання економічної мотивації поведінки суб'єктів валютних відносин, правові – на формування рамок поведінки суб'єктів економічної активності, які державою вважаються допустимими, організаційні – націлені на конкретну діяльність відповідних державних інституцій із реалізації валютної політики, що проявляється у підготовці, прийнятті та контролю за реалізацією відповідних рішень, що пов'язані з регулюванням валютних відносин.

Як було показано нами раніше, реалізація валютної політики є частиною загальної економічної політики і здійснюється відповідно до неї. При цьому, за допомогою аналізу Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 569-р [160], який ми здійснили в

попередньому розділі, ми виділили в ній загрози у фінансовій сфері, а також головну мету реалізації валютної політики, яка полягає в забезпеченні стабільності курсу національної грошової одиниці. Для забезпечення цієї мети реалізація валютної політики будь-якої держави, в тому числі і України, передбачає розробку ряду стратегічних і тактичних цілей, які і обумовлюють зміст валютної політики, а також надають діяльності уповноважених державою органів у сфері валютних відносин ознак системності [304, с. 179].

Як свідчить аналіз досвіду іноземних держав і сфері реалізації валютної політики, основними стратегічними цілями реалізації валютної політики є: а) забезпечення стійкого економічного зростання, тобто збільшення обсягів виробництва товарів і надання послуг; б) підтримання низького рівня інфляції; в) сприяння високому рівню зайнятості населення; г) забезпечення зовнішньоекономічної рівноваги, що передбачає підтримання рівноваги платіжного балансу держави; д) забезпечення стабільності національної грошової одиниці; е) підтримання макроекономічної рівноваги шляхом досягнення фінансової стабільності та оптимальної галузевої та регіональної структури господарства.

Аналіз зміст та суть зазначених стратегічних цілей валютної політики, свідчить, що валютна політика є невід'ємною органічною складовою державної економічної політики в цілому, у якій втілюється проваджуваний урядом держави курс, покликаний забезпечувати реалізацію інтересів усіх членів суспільства.

Разом з цим, реалізація валютної політики має і власні конкретні завдання, що об'єктивуються в її тактичних цілях. Ці цілі безпосередньо пов'язані з реалізацією регулятивних функцій держави у сфері валютних відносин і об'єктивуються у: а) створенні механізму оптимального управління обмінним курсом відповідно до цільових орієнтирів грошово-кредитної політики держави з метою підтримання стабільності внутрішнього грошового обігу; б) оперативному регулюванні валютного ринку держави

для підтримання стабільності валютних відносин і недопущення спекулятивного тиску та фінансових криз; в) сприянні нормальній організації грошового обігу в державі з метою забезпечення ефективного товарообміну в зовнішньоекономічній діяльності; г) оперативному регулюванні сальдо платіжного балансу держави для своєчасного погашення зовнішньої заборгованості та контролю за потенціалом розвитку економіки держави; д) контролі за діяльністю суб'єктів господарювання на валютному ринку держави шляхом встановлення певних обмежень; е) регламентація порядку та умов здійснення зовнішньоекономічних розрахунків [300, с. 231-232].

Характеристика виділених стратегічних і тактичних цілей показує, що реалізація одних з них направлена на регулювання внутрішніх валютних відносин, а інша на регулювання відносин, які мають зовнішній елемент і можуть виникати поза територією держави. У цьому зв'язку, як свідчить аналіз практики функціонування розвинених держав, найбільш успішними є ті держави, які вдало поєднують реалізацію і стратегічних, і тактичних цілей. Таке поєднання є можливим через впровадження у практику реалізації валютної політики принципу єдності внутрішньої та зовнішньої валютної політики в регулюванні валютних відносин. В даному випадку, варто погодитись з думкою, відповідно до якої, використання зазначеного принципу при регулюванні валютних відносин надає можливість державі, з одного боку, ефективно розвиватись в економічному плані, оскільки свідчить про наявність в неї конкретних цілей власного розвитку, а з іншого – надає іноземним суб'єктам господарювання – інвесторам інформацію про відсутність подвійних стандартів при регулюванні валютних відносин на території держави [304, с. 180].

З практичної точки зору досягнення цілей та завдань валютної політики держави, а також її стратегічних і тактичних цілей є можливим лише в разі послідовних дій уповноважених державою органів. Саме застосування принципу єдності внутрішньої та зовнішньої валютної політики

в регулюванні валютних відносин забезпечує цю послідовність, оскільки вона виникає на національному рівні унормування валютних відносин і знаходить вихід на рівні міждержавних валютних відносин.

Розкриваючи сутність принципу захисту національного інтересу при реалізації валютної політики, варто звернути увагу на наступні два аспекти, а саме: на аспект національного інтересу при реалізації валютної політики та на аспект природи інтересів, які захищаються при реалізації валютної політики.

Дослідженням національних інтересів, їх сутності та змісту у різних сферах суспільних відносин в державі займалось досить велика кількість дослідників. Зокрема, варто згадати роботи таких вчених як: О. Водяннікова [85], М.Т. Гаврильціва [91], Є.В. Лакушевої [176], М. Савчина [280], М.А. Самбора [283], О.В. Ткаля [318], Ф.А. Медвідя [190], В.В. Чайковської [336], В.О. Шахова, В.В. Медісона [344] та інших.

Аналіз робіт зазначених дослідників свідчить, що питання національного інтересу та його захисту є надзвичайно актуальним. Разом з цим, усталеного його сприйняття сучасна наука ще не виробила. У цьому зв'язку, звернемо увагу на сутність та зміст категорії «національні інтереси». Досліджувана категорія з'явилась ще у XVI ст. [190, с. 67], проте в науковий оборот увійшла порівняно недавно, що об'єктивувалось у появі цього терміну в Оксфордській енциклопедії соціальних наук у 1935 році [91, с. 18].

Щодо розуміння національного інтересу як явища, то в сучасній науковій літературі його сприймають по-різному. В довідкових та енциклопедичних виданнях національний інтерес трактується як примноження матеріальних і культурно-духовних національних цінностей у політиці певної держави, спрямоване на її економічне зростання і розвиток [123], або як категорія, що відображає міру самосвідомості й самовираження народу, характеристика суспільної єдності, політичний принцип і соціальне

почуття. На рівні державної політики, національні інтереси є важливим державним ресурсом, дієвим фактором модернізації країни, умовою і передумовою вирішення зовнішньополітичних завдань і проблем розвитку держави як суб'єкта світової історії [146, с. 35].

Наукова література також містить різні сприйняття цього терміну. Її аналіз дає можливість виділити два підходи до сприйняття, а саме реалістичний та ідеалістичний. Представники реалістичного підходу сприймають національні інтереси через суб'єктивні інтереси політичних акторів. Наприклад, Г. Моргентау, національний інтерес сприймає як універсальний закон зовнішньої політики держав, тому моральною є лише та політика, яка відповідає вимогам національного інтересу, як закон всесвітнього тяжіння – універсальним законом природи. [29, с. 123]. На думку Г. Моргентау, основним критерієм правильності зовнішньої політики є захист державою національних інтересів. І дані інтереси він розглядає крізь призму політичної влади – влада та інтерес нерозривні явища, і саме в цьому виражається специфіка політичної та зовнішньополітичної сфер [204, с. 29-32].

На думку представників ідеалістичного підходу, яскравим представником якого є В. Вільсон, визначення зовнішньої політики в термінах національного інтересу є дуже небезпечним. Фактично, існують дві зовнішні політики: заснована на національному інтересі та базована на моралі. Дія на основі національного інтересу є аморальною. Політика, яка ґрунтується на національних інтересах, не враховує громадської думки країни, оскільки не враховує моральних устоїв та цінностей, які люди виражають під час соціологічних опитувань [46, с. с. 176].

Ці два підходи досить радикально відрізняються один від одного, що не сприяє відпрацювання універсального розуміння сутності національних інтересів. У цьому зв'язку, в науці робилися спроби застосувати інтегративний підхід, в рамках якого констатується, що будь-яка політика

іманентно-аморальна, оскільки її ядром є національний інтерес, піклування про який є значно сильнішим, ніж визнання цього нацією, а тому потребує певної противаги, яка б не дозволила перетворити стосунки між державами на «війну всіх проти всіх» – універсальних моральних принципів, національної системи цінностей і релігії. Поведінка держав має одночасно ґрунтуватися на національному інтересі і враховувати універсальні моральні принципи. Таке протиріччя вчений пояснює тим, що люди і держави не можуть захищати свої інтереси без постійних заяв про те, що вони роблять це, підпорядковуючись деякій загальній системі цінностей [34].

Зазначене вище свідчить, що в своїй переважній більшості національні інтереси розглядаються як елемент політики держави та її необхідність. Також характеризуючи сутність національних інтересів можна погодитись з думкою відповідно до якої національний інтерес є визначальне джерело формування стратегічної мети, стратегічних завдань, об'єкта спрямувань і напрямів розвитку нації, механізму, методів і форм їх реалізації. При цьому, своєю спрямованістю, національні інтереси зорієнтовані на забезпечення виживання та прогресивний розвиток, а також лідерство особи, суспільства, держави [344, с. 45].

Таким чином, можемо підтримати позицію, що національні інтереси це інтегральне вираження інтересів усіх членів суспільства, що реалізується через політичну систему та забезпечує поєднання в собі інтересів кожної людини, інтересів національних, соціальних, політичних груп з інтересами держави [91, с. 18]. При цьому, враховуючи їх спрямованість, можемо виділити їх зовнішній аспект, що об'єктивується у збереженні суверенітету та територіальній цілісності держави, а також визначення її місця й ролі в геополітичному просторі в конкретних історичних умовах, забезпечення балансу сил і ресурсів через міжнародні правові, політичні, військово-оборонні, економічні та гуманітарні інститути та внутрішній аспект, який об'єктивується у забезпеченні стабільного розвитку суспільства, підвищенні

його економічного рівня, а також політичної стабільності та утримання влади керівних сил держави [91, с. 19].

Як показує аналіз реалізації національних інтересів різними державами, їм властиві ознаки, що досить чітко характеризують їх сутність. До них відносять: а) наявність у держави власної території; б) чисельність нації; в) культурні відмінності, за якими нації відрізняються між собою; г) наявність правосуб'єктності в зовнішніх відносинах; е) національна самоідентифікація і відчуття єдності з іншими представниками своєї нації тощо.

Враховуючи важливість захисту національних інтересів для будь-якої держави, особливості їх захисту закріплюється в чинному законодавстві. Україна не є виключенням з цього правила. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про національну безпеку» національні інтереси України – життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [258].

При цьому відповідно до ст. 3 цього Закону фундаментальними національними інтересами є:

1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;

2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;

3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами.

В аспекті нашого дослідження звернемо увагу на ті складові, які є фундаментальними при захисті національного інтересу при регулювання валютних відносин на території України.

В попередньому розділі ми виділили загрози у валютній сфері, що впливають на фінансову безпеку держави взагалі та на безпеку у валютній сфері зокрема, до яких віднесли: небезпечну структуру зовнішнього боргу; загрозливий рівень доларизації економіки; неефективну структуру золотовалютних резервів; недосконалість валютно-курсової політики; незаконні дії з валютними цінностями; втручання міжнародних фінансових організацій у валютну політику України.

В своїй основі, відсутність цих загроз і є національними інтересами нашої держави, які мають забезпечувати уповноважені державою органи, які здійснюють державне регулювання валютної сфери. Застосування системного підходу дає можливість виділити такі напрямки забезпечення національних інтересів у валютній сфері як:

- діяльність направлена на захист фінансової сфери від іноземних впливів;
- діяльність направлена на ефективне використання державних валютних цінностей;
- діяльність направлена на забезпечення режиму законності у сфері обігу валюти і валютних цінностей.

З нашої точки зору стабільне забезпечення діяльності уповноважених державою органів у зазначених сферах і є за своєю суттю основним змістом реалізації принципу забезпечення національних інтересів при реалізації валютної політики держави.

Таким чином, підсумовуючи вище викладене можемо зробити наступні **висновки**. У сфері валютних відносин принципи забезпечення реалізації валютної політики об'єктивуються у принципах організації та діяльності уповноважених органів у цій сфері. При цьому нами була виділена їх

система, що складається з: а) принципів побудови системи державних органів у сфері регулювання валютних відносин до яких відносяться: принцип системності державного регулювання і управління та принцип єдиного органу регулювання валютних відносин; б) принципи функціонування уповноважених державою органів у сфері регулювання валютних відносин, що об'єктивуються у: принципі поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики; принципі захисту національного інтересу.

Реалізація принципу системності державного управління у сфері валютних відносин передбачає врахування всіх наявних елементів валютної системи держави, до яких відносяться: валютні відносини, до структури яких входять такі елементи, як: суб'єкти валютних відносин; об'єкти валютних відносин та їх зміст; система уповноважених органів, до компетенції яких входять повноваження здійснення регулювання валютних відносин; інститути та механізми, які здійснюють обслуговування обігу валюти та валютних цінностей (валютні ринки); методи, за допомогою яких здійснюється регулювання валютних відносин. При цьому, створення системи державних органів має відбуватись шляхом їх інституційного формування та кристалізації повноважень, які будуть охоплювати всі елементи валютної системи.

Реалізація принципу єдиного державного органу правового регулювання у сфері валютних відносин передбачає створення єдиного органу і кристалізація його повноважень задля ефективності їх використання. Це дає можливість комплексно врегульовувати питання, що виникають у сфері валютних відносин та оперативно реагувати на всі ситуації, що виникають в результаті швидкої зміни економічного стану.

Реалізація принципу поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики держави об'єктивується у впровадженні в практику регулювання валютної сфери механізмів, які при регулюванні враховують і поєднують стратегічні і тактичні цілі валютної політики. Використання зазначеного

принципу при регулюванні валютних відносин надає можливість державі, з одного боку, ефективно розвиватись в економічному плані, оскільки свідчить про наявність в неї конкретних цілей власного розвитку, а з іншого – надає іноземним суб'єктам господарювання – інвесторам інформацію про відсутність подвійних стандартів при регулюванні валютних відносин на території держави.

Реалізація принципу захисту національного інтересу передбачає стабільне забезпечення діяльності уповноважених державою органів у таких сферах як: захист фінансової сфери від іноземних впливів; ефективне використання державних валютних цінностей; забезпечення режиму законності у сфері обігу валюти і валютних цінностей.

2.3. Методи та інструменти реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансової безпеки держави

Діяльність у сфері реалізації валютної політики держави, що спрямована на забезпечення її фінансової безпеки має досить широкий спектр інструментарію, за допомогою якого досягаються стратегічні і тактичні цілі валютної політики. Разом з цим, серед всього їх загалу, визначальне місце займають методи та інструменти реалізації валютної політики.

В попередньому підрозділі ми надали загальну характеристику методів та інструментів реалізації валютної політики. На цьому етапі нашого дослідження, зосередимо нашу увагу на безпосередній характеристиці сутності та змісту окремих методів та інструментів.

Досліджуючи методи реалізації валютної політики, ми прийшли до висновку, що уповноважені державою органи використовують дві основні групи методів, а саме адміністративні методи регулювання валютних відносин та економічні методи регулювання валютних відносин. Спочатку зосередимо нашу увагу на адміністративних методах.

Реалізуючи стратегічні та тактичні цілі валютної політики, уповноважені державою органи використовують весь набір їх активностей, який дає можливість максимально ефективно впливати на валютні відносини та досягати поставлених цілей. Разом з цим, варто зазначити, що уповноважені державою органи мають діяти в рамках і на підставі Конституції України та законів України як приписує стаття 19 Конституції України [159]. Враховуючи це, ми маємо розуміти, що діяльність уповноважених державою органів у сфері регулювання валютних відносин повинна базуватись тільки на тих методах і інструментах, можливість використання яких передбачена чинним законодавством. Враховуючи це, і усвідомлюючи, що уповноважені органи в силу різних причин можуть використовувати методи і інструменти, які не передбачені законодавством, в подальшому ми зосередимо нашу увагу на правових методах та інструментах.

Як було зазначено, адміністративні методи регулювання валютних відносин це способи, прийоми, засоби, які використовуються уповноваженими органами держави для досягнення тактичних і стратегічних цілей валютної політики. Адміністративні методи реалізації валютної політики використовуються уповноваженими державою органами в тому випадку, коли є необхідність настання ефективного і швидкого результату в процесі формування, відповідно до поставлених завдань, необхідної структури валютного ринку [299, с. 68]. В рамках забезпечення фінансової безпеки держави, використання адміністративних методів має найбільший управлінський ефект, оскільки прямо впливає на підконтрольних суб'єктів чи об'єкт і дає можливість уповноваженому органу, який їх застосовує, здійснювати контроль за настанням результату. У цьому зв'язку, варто погодитись з думкою, що без адміністративних методів практично неможливо здійснювати ефективне регулювання відносин в окремих сферах, а особливо тих, які пов'язані з економікою держави та контролем за

діяльність суб'єктів економічної активності [55, с. 301], в тому числі і сфері валютних відносин.

Проведений дослідниками аналіз практики регулювання відносин у валютній сфері [304] довів, що на сьогодні уповноважені державою органи використовують три основні групи адміністративних методів, а саме: а) методи адміністративного правовизнання, б) методи адміністративного дозволу; в) методи адміністративного примусу.

Характеризуючи методи адміністративного правовизнання, варто звернути увагу на те, що в загальносупільному значенні визнання це те, чого прагне суб'єкт. При цьому, прагнення може бути направлене як на внутрішні якості суб'єкта, так і результат його діяльності.

У сфері валютних відносин питання визнання має інший характер. Це пояснюється тим, що сфера валютних відносин для фінансової безпеки має ключове значення, результатом чого є здійснення максимального контролю активності суб'єктів, які бажають бути учасниками валютних відносин і відповідають тим параметрам, що встановлені уповноваженими державою органами, і які дають можливість цим суб'єктам займатись цією діяльністю.

У зв'язку з цим методи адміністративного правовизнання при реалізації валютної політики, як засобу забезпечення фінансової безпеки держави, об'єктивуються в: а) підтвердженні публічно-значимих станів та б) підтвердженні законності здійснюваної діяльності.

Метод підтвердження публічно-значимих станів є найбільш «м'яким» проявом владно-розпорядчої діяльності уповноважених державою органів і заснований на підтвердженні юридичного статусу суб'єкта. Аналіз практики використання цього методу свідчить, що він може об'єктивуватись у державній реєстрації суб'єкта, якщо такий суб'єкт вперше має намір здійснювати діяльність та у повідомленні уповноваженого органу про юридично-значимі дії. Відповідно до закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських

формувань» [244] державна реєстрація юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб - підприємців – це офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, засвідчення факту наявності відповідного статусу громадського об'єднання, професійної спілки, її організації або об'єднання, політичної партії, організації роботодавців, об'єднань організацій роботодавців та їхньої символіки, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, про юридичну особу та фізичну особу - підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених цим Законом.

Зазначене визначення є загальним і дає можливість виділити основну мету реєстрації, а саме – офіційне визнання. Термін «визнання» є інституціональною категорією міжнародного права, яка розглядає його як акт, за допомогою якого існуючі держави визнають нові держави чи уряди або інші суб'єкти міжнародного права з метою встановлення з ними офіційних або неофіційних, повних чи неповних, постійних або тимчасових відносин [295, с. 50]. Разом з цим він дає нам можливість виділити таку його суттєву особливість як нормативно-документальне засвідчення спроможності заявника на здійснення дій чи активностей у певній сфері.

Визнання суб'єктів, які бажають здійснювати діяльність у сфері валютних відносин здійснюється шляхом їх реєстрації, яка виявляється у діяльності уповноважених державою органів, яка виявляється в безпосередньому виконанні обов'язків ведення державного обліку об'єктивних станів чи об'єктів. В цьому аспекті державна реєстрація сприяє впорядкуванню функціонування суб'єктів та приведенню їх діяльності до встановлених в законодавстві об'єктивних схем [300, с. 243]. Також

реєстрація дає можливість визначити перелік тих суб'єктів, які здійснюючи певні дії з валютою чи валютними цінностями можуть вплинути на фінансову безпеку, і які мають бути контрольованими уповноваженими органами.

Для прикладу можна навести положення ст. 6 Закону України «Про валюту і валютні операції» [240], відповідно до якої Пункти обміну іноземної валюти підлягають внесенню до Реєстру пунктів обміну іноземної валюти, ведення якого здійснюється Національним банком України у визначеному ним порядку. При цьому торгівля валютними цінностями у готівковій формі у пунктах обміну іноземної валюти, що підлягають внесенню до Реєстру пунктів обміну іноземної валюти, але не внесені до нього, забороняється.

Щодо повідомлення про публічно-значимі стани як прояв методу адміністративного правовизнання, варто зазначити, що його застосування має на меті впорядкувати ті відносини, суб'єкти яких не беруть участі у валютних відносинах на постійній основі, проте в силу тих чи інших причин інколи їх здійснюють. У цьому аспекті, можемо підтримати думку, відповідно до якої реалізація цього методу має на меті підтвердження законності реалізації прав та обов'язків. Застосування цього методу передбачає спостереження за правомірною поведінкою суб'єктів, але при цьому має загальне охоронне призначення і несе в собі попереджувальну властивість. Даний метод виявляється в застосуванні наглядових заходів, які залежно від характеру юридичних наслідків можна поділити на три групи: звичайні, стимулюючі, обмежуючі [304, с. 210].

Як приклад, можна навести ситуацію з декларування валютних цінностей, які переміщаються резидентами через митний кордон України. Зокрема, відповідно до п. 5 ч. 2 Положення про транспортне переміщення валютних цінностей, що затверджене Постановою Правління Національного банку України 2 січня 2019 № 3 фізична особа ввозить в Україну та вивозить за межі України готівкову валюту і банківські метали в сумі/вартістю, що

дорівнює або перевищує в еквіваленті 10000 євро, за умови її письмового декларування митному органу в повному обсязі [230]. В даному випадку, письмове декларування є повідомленням про публічно-значимий стан, що об'єктивується у стані переміщувача валюти чи валютних цінностей, який дає можливість уповноваженим державою органам здійснювати контроль за кількістю валюти, яка переміщується через митний кордон України.

Таким чином, враховуючи зазначене, ми можемо говорити про те, що застосування методів адміністративного правовизнання має на меті забезпечити режим правопорядку у валютній сфері і є передумовою ефективного контролю за діяльністю суб'єктів з валютою чи валютними цінностями. При цьому, методи адміністративного правовизнання є основними методами, які дають можливість уповноваженим органам забезпечувати належний рівень фінансової безпеки держави без прямого і безпосереднього втручання в діяльність суб'єктів.

Характеризуючи *методи адміністративного дозволу* варто звернути увагу на наступне. В науковій юридичній літературі, коли розкривають зміст цих методів найчастіше ведуть мову про дозвільну систему [107, 113, 179, 331]. Ми можемо частково погодитись з таким підходом, оскільки він не дає можливість з'ясувати всі особливості цих методів в окремих сферах, хоча і є основою для характеристики державної дозвільної системи.

Державна дозвільна система використовується практично всіма державами у майже всіх сферах економічної і соціальної активності. Вона є дієвим правовим інструментом державного регулювання, який застосовується органами публічної влади з метою забезпечення стабільності, добробуту та безпеки держави й окремого громадянина, які досягаються шляхом комплексного вирішення економічних, соціальних, адміністративних, політичних і правових питань [331, с. 12]. В своїй основі дозвільна система в адміністративному праві є видом державно-управлінських відносин, характерними особливостями якої є санкціонування,

офіційне визнання допуску суб'єктів сфери діяльності, де потрібне професійне виконання різноманітних кваліфікаційних та адміністративних вимог щодо уникнення негативних наслідків. Також вона є формою попереднього контролю законності набуття спеціальної правоздатності, правового статусу суб'єкта дозвільної системи, поточного спостереження за виконанням вимог, що висуваються до дозволеної діяльності, і наступного за законністю припинення дозволеної діяльності [71, с. 74].

Як стверджують дослідники [304, с. 214], результатом використання методу адміністративного дозволу є видання дозвільних актів, які залежно від юридичних наслідків їх дії можуть надавати спеціальну правоздатність, що дозволяє здійснювати певну діяльність або спеціальні права-виключення, які змінюють загальну спрямованість певного адміністративно-правового режиму.

Як свідчить аналіз практики, застосування методу адміністративного дозволу, зміна загального адміністративно-правового режиму в практичному плані має три варіанти, а саме: а) скасування загальних заборон; б) скасування загального обов'язку; в) надання дозволу на здійснення певних дій.

Скасування загальних заборон як прояв методу адміністративного дозволу об'єктивується, наприклад, у скасуванні заборони використовувати іноземну валюту в якості засобу платежу. Скасування загального обов'язку може проявлятися у скасуванні обов'язкового продажу іноземної валюти, які суб'єкт господарювання отримує від своєї зовнішньоекономічної діяльності. Надання дозволу на здійснення певних дій проявляється у дозволі виконати певні дії понад звичайні межі таких дій. Як приклад можна назвати дозвіл центрального банку на переміщення валюти чи валютних цінностей понад встановлені норми такого переміщення.

Особливим проявом методу адміністративного дозволу є встановлення спеціальних правових режимів діяльності. Цей метод використовується

уповноваженими органами у тих випадках коли відносини, що виникають, можуть значно вплинути на фінансову безпеку держави. В науковій літературі, в своїй переважній більшості, цей метод пов'язують з встановленням валютних обмежень [69, 143, 310].

Як свідчить аналіз практики регулювання валютних відноси, валютні обмеження застосовуються для захисту національної економіки практично у всіх державах [304, с. 215]. При цьому основними цілями таких обмежень є регулювання валютного курсу, недопущення спекуляцій валютою чи валютними цінностями, концентрація валютних ресурсів для фінансових потреб держави, захист певних сфер і секторів економіки.

Україна не є виключенням з цього, і можливість встановлювати спеціальні правові режими, що в чинному законодавстві об'єктивується у засобах захисту, закріплена в чинному законодавстві. Так, відповідно до ст. 12 Закону України «Про валюту і валютні операції» Національний банк України, за наявності ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, погіршення стану платіжного балансу України, виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та /або фінансової системи держави, має право запровадити такі заходи захисту: а) обов'язковий продаж частини надходжень в іноземній валюті у межах, передбачених нормативно-правовими актами Національного банку України; б) встановлення граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів; в) встановлення особливостей здійснення операцій, пов'язаних із рухом капіталу; г) запровадження дозволів та (або) лімітів на проведення окремих валютних операцій; д) резервування коштів за валютними операціями [240].

Аналіз зазначених засобів захисту свідчить, що валютні обмеження можуть бути направлені на суб'єктів чи на об'єкт валютних відносин.

Враховуючи те, що основна категорія суб'єктів, які здійснюють діяльність з валютою чи валютними цінностями є суб'єктами, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю, основними суб'єктами можна назвати

експортерів та імпортерів, які поставляють чи отримують товари, роботи і послуги в процесі їх взаємодії з ринком. При цьому в якості мети таких обмежень, уповноважені державні органи, захищаючи фінансову безпеку держави, обирають вирівнювання платіжного балансу держави, коригування курсу валют на валютному ринку, а у випадках нестачі валюти, такі обмеження будуть мати метою концентрацію валютних коштів для потреб держави. В своїй переважній більшості ці обмеження прямо впливають на реалізацію прав суб'єктів валютних відносин.

Якщо ціллю обмежень з боку уповноважених державою органів є об'єкти валютних відноси, зокрема операції пов'язані з переходом права власності на валюту чи валютні цінності, можна виділити валютні обмеження, які застосовуються щодо поточних торговельних операцій та валютні обмеження, які застосовуються до фінансових операцій. В своїй переважній більшості ці обмеження впливають на особливості проведення цих операцій та їх наслідків.

Розкриваючи сутність *адміністративного примусу* варто зазначити, що його основою є вчення про адміністративний примус, яке досить інтенсивно розвивається у вітчизняній юридичній науці. Основою вчення про адміністративний примус стали роботи вчених, які після незалежності усвідомили необхідність переосмислення і оновлення фундаментальних інститутів права, зокрема інституту адміністративного примусу, що набув нових рис в новітніх соціально-політичних умовах. Серед найбільш вагомих варто назвати роботи: О.М. Бандурки [59], Ю.П. Битяка, В.В. Зуй, А.Т. Комзюка [64, 65], В.К. Шкарупи [349] та інших. Враховуючи актуальність цієї проблематики для розвитку нашої держави, цей науковий напрямок продовжив розвиватися у роботах, що висвітлювали питання реалізації адміністративного примусу в певних сферах. Зокрема, слід згадати роботи: А.В. Гаркуші [93], А.В. Головач [95], С.Л. Дембіцької [106], А.Й. Іванського [138], Ю.Я. Кінаша [148], Т.О. Коломоєць [156],

В.Т. Комзюка [158], Т.О. Мацелик [189] І.В. Мельника [191], Р.С. Мельника [195], О.Ю. Салманової [282], Ю.О. Сошникової [297], В.П. Чабана [335] та інших. Аналіз праць зазначених дослідників засвідчує, що на сьогодні загальні положення адміністративного примусу розроблені на досить високому рівні, хоча і мають певні спірні моменти щодо його мети, ознак чи змістовних характеристик [156].

Не ставлячи собі за мету вступ у дискусії, щодо природи адміністративного примусу, і враховуючи те, що нашим завданням є з'ясування сутності адміністративного примусу у валютних відносинах ми, на підставі аналізу робіт зазначених вчених, виділимо в якості їх узагальненої позиції такі ознаки адміністративного примусу як те, що:

- а) адміністративний примус має офіційний, державно-владний характер;
- б) застосування адміністративного примусу здійснюється на підставі норм права;
- в) численність осіб, до яких застосовують адміністративно-примусові заходи;
- г) застосування адміністративного примусу здійснюється у сфері публічного адміністрування;
- е) множинність та розмаїття суб'єктів застосування адміністративного примусу;
- є) відсутність службового підпорядкування між суб'єктами застосування адміністративно-примусових заходів;
- ж) адміністративний примус застосовується як до осіб, що вчинили адміністративні правопорушення (а в деяких випадках – і кримінально-правові порушення), так і до осіб, які правопорушення не вчиняли;
- и) складний характер мети адміністративного примусу;
- і) адміністративний примус має примусовий характер.

При цьому ми підтримуємо думку про те, що його слід визначити як *вид державного примусу, що становить собою сукупність визначених нормами права заходів морального, майнового чи організаційного характеру, що застосовуються уповноваженими державою органами та їх посадовими особами щодо фізичних та юридичних осіб при відсутності між ними відносин службового підпорядкування з метою*

досягнення чіткого виконання встановлених чинним законодавством обов'язків, забезпечення правопорядку та законності [304, с.228].

Характеризуючи метод адміністративного примусу, що застосовується у валютних відносинах варто звернути увагу на те, що в своєму різноманітті він об'єктивується у адміністративно-запобіжні заходи, заходи адміністративного припинення, адміністративні стягнення за порушення валютного законодавства. В змістовному плані, сукупність зазначених заходів є формою вияву валютного контролю, що здійснюється на території практично всіх держав світу, в тому числі і в Україні.

Адміністративно-запобіжні заходи у сфері валютних відносин виявляються у діяльності уповноважених державою органів, під час перевірки ними дотримання встановлених режимів обігу валюти чи валютних цінностей. В практичному плані це проявляється у проведенні ними перевірок дотримання валютного законодавства.

Заходи адміністративного припинення реалізуються з метою недопущення порушення суб'єктами валютних відносин режиму законності. Вони можуть бути об'єктивовані у фіксації порушення та наданні часу на їх виправлення. У випадку неналежного реагування суб'єктом на законні вимоги уповноважених державою органів і не виправлення виявлених порушень, використовується така форма адміністративного примусу як адміністративна відповідальність за порушення валютного законодавства. Також, варто звернути увагу на те, що метою притягнення суб'єкта до адміністративної відповідальності за порушення валютного законодавства є:

- а) припинення порушення чинного валютного законодавства;
- б) відшкодування завданої порушенням шкоди.

Переходячи до характеристики економічних методів регулювання валютних відносин, які використовують уповноважені державою органи для забезпечення економічної безпеки, слід звернути увагу на механізм їх дії. Як зазначають дослідники, в своїй основі механізм впливу економічних методів

регулювання суспільних відносин складається з таких елементів як: економічний інтерес, зацікавленість в його реалізації (економічна зацікавленість), практична реалізація економічного інтересу. При цьому, зазначені елементи механізму впливу економічних методів регулювання є об'єктивацією функціонування суб'єктів в рамках їх економічної активності. Для уповноважених державою органів з'ясування та вплив на зазначені елементи дає можливість впливати на поведінку суб'єкта економічного інтересу [301, с. 116]. Саме цим пояснюється зміст економічних методів, що не передбачає прямого впливу на підпорядковані об'єкти управління, а створює для них за допомогою економічних важелів та стимулів таку економічну ситуацію, яка б диктувала їм відповідну поведінку з метою досягнення позитивних економічних наслідків, тобто стимулювала економічну зацікавленість [108, с. 184-185].

В попередньому розділі ми вказували, що до економічних методів регулювання валютних відносин можна віднести: а) створення економічних зон та територій економічного сприяння та б) надання окремих преференцій суб'єктам, що здійснюють діяльність з валютою чи валютними цінностями.

Як свідчать дослідження використання економічних методів регулювання валютних відносин, які ми виділили, вони використовуються в сукупності. Враховуючи це розкривати сутність цих методів ми будемо через характеристику вільних економічних зон, оскільки в своїй основі вони поєднують як організаційний аспект, тобто саме створення вільних економічних зон, так і функціональний аспект – надання певних пільг і преференцій суб'єктам, які будуть здійснювати економічну активність на території цих зон.

Розкриття ролі вільних економічних зон як одного з економічних методів забезпечення фінансової безпеки в рамках реалізації валютної політики вимагає звернути увагу на саму сутність цього явища. Вільні економічні зони, як явище було предметом дослідження як в економічній

науці [79, 82, 118, 145, 185, 273, 338], так і в сфері юриспруденції [62, 86, 137, 287, 352]. Це пояснюється тим, що вільні економічні зони мають значний потенціал впливу як на економічну, так і політико-правову сфери. Разом з цим, питання створення вільних економічних зон, в якості методу впливу на забезпечення фінансової безпеки, практично не розглядалось. У цьому зв'язку звернемо нашу увагу на саму сутність вільних економічних зон (далі - ВЕЗ) та надамо їх характеристику.

Як свідчать наукові дослідження, історично не було визначено єдиної назви, яка б характеризувала суть і статус вільної економічної зони, або території пріоритетного розвитку [276]. Один із перших термінів, що визначали суть ВЕЗ був термін «вільна гавань» (porto franco). Із поширенням механізму зон, модифікації цільової та функціональної спрямованості цей понятійний ряд збільшувався, у тому числі, й під впливом мовних особливостей держав, що використовували цей механізм. Як результат, на сьогодні існує близько 60 термінів або лексем, що позначають це утворення [104, с. 61].

На сьогодні найпоширенішими термінами, що вживаються у фаховій літературі є «вільна економічна зона» (free economic zone) (ВЕЗ/FEZ) та «експортно-виробнича зона» (export processing zone) (ЕВЗ/EPZ). Аналіз змістовного навантаження першого терміну свідчить, що він найбільш точно передає сутнісний аспект, що характеризує зону як економічне, а не політичне, соціальне чи інше утворення з вільним (спрощеним та пільговим відносно норм господарського й митного законодавства приймаючої економіки) режимом підприємницької діяльності. Другий термін був популяризований представниками економічної науки і, у своїй переважній більшості, використовується в законодавствах держав, що розвиваються. Також цей термін офіційно визнаний рядом міжнародних організацій, зокрема, Міжнародною Організацією Праці, Центром ООН з

Транснаціональних Корпорацій, Всесвітньою Асоціацією ВЕЗ (World export processing zone association), Світовим банком [104, с. 62].

Враховуючи зазначене, спробуємо визначитись з суттю ВЕЗ як явища. Звернення до наукової літератури дає можливість говорити, що всі трактування поняття ВЕЗ зконцентровані на тому, що це частина національного простору (район, територія, область, частина господарського комплексу країни) де використовується особлива система пільг та стимулів для підприємств, чим саме заохочується діяльність спільних підприємств з іноземними інвестиціями.

Серед видів ВЕЗ, які найчастіше створюються в практиці функціонування держав можна виділити: а) зовнішньоторговельні зони; б) комплексні виробничі; в) науково-технічні зони; г) туристсько-рекреаційні; д) банківсько-страхові зони та інші.

Аналіз світової практики функціонування ВЕЗ свідчить, що метою для якої вони створюються є:

- соціально-економічний розвиток територій, на яких розташовані економічні зони;
- активне впровадження наукових і технічних досягнень зарубіжних країн в національне виробництво;
- впровадження сучасних світових форм господарювання на місцевому рівні;
- включення територій ВЕЗ в систему міжнародних зв'язків, розвиток завдяки цьому експортних потоків та збільшення надходження капіталу в іноземній валюті;
- забезпечення населення високоякісними товарами та послугами, підвищення рівня життя людей, покращення якості їх життя;
- опанування нових знань, створення умов для навчання спеціалістів міжнародним методам ведення бізнесу з подальшим використанням ними цих знань за межами регіону [276, с. 172].

Дослідники ВЕЗ доводять, що держава, створюючи ВЕЗ на своїй території, переслідує ряд цілей, що мають економічний, науково-технічний, соціальний характер. Погоджуючись в цілому з такою градацією цілей створення ВЕЗ, зі свого боку можемо додати, що створення ВЕЗ мають такі цілі фінансового характеру, які прямо впливають на забезпечення фінансової безпеки держави.

До економічних цілей створення ВЕЗ доцільно віднести: а) залучення іноземного та національного капіталу за рахунок спеціальних пільгових економічних механізмів; б) використання переваг міжнародного поділу праці та міжнародного обігу капіталу для розширення експорту готової продукції, раціоналізації імпорту [276, с. 173]. До науково-технічних належать наступні цілі: а) залучення передових вітчизняних і закордонних технологій; б) прискорення інноваційних процесів, залучення зарубіжних науковців та спеціалістів; в) підвищення ефективного використання потужностей та інфраструктури комплексу [82, с. 158]. Соціально-економічними цілями, які переслідуються державою є: а) прискорення розвитку регіону; б) підвищення зайнятості населення, боротьба з безробіттям; в) створення прошарку висококваліфікованої робочої сили у сфері управління та організації; г) задоволення потреб у високоякісних товарах народного споживання та насичення ринку [338, с. 68].

Характеризуючи цілі створення ВЕЗ, що мають фінансовий характер звернемо увагу на те, що саме вони спрямовані на забезпечення фінансової безпеки держави. Фінансові цілі можуть мати як самостійний характер, так і похідний від цілей, що мають економічний, науково-технічний, соціальний характер. До цілей фінансового характеру, з нашої точки зору, варто віднести: а) зростання валютних надходжень до економіки регіону створення ВЕЗ; б) зростання надходжень до бюджету в іноземній валюті; в) інтенсифікацію фінансової активності суб'єктів господарської діяльності.

Характеризуючи фінансові цілі створення ВЕЗ, як економічного методу забезпечення фінансової безпеки, слід вказати, що створення ВЕЗ в окремому регіоні чи державі призводить до зростання ефективності господарювання, підвищення стандартів якості, стимулювання експорту продукції, модернізації виробничої інфраструктури [276, с. 172]. Такі результати також проявляються у збільшенні фінансових надходжень до бюджету відповідного рівня і відповідно до збільшення фінансових можливостей держави в особі уповноважених державою органів. При цьому, якщо врахувати, що надходження в своїй переважній більшості від діяльності ВЕЗ, здійснюються у іноземній валюті, функціонування ВЕЗ значно розширює потенціал уповноважених державою органів із зміцнення фінансової стабільності регіону і держави.

Вільні економічні зони, як явища, характеризуються особливостями, що виявляються у: а) застосуванні різних видів пільг і стимулів до економічної активності суб'єктів; б) наявності локальної, відокремленої системи управління зоною наділеною широким спектром повноважень у сфері функціонування ВЕЗ.

Пільги, що можуть надаватись суб'єктам, які працюють у ВЕЗ можуть мати зовнішньоекономічний, фіскальний чи адміністративний характер. До пільг та стимулів, що стосуються зовнішньоекономічної діяльності і, які найчастіше використовуються у світовій практиці, можна віднести: а) зниження чи скасування експортно-імпортних мит; б) спрощений порядок здійснення зовнішньоторговельних операцій.

До пільг та стимулів, які пов'язані з фіскальною складовою економічної активності можна віднести: пільги можуть торкатися податкової бази (прибуток чи доход, вартість майна і т. д.), окремих її компонент (амортизаційні відрахування, витрати на заробітну плату, НДОКР і транспорт), рівня податкових ставок, питань постійного чи тимчасового звільнення від оподаткування. До пільг та стимулів, що стосуються

адміністрування діяльності можна віднести спрощення процедури реєстрації підприємств, режиму в'їзду-виїзду іноземних громадян тощо. Щодо особливостей чинного законодавства України із створення та регламентації діяльності на окремих її територіях спеціальних правових режимів подібних до ВЕЗ ми будемо говорити наступних розділах.

Таким чином, враховуючи викладене, можемо зазначити, що створення ВЕЗ, як середовища є досить складним процесом, проте саме він дає найбільший економічний і фінансовий результат який прямо впливає на розвиток регіону чи держави. Створення ВЕЗ, як економічний метод забезпечення фінансової безпеки, поєднує в собі контролюючий та стимулюючий елемент державного регулювання обігу фінансових ресурсів і дає можливість уповноваженим державою органам оперативно реагувати на економічну і фінансову ситуацію як в самій ВЕЗ, так і в державі в цілому.

Переходячи до характеристики інструментів реалізації валютної політики, слід зазначити наступне. Дослідження наукової літератури свідчить, що при характеристиці інструментів валютної політики дослідники ще їх називають методами валютної політики [166, 304]. З такою позицією важко погодитись, оскільки методами є прийоми і способи впливу на об'єкт, а якщо ми звернемо увагу на зміст інструментів валютної політики, характеристика яких буде здійснюватися нижче, вони в своїй основі містять не лише прийоми та способи, а й об'єктивуються у конкретних інструментах, які мають вигляд договорів, контрактів, розпоряджень, наказів. Враховуючи це, ми вважаємо, що термін «інструменти валютної політики» більш точно характеризує їх сутність.

В попередньому розділі роботи ми зазначали, що найбільш використовуваними інструментами валютної політики є: а) валютна інтервенція; б) девальвація і ревальвація національної грошової одиниці; в) управління обліковою ставкою; г) диверсифікація валютних резервів держави.

Реалізація валютної політики передбачає використання цілого ряду інструментів, які дають можливість уповноваженим органами впливати на валютний ринок та об'єм іноземної валюти на ньому. В своїй сукупності використання цих інструментів об'єктивується у девізній політиці центрального банку, що проводить у формі *валютних інтервенцій*.

Дослідженням валютних інтервенцій як інструменту валютної політики займались в основному представники економічної науки [100, 166, 171, 173, 202]. В сфері юриспруденції ця проблематика практично не висвітлювалась, хоча і робились поодинокі спроби [301, 304].

Розкриваючи сутність валютних інтервенцій, варто вказати, що за своєю суттю це пряме втручання центрального банку в операції на валютному ринку з метою регулювання курсу національної валюти через операції з купівлі-продажу іноземних валют [114, с. 139]. Це втручання здійснюється шляхом операцій купівлі-продажу валютних цінностей на підставі чинного законодавства і укладених угод. Валютні інтервенції здійснюють вплив на курс національної грошової одиниці. Цей вплив базується на економічному законі попиту і пропозиції валюти на валютному ринку, що дає можливість уповноваженим органам здійснювати коригування курсу національної валюти. Так, продаж іноземної валюти центральним банком (збільшення пропозиції) здійснюється для підвищення курсу національної валюти і купівля (створення попиту) – для зниження.

Операції купівлі та продажу валюти національними банками, що позначаються на монетарній базі певної країни, прийнято називати нестерилізованими валютними інтервенціями. Нестерилізовані валютні інтервенції передбачають вплив зміни валютних резервів на зміну грошової маси в країні. Стерилізовані інтервенції супроводжуються проведенням Національним банком нейтралізуючих операцій на відкритому ринку з метою уникнення впливу валютних інтервенцій на грошову масу та пропозицію грошей [205, с. 100]. Механізм валютної інтервенції передбачає залучення до

відповідних операцій на валютному ринку кола комерційних банків, які виконують роль свого роду первинних дилерів на ринку, поширюючи ефект від валютних інтервенцій центрального банку через власні валютні операції зі своїми клієнтами та з іншими банками на загальну динаміку обмінного курсу [304, с. 242].

Валютні інтервенції можуть здійснюватись уповноваженими органами держави шляхом використання власних валютних резервів; укладання міждержавних своп-угод; продажу цінних паперів в іноземній валюті, а також продажу кредитних позицій країни в спеціальних правах запозичень [205, с. 102].

Використання валютних інтервенцій, як інструменту валютної політики, є досить ефективним засобом. Разом з цим, слід погодитись з думкою, що їх використання має певні межі, оскільки вони ефективні лише за незначної неврівноваженості платіжних балансів, що характеризується періодичною зміною активного і пасивного сальдо [304, с. 242]. Також варто враховувати те, що валютні резерви держави є обмеженим ресурсом і це вимагає при використанні валютних інтервенцій чергувати операції продажу валюти з купівлею валюти для тримання балансу офіційних валютних резервів.

Головним державним органом, який здійснює валютні інтервенції на валютний ринок в Україні є Національний банк України. Ця діяльність регулюється Законами України «Про Національний банк України» [257], «Про банки і банківську діяльність» [238], «Про валюту і валютні операції» [240]. Практична реалізація валютних інтервенцій здійснюється Національним банком України в рамках реалізації грошово-кредитної політики держави, що затверджується Радою Національного банку України щорічно та Стратегій валютних інтервенцій Національного банку України, що розробляються та затверджуються Правлінням Національного банку України.

Характеризуючи *девальвацію і ревальвацію національної валюти*, слід вказати, що це інструменти, що впливають не лише на валютний ринок, а й на економіку держави в цілому, оскільки пов'язані з регулюванням купівельної спроможності валюти. Дослідженням девальвації і ревальвації валют, як інструментів валютної політики, займались переважно представники економічної науки. Зокрема, варто вказати на праці таких вчених як: Т.П. Гузь [103], О.В. Дзюблюк [114], Ф.О. Журавка [131], М.І. Кульчицький, Н.В. Жмурко [170] та інші.

В науковій літературі вказується, що девальвація (від англ. “devaluation”) – це зниження обмінного курсу національної валюти щодо іноземних валют або міжнародних розрахункових одиниць [131, с. 123]. Цей інструмент, протягом минулого століття мав певні особливості використання, зокрема, в умовах функціонування Золотого стандарту до 1976 року девальвація означала зменшення в законодавчому порядку металічного вмісту (золота або срібла) національної грошової одиниці, вона була одним із найважливіших видів грошової реформи та стабілізації внутрішнього грошового обігу в країні, а після скасування цього стандарту та створення паперово-валютного девальвація валюти означає зниження курсу грошової одиниці щодо іноземних валют [170, с. 204].

Основними наслідками девальвації для фінансової системи держави можуть бути такі:

- 1) девальвація є вигідною для експортерів, оскільки сприяє підвищенню конкурентоспроможності їхньої продукції. Це пов'язано з тим, що при обміні валютної виручки на національну грошову одиницю вони отримують «девальваційну премію», а тому, зберігаючи власну рентабельність, можуть знижувати зовнішні ціни;
- 2) у результаті девальвації стимулюється зростання чистого експорту країни, що позитивно відображається на стані платіжного балансу і сприяє припливу валютної виручки;

- 3) девальвація не вигідна для імпортерів, оскільки їм доводиться більше витратити національної валюти на придбання іноземної валюти, призначеної для здійснення міжнародних розрахунків і оплати імпортних контрактів;
- 4) подорожчання імпортової продукції може стимулювати розвиток внутрішніх інфляційних процесів, особливо для господарства країн, в яких активно використовуються імпортовані сировинні та енергетичні ресурси;
- 5) девальвація національної грошової одиниці є негативним чинником для залучення в країну іноземних капіталів і кредитів, оскільки зарубіжні інвестори нестимуть втрати при репатріації прибутків, а кредитори – при поверненні сум наданих позичок;
- б) девальвація робить дорожчим процес обслуговування зовнішнього боргу країни, оскільки для погашення заборгованості за іноземними кредитами потрібно купувати, відповідно, іноземну валюту, для чого, у свою чергу, потрібно витратити більше національної валюти [304, с. 244-245].

Протилежним за дією до девальвації інструментом реалізації валютної політики є ревальвація (англ. revaluation) як підвищення курсу національної валюти щодо іноземної та міжнародних валютних одиниць [132, с.154].

За твердженнями дослідників, ревальвація на відміну від девальвації є досить рідкісним явищем. У часи існування Бреттон-Вудської валютної системи, коли існував режим фіксованого курсу, ревальвацію грошової одиниці проводили ті країни, які протягом тривалого часу мали низькі темпи інфляції та активне сальдо платіжних балансів через те, що офіційні курси цих країн виявлялись заниженими, а купівельна спроможність була вищою [170, с. 205]. Це впливало на національних експортерів і змушувало держави застосовувати ревальвацію. Застосування девальвації і ревальвації, як імперативного регулювання курсів національних валют, об'єктивувалось у діяльності уповноважених державою органів з видання відповідних актів, у яких закріплювався необхідний курс національної грошової одиниці.

В Україні застосування девальвації і ревальвації може бути застосоване

Національним банком України в рамках реалізації його грошово-кредитної політики.

Управління обліковою ставкою як інструмент реалізації валютної політики в літературі називають дисконтною політикою, під якою розуміють систему заходів центрального банку щодо встановлення і періодичної зміни офіційної облікової ставки за кредитами, що надаються комерційним банкам, із метою впливу на динаміку валютного курсу, стан платіжного балансу і рух капіталів, а також динаміку кредитних вкладень, грошової маси і цін [304, с.247-248]. Також при характеристиці дисконтної політики дослідники використовують такі терміни як «політика облікової ставки» та «відсоткова політика».

Дослідженням управління обліковою ставкою, як інструменту валютної політики, займались в основному представники економічної науки. Зокрема, варто вказати таких вчених як: Б.П. Адамика [54], В.П. Биховченка, О.В. Кирильчука [66], О.В. Дзюблюка [116], У.В. Пелеха [223], В.С. Стельмаха [307], А.О.Єпіфанова, Н.І.Гребеника, В.І. Міщенко [308], О.Є. Шаринської [343], С.А. Шелудька [347] та інших.

Саме поняття облікової ставки історично пов'язане з діяльністю центрального банку з переобліку векселів, представлених комерційними банками, з метою відновлення ресурсів, вкладених у кругообіг капіталів підприємств реального сектору, тобто, по суті, рефінансування. У такому аспекті облікова ставка – це сума відсотка, тобто дисконт (звідси і назва), що отримується центральним банком за час від представлення векселя до моменту його погашення [304, с. 248].

На сучасному етапі, використання управління обліковою ставкою розглядається, здебільшого, у ширшому контексті. Така діяльність центрального банку включає в себе не тільки купівлю векселів (переобліковий кредит) чи позики під заставу цінних паперів (ломбардний кредит), а й процес надання всіх різновидів кредитів центрального банку

комерційним банкам. У цьому зв'язку слід погодитись з думкою, що облікова ставка це основна (базова) норма процента, що стягується центральним банком при наданні позик комерційним банкам [301, с.118]. За своєю суттю це ціна грошей, що використовується центральним банком у процесі їх первинної емісії, здійснюваної шляхом кредитування комерційних банків.

Враховуючи зазначене, а також те, що цей інструмент може бути використаний центральним банком оперативно та незалежно від інших уповноважених органів держави, ми можемо погодитись з позицією, відповідно до якої, облікова ставка є одним із найпопулярніших інструментів реалізації валютної політики та грошово-кредитного регулювання, за допомогою якого центральний банк встановлює для банків та інших суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених і розміщених грошових коштів на відповідний період [66, с. 378].

Встановлення облікової ставки вимагає від центрального банку врахування великої кількості чинників як економічного (швидкість обігу грошей, валютний курс, величина попиту на цінні папери, фаза економічного циклу, інфляційні очікування, загальні прогнози розвитку економіки), так і соціально-політичного характеру (політична ситуація в державі, соціальна підтримка держави).

На території України, управління обліковою ставкою здійснюється Національним банком України відповідно до повноважень закріплених в Законі України «Про Національний банк України» [257]. Об'єктивується застосування такого інструменту у формі періодичного прийняття Рішеннями Правління Національного банку України [265].

Диверсифікація валютних резервів, як інструмент валютної політики, безпосередньо пов'язана з валютними резервами держави, які формує уповноважений орган для забезпечення її фінансової безпеки і стабільності. Проблематика використання валютних резервів була у центрі уваги таких дослідників: М.О. Дибби, Е.А. Бахтарі [117], Д.І. Бойка, В.С. Білаш [70],

К.В. Єфремової [129], В.В. Козюка [150] М.М. Короля, М.М. Лапи [161], О.П. Лупіна [183], М.В. Старинського [303] О.А. Сінянської [289], В.О. Степанової [309], Ю.О. Тітової [317] та інших.

Для розкриття сутності використання валютних резервів, як засобу реалізації валютної політики слід визначити, що таке валютні резерви. Аналіз як наукової літератури, так і чинного законодавства України свідчить про те, що для позначення цих об'єктів використовуються такі два основні терміни як «золотовалютні резерви» та «міжнародні резерви». Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національний банк України» золотовалютний резерв України це резерви України, відображені у балансі Національного банку України, що включають в себе активи, визнані світовим співтовариством як міжнародні і призначені для міжнародних розрахунків [257]. Відповідно до Положення про політику управління міжнародними (золотовалютними) резервами України, що затверджене Рішенням Правління Національного банку України від 26 квітня 2018 р. № 229-рш міжнародні резерви – зовнішні фінансові активи України, визнані світовим співтовариством як міжнародні і призначені для міжнародних розрахунків, які відображені в балансі Національного банку і перебувають в його управлінні [229]. В науковій літературі, золотовалютні резерви сприймаються як належні державі офіційні запаси іноземної валюти, що перебувають у центральному банку, банківських установах інших країн та міжнародних валютно-кредитних організаціях [304, с. 250].

Аналіз наведених визначень свідчить, що золотовалютні резерви це високоліквідні об'єкти, які включають в себе дві складові, а саме: золото та конвертовані валюти. Разом з цим Положення про політику управління міжнародними (золотовалютними) резервами України, затверджене Рішенням Правління Національного банку України від 26 квітня 2018 р. № 229-рш встановлює такі складові міжнародних резервів як: а) монетарне золото; б) СПЗ; в) резервна позиція в МВФ; г) іноземна валюта у вигляді

банкнот і монет або кошти на рахунках за кордоном; д) цінні папери (крім акцій), що оплачуються в резервній валюті; е) будь-які інші міжнародно визнані резервні активи за умови забезпечення їх надійності та ліквідності [229].

Монетарне золото це (золотий запас) – це золото, що зберігається органами державної влади в якості фінансового активу у вигляді злитків та золотих монет [355, с.49].

Спеціальні права запозичень – міжнародні активи, що перебувають на балансі в МВФ. Це компонент золотовалютних резервів, який складається із запасів коштів у емітованих МВФ міжнародних резервних і платіжних засобах, які розподіляються між країнами-членами пропорційно їхнім квотам. Це штучна «колективна» грошова одиниця МВФ, курс якої встановлюється на основі середньозваженого спеціального набору валют [161, с.130].

Резервна позиція – квота МВФ, особлива форма активів, що означає право країни-члена автоматично отримувати кошти в іноземній валюті в межах 25% квоти, а також суми, що раніше була надана в кредит Фонду. У зв'язку з тим, що квота в Міжнародному валютному фонді, яка визначає частку кожної країни в капіталі МВФ, на 75% вноситься в національній валюті, а на 25% – у вільно конвертованій валюті, визначеній Фондом, саме на цю суму може претендувати країна як на кредит на першу вимогу без будь-яких застережень. Для використання цих коштів, на відміну від кредитів МВФ, не потрібно попередньої згоди, немає часових обмежень [161, с.131].

Іноземна валюта, як правило, знаходиться у безготівковій формі і зберігається на кореспондентських рахунках і короткострокових депозитах у міжнародних банках, зокрема, у центральних та першокласних комерційних банках, а також у вигляді різних цінних паперів, що мають валютну форму

вираження та вільно обертаються на міжнародному фінансовому ринку [355, с.48].

Необхідність формування золотовалютних резервів пов'язана з чинниками як: а) покриття дефіциту платіжного балансу; б) забезпечення міжнародних торгово-економічних та кредитно-фінансових відносин між державами; в) здатність країни забезпечувати своєчасне погашення своїх міжнародних зобов'язань (як перед урядовими органами, так і перед приватним комерційними та фінансовими структурами інших країн); д) проведення політики ЦБ через валютні інтервенції на ринку для купівлі-продажу іноземних валют в обмін на національну валюту [217].

Призначення золотовалютного резерву носить трансакційний та інтервенційний характер. Трансакційний характер пов'язаний з забезпеченням держави достатнім запасом міжнародних платіжних засобів для своєчасного розрахунку за своїми зовнішніми зобов'язаннями. Інтервенційний – проявляється у забезпеченні можливості проводити інтервенції на валютному ринку грошей для підтримки обмінного курсу національної валюти та нейтралізації порушень рівноваги попиту і пропозиції [161, с. 131].

Структура золотовалютного резерву держави, рівень її диверсифікації залежать від її економічного стану та місця у світовій економіці, стійкості національної валюти, динаміки експортно-імпортних операцій. В практичному плані диверсифікація валютних резервів об'єктивується, як правило, у продажу нестабільних валют і купівлі більш стійких, а також валют, необхідних для проведення міжнародних розрахунків та інтервенцій [304, с. 251]. Ця діяльність здійснюється розпорядниками золотовалютних резервів на підставі чинного законодавства. В аспекті забезпечення фінансової безпеки, диверсифікація валютних резервів є одним з найбільш дієвих інструментів. Це пов'язане з тим, що при належному управлінні ними, вони є найбільш ліквідними фінансовими інструментами, які дають

можливість оперативно і ефективно вирішувати проблеми, які пов'язані з фінансовою стабільністю держави.

Таким чином, підсумовуючи все вище викладене, можемо зробити наступні **висновки**.

Діяльність уповноважених державою органів у сфері реалізації валютної політики держави, що спрямована на забезпечення її фінансової безпеки, має досить широкий спектр інструментарію, за допомогою якого досягаються стратегічні і тактичні цілі валютної політики. Серед найбільш використовуваних уповноваженими державою органами методів регулювання валютних відносин і реалізації валютної політики, як засобу забезпечення її фінансової безпеки, є адміністративні та економічні методи.

Проведений дослідниками аналіз практики регулювання відносин у валютній сфері довів, що на сьогодні уповноважені державою органи використовують три основні групи адміністративних методів, а саме: а) методи адміністративного правовизнання; б) методи адміністративного дозволу; в) методи адміністративного примусу.

Методи адміністративного правовизнання при реалізації валютної політики, як засобу забезпечення фінансової безпеки держави, об'єктивуються в: а) підтвердженні публічно-значимих станів та б) підтвердженні законності здійснюваної діяльності.

Результатом використання методу адміністративного дозволу є видання дозвільних актів, які залежно від юридичних наслідків їх дії можуть надавати спеціальну правоздатність, що дозволяє здійснювати певну діяльність або спеціальні права-виключення, які змінюють загальну спрямованість певного адміністративно-правового режиму.

Метод адміністративного примусу, що застосовується у валютних відносинах об'єктивується у адміністративно-запобіжних заходах, заходах адміністративного припинення, адміністративних стягненнях за порушення валютного законодавства.

До економічних методів регулювання валютних відносин відносяться:

- а) створення економічних зон та територій економічного сприяння та
- б) надання окремих преференцій суб'єктам, що здійснюють діяльність з валютою чи валютними цінностями.

Створення вільних економічних зон, як економічний метод забезпечення фінансової безпеки поєднує в собі контролюючий та стимулюючий елемент державного регулювання обігу фінансових ресурсів і дає можливість уповноваженим державою органам оперативно реагувати на економічну і фінансову ситуацію як в самій вільній економічній зоні, так і в державі в цілому.

Інструментами валютної політики, що використовують уповноважені державою органи є: а) валютна інтервенція, б) девальвація і ревальвація національної грошової одиниці; в) управління обліковою ставкою; г) диверсифікація валютних резервів держави. Використання саме цих інструментів дає можливість оперативно й ефективно вирішувати проблеми які пов'язані з фінансовою стабільністю держави.

Висновки до розділу 2.

Організаційно-правові засади реалізації валютної політики держави це її діяльність із створення і впорядкування системи уповноважених органів для реалізації її завдань і функцій. До них відносяться: а) принципи організації та діяльності уповноважених органів у сфері регулювання валютних відносин; б) методи реалізації валютної політики, які використовують уповноважені органи у сфері регулювання валютних відносин; в) інструменти, які використовують уповноважені органи для досягнення цілей і завдань валютної політики.

Принципи організації та діяльності уповноважених органів у сфері регулювання валютних відносин складають систему, до якої включаються:

- а) принципи побудови системи державних органів у сфері регулювання

валютних відносин, що об'єктивуються в: принципі системності державного управління та принципі єдиного органу регулювання валютних відносин; б) принципах функціонування уповноважених державою органів у сфері регулювання валютних відносин, що об'єктивуються у: принципі поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики, а також принципі захисту національного інтересу.

В процесі реалізації валютної політики уповноважені державою органи використовують велику кількість методів реалізації валютної політики. При цьому, якщо звернути увагу на об'єкти їх впливу, зміст та швидкість настання результату, ми можемо виділити два види методів, а саме адміністративні методи реалізації валютної політики та економічні методи реалізації валютної політики. До адміністративних методів реалізації валютної політики відносяться: а) методи адміністративного правовизнання; б) методи адміністративного дозволу; в) методи адміністративного примусу.

Економічні методи використовуються уповноваженими суб'єктами з метою впливу на економічні інтереси підконтрольних суб'єктів. До них можна віднести: а) створення економічних зон та територій економічного сприяння; б) надання окремих преференцій суб'єктам, що здійснюють діяльність з валютою чи валютними цінностями.

Інструментами реалізації валютної політики є певні операції і механізми, за допомогою яких центральний банк може впливати на поточні орієнтири монетарної політики, що позначається на організації валютних відносин в країні. До них відносяться: а) валютна інтервенція; б) девальвація і ревальвація національної грошової одиниці; в) управління обліковою ставкою; г) диверсифікація валютних резервів держави.

У сфері валютних відносин принципи забезпечення реалізації валютної політики об'єктивуються у принципах організації та діяльності уповноважених органів у цій сфері. При цьому нами була виділена їх система, що складається з: а) принципів побудови системи державних

органів у сфері регулювання валютних відносин до яких відносяться: принцип системності державного регулювання і управління та принцип єдиного органу регулювання валютних відносин; б) принципи функціонування уповноважених державою органів у сфері регулювання валютних відносин, що об'єктивуються у: принципі поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики; принципі захисту національного інтересу.

Реалізація принципу системності державного управління у сфері валютних відносин передбачає врахування всіх наявних елементів валютної системи держави, до яких відносяться: валютні відносини, до структури яких входять такі елементи, як: суб'єкти валютних відносин; об'єкти валютних відносин та їх зміст; система уповноважених органів, до компетенції яких входять повноваження здійснення регулювання валютних відносин; інститути та механізми, які здійснюють обслуговування обігу валюти та валютних цінностей (валютні ринки); методи, за допомогою яких здійснюється регулювання валютних відносин. При цьому, створення системи державних органів має відбуватись шляхом їх інституційного формування та кристалізації повноважень, які будуть охоплювати всі елементи валютної системи.

Реалізація принципу єдиного державного органу правового регулювання у сфері валютних відносин передбачає створення єдиного органу і кристалізація його повноважень задля ефективності їх використання. Це дає можливість комплексно врегульовувати питання, що виникають у сфері валютних відносин та оперативно реагувати на всі ситуації, що виникають в результаті швидкої зміни економічного стану.

Реалізація принципу поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики держави об'єктивується у впровадженні в практику регулювання валютної сфери механізмів, які при регулюванні враховують і поєднують стратегічні і тактичні цілі валютної політики. Використання зазначеного принципу при регулюванні валютних відносин надає можливість державі, з

одного боку, ефективно розвиватись в економічному плані, оскільки свідчить про наявність в неї конкретних цілей власного розвитку, а з іншого – надає іноземним суб'єктам господарювання – інвесторам інформацію про відсутність подвійних стандартів при регулюванні валютних відносин на території держави.

Реалізація принципу захисту національного інтересу передбачає стабільне забезпечення діяльності уповноважених державою органів у таких сферах як: захист фінансової сфери від іноземних впливів; ефективне використання державних валютних цінностей; забезпечення режиму законності у сфері обігу валюти і валютних цінностей.

Діяльність уповноважених державою органів у сфері реалізації валютної політики держави, що спрямована на забезпечення її фінансової безпеки, має досить широкий спектр інструментарію, за допомогою якого досягаються стратегічні і тактичні цілі валютної політики. Серед найбільш використовуваних уповноваженими державою органами методів регулювання валютних відносин і реалізації валютної політики, як засобу забезпечення її фінансової безпеки, є адміністративні та економічні методи.

Проведений дослідниками аналіз практики регулювання відносин у валютній сфері довів, що на сьогодні уповноважені державою органи використовують три основні групи адміністративних методів, а саме: а) методи адміністративного правовизнання; б) методи адміністративного дозволу; в) методи адміністративного примусу.

Методи адміністративного правовизнання при реалізації валютної політики, як засобу забезпечення фінансової безпеки держави, об'єктивуються в: а) підтвердженні публічно-значимих станів та б) підтвердженні законності здійснюваної діяльності.

Результатом використання методу адміністративного дозволу є видання дозвільних актів, які залежно від юридичних наслідків їх дії можуть надавати спеціальну правоздатність, що дозволяє здійснювати певну

діяльність або спеціальні права-виключення, які змінюють загальну спрямованість певного адміністративно-правового режиму.

Метод адміністративного примусу, що застосовується у валютних відносинах об'єктивується у адміністративно-запобіжних заходах, заходах адміністративного припинення, адміністративних стягненнях за порушення валютного законодавства.

До економічних методів регулювання валютних відносин відносяться:

- а) створення економічних зон та територій економічного сприяння та
- б) надання окремих преференцій суб'єктам, що здійснюють діяльність з валютою чи валютними цінностями.

Створення вільних економічних зон, як економічний метод забезпечення фінансової безпеки поєднує в собі контролюючий та стимулюючий елемент державного регулювання обігу фінансових ресурсів і дає можливість уповноваженим державою органам оперативно реагувати на економічну і фінансову ситуацію як в самій вільній економічній зоні, так і в державі в цілому.

Інструментами валютної політики, що використовують уповноважені державою органи є: а) валютна інтервенція, б) девальвація і ревальвація національної грошової одиниці; в) управління обліковою ставкою; г) диверсифікація валютних резервів держави. Використання саме цих інструментів дає можливість оперативно й ефективно вирішувати проблеми які пов'язані з фінансовою стабільністю держави.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Сучасна практика правового регулювання реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансово-економічної безпеки в іноземних державах

Швидка та ефективна відбудова економічно сильної та захищеної України, передбачає застосування тих способів та засобів впливу на валютну сферу, які є перевіреними на результативність іншими країнами. Так само, формування правової системи регулювання валютної політики із тим, щоб її результати слугували безпеці держави України, вимагає вивчення досвіду інших країн в цій сфері. На основі порівняльно-правового дослідження положень валютного законодавства іноземних країн представляється можливість сформулювати уявлення про застосовувані моделі побудови та реалізації валютної політики. Дослідження валютного законодавства іноземних держав, дасть можливість визначити обсяги та межі застосування закордонного досвіду у питанні забезпечення фінансово-економічної безпеки України.

Досвід країн Центральної та Східної Європи, також є цінним для нашої держави з точки зору того, що Україна набула статус кандидата в члени до Європейського Союзу. Досвід інших держав із більш розвиненою економікою та вищим рівнем фінансово-економічної безпеки дасть можливість порівняти напрямки розвитку та методи економічного та адміністративного регулювання валютної сфери, що застосовуються в цих країнах і тих, що застосовуються в Україні. Також це дає можливість порівняти наслідки застосування різної сукупності методів валютного

регулювання, залежно від темпів економічного розвитку, політичної і соціальної ситуації в кожній конкретній країні.

З методологічної точки зору, варто вказати на вибір критеріїв держав, що були обрані в якості об'єктів дослідження. Для проведення аналізу особливостей правового регулювання реалізації валютної політики було обрано країни, виходячи із таких двох параметрів. По-перше, досвід, даної країни має бути позитивно-результативним, тобто показники розвитку фінансово-економічної сфери в обраних країнах є сталими, що заслуговує на вивчення причин та умов такого досвіду. По-друге, досвід має бути придатним для застосування в Україні. Іншими словами, історичні та політичні параметри існування та цілі розвитку обраних країн мають бути схожими із українськими. Відповідно до цих параметрів для аналізу були обрані: Федеративна Республіка Німеччина (далі – Німеччина), Республіка Польща (далі – Польща), Чеська Республіка (далі – Чехія), Республіка Казахстан (далі – Казахстан), Республіка Азербайджан (далі – Азербайджан).

Однією із найсильніших держав світу із розвиненою економікою та високим захистом державної безпеки, географічно наближеною до України, а також та держава, яка задає напрямок цивілізаційного розвитку на Європейському континенті, і який сприймається нашою державою, є Німеччина. Аналіз валютної політики та її взаємовпливи на державну безпеку є цікавим, оскільки Німеччина є одним із головних акторів Європейського Союзу, тобто колективного існування та подальшого розвитку і своєї економіки, і економіки цілого континенту.

Правове регулювання державної безпеки у валютній сфері країн молодій демократії, пропонуємо ілюструвати прикладами законодавства Польщі та Чехії. Дані держави обрані для наукового аналізу виходячи із того, що, по-перше, вони показують найкращий розвиток валютного регулювання та державної безпеки серед інших країн, які знаходились під політичним та економічним впливом СРСР, а по-друге, за рахунок того, що ці країни є

країнами сусідами, таким чином мають схожі із Україною геополітичні виклики та генезу державності.

Цікавим буде також досвід пострадянських республік, які на сьогоднішній день є незалежними державами із доволі сталими економічними показниками, наприклад Казахстан і Азербайджан. Вивчення правого регулювання валютної сфери даних держав є корисним для України з точки зору, того що вона схожа за історичними параметрами (в минулому зазнала впливів радянського тоталітаризму, так само як і Україна) та мають підйом економіки за рахунок позитивного розвитку окремих сфер (зокрема, сільського господарства і легкої промисловості).

В деяких випадках, для ілюстрації неординарного застосування методів регулювання валютної політики наводитиметься досвід США. Ми свідомі того, що дана країна не підпадає під обрані нами параметри, але такі виключення дає можливість ще раз підтвердити загальне правило. Її досвід в у застосуванні економічних та адміністративних методів регулювання валютної політики створили високу результативність здійснення валютної політики, яка є одним із засобів забезпечення фінансово-економічної безпеки цієї держави. Високорозвинена економіка дозволяє їй бути лідером у прийнятті важливих економічних та політичних рішень, які впливають на все світове співтовариство, загалом, і на Україну, зокрема. Тому ігнорувати її досвід в даній сфері було б недоречним.

Переходячи безпосередньо до порівняльної характеристики реалізації валютної політики в іноземних державах, зосередимо нашу увагу на характеристиці системи уповноважених державою органів, які її реалізують. Організація державного управління, як ми зазначали вище, втілюється у різних моделях управління. Найпоширенішою є модель єдиного органу державного управління, коли функцію реалізації забезпечення фінансово-економічної політики покладено тільки на один центральний орган, як правило – центральний банк держави, але в багатьох країнах існує також і

змішана модель. Пропонуємо, здійснити аналіз основних законодавчих актів іноземних держав, які регулюють питання про: центральний (національний) банк; федеральну резервну систему; банки та/або банківську систему; валютне регулювання та/або валютний контроль; інвестиційну діяльність. Аналіз зазначених законів здійснюється на предмет окреслення основних завдань та функцій їх центральних органів виконавчої влади у валютній сфері, а також для ілюстрації застосування економічних та адміністративних методів регулювання валютної сфери в обраних нами державах.

Кожна із сфер державного регулювання має свою специфіку існування та розвитку і вимагає застосування відповідних методів регулювання. Сфера валютної політики як засіб забезпечення фінансово-економічної безпеки держави, може бути ефективно врегульована тільки у сполученні економічних та адміністративних методів державного регулювання [304, с. 205]. Різні країни, залежно від напрямків розвитку економіки, політичного устрою, державних інтересів застосовують їх в різних сполученнях. Застосування державного регулювання тільки адміністративними методами чи тільки економічними на сьогоднішній день в світі не існує (при відсутності наукових досліджень та статистичних даних, в результаті аналізу фактичних даних, які можуть слугувати непрямими ознаками відсутності застосування економічних методів, тільки у вигляді припущення, можна говорити, що виключенням може бути Північна Корея). В усіх інших країнах для регулювання валютної сфери застосовується сполучення економічних та адміністративних методів. Різні сполучення методів регулювання дають різні моделі державного регулювання валютної політики. Саме досвід інших країн в побудові та механізмі використання цих моделей, ми пропонуємо розглянути нижче.

Економічні методи регулювання застосовуються в рамках реалізації грошово-кредитної та інвестиційної політики держави. Ці види політики, взагалі, та економічні методи регулювання, зокрема, застосовують державні

органи, в компетенцію яких входять повноваження із їх застосування. В більшості держав таким органом є центральний банк. Відповідно до Закону Федеративної Республіки Німеччини (далі – ФРН) «Про Бундесбанк» [20] основною метою діяльності Бундесбанку є підтримка цінової стабільності, утримання та управління іноземними резервами Федеративної Республіки Німеччина, організація внутрішніх і транскордонних платежів та сприяння стабільності платіжних і клірингових систем.

Зазначені повноваження, Бундесбанк здійснює самостійно із періодичним звітуванням перед урядом ФРН. Але, в частині нагляду за фінансовою сферою і зокрема, щодо нагляду за інвестиційною діяльністю та діяльністю установ із цінними паперами Бундесбанк повинен дотримуватися вказівок Федерального агентства із валютного нагляду. Більш того, інструкції Федерального агентства щодо постійного нагляду видаються за погодженням з Бундесбанком (Deutsche Bundesbank) [19].

В Республіці Польща також існує єдиний центральний державний орган влади, який відповідно до закону «Про національний банк Польщі» [42] здійснює формування та реалізацію валютної політики держави. Зокрема, Національний Банк Республіки Польща виконує функції валютної установи центрального банку шляхом накопичення валютних резервів, управління валютними резервами та здійснення банківської та іншої діяльності, спрямованої на забезпечення безпеки торгівлі іноземною валютою та платіжної ліквідності держави. На ряду із зазначеними, Національний Банк Республіки Польща має також повноваження: виступати фінансовим агентом Уряду в частині укладення та виконання кредитних угод та обслуговування зовнішнього боргу держави; зберігати валютні цінності та торгувати цими цінностями від свого імені та за свій рахунок та за рахунок інших осіб, які також здійснюють валютні операції в країні та за кордоном, у т.ч. у сфері надання та отримання кредитів та зовнішніх позик та надання та прийняття поручительства і банківських гарантій у зовнішніх операціях[42].

Компетенція Центрального банку Чехії його функції, структура, організація діяльності та інші організаційно-правові питання визначаються спеціальним законом «Про Чеський Національний банк» [48]. Відповідно до положень цього Закону, основною метою діяльності Чеського національного банку є підтримання стабільності цін. Чеський національний банк також піклується про фінансову стабільність та безпечне функціонування фінансової системи в Чеській Республіці. Якщо це не впливає на його основну мету, Чеський національний банк підтримує загальну економічну політику уряду, що веде до сталого економічного зростання та загальну економічну політику в Європейському Союзі з наміром сприяти досягненню цілей Європейського Союзу. Зазначеним законом встановлюється спеціальні повноваження у валютній сфері, відповідно до яких Чеський національний банк: визначає та оголошує обмінний курс чеської валюти відносно іноземних валют (при цьому не повинна потерпати основна мета функціонування Чеського національного банку); накопичує золотовалютні резерви; здійснює платіжні операції з іншими державами [48]. Центральний банк Чехії проводить доволі лояльну валютну політику, що виражається у відсутності обмежень для резидентів і нерезидентів з країн-членів Європейського Союзу щодо здійснення валютообмінних операцій на поточному та на інших видах рахунків, в тому числі і для репатріації прибутку [227].

Повноваження Центральних банків Казахстану і Азербайджану також передбачають здійснення валютного регулювання. Регулювання повноважень Центрального банку Азербайджанської Республіки здійснюється на основі спеціального закону «Про Центральний банк» [3]. Центральний банк Азербайджанської Республіки є провідником валютної політики, включає комплекс заходів, вкладених у зміцнення зовнішньоекономічних позицій країни. Інструментами валютної політики є валютні інтервенції та інші інструменти грошово-кредитного регулювання

(дисконтна політика, операції на відкритому ринку, резервні вимоги до банків та ін.). Регулювання валютного курсу є найважливішим напрямком діяльності центрального банку Азербайджанської Республіки, на виконання цього завдання центральний банк періодично переглядає структуру валютних резервів, збільшуючи питому вагу валют, які на даний момент є найстійкішими в регіоні [28].

В повноваження Національного Банку Республіки Казахстан як основного валютного регулятора входить розробка та прийняття правил щодо: здійснення валютних операцій та здійснення контролю за їх виконанням здійснення обмінних операцій із готівковою іноземною валютою у Республіці Казахстан; експортно-імпортного валютного контролю у Республіці Казахстан; контролю за поданням інформації філіями (представництвами) іноземних нефінансових організацій, які здійснюють діяльність у Республіці Казахстан; моніторингу джерел попиту та пропозиції на внутрішньому валютному ринку Республіки Казахстан та ін. Крім того, Національний Банк Республіки Казахстан та Міністерство фінансів Республіки Казахстан здійснюють усі види валютних операцій з резидентами та нерезидентами без обмежень [1].

На відміну від попередніх країн, в інших державах для регулювання валютної сфери створюються різного роду колективні органи, яскравим прикладом наявності колективного управлінського органу у валютній сфері є США. Основним органом, який формує та втілює грошово-кредитну політику в США є Федеральна резервна система (далі – ФРС), в структуру якої входить сукупність банків. Відповідно до федерального законодавчого акту про Федеральну Резервну Систему, встановлено чотири основних напрямки діяльності Федеральної Резервної Системи, зокрема: 1) проведення грошово-кредитної політики країни шляхом впливу на стан грошей і кредиту в економіці з метою забезпечення повної зайнятості і стабільних цін; 2) нагляд і регулювання діяльності банків та інших важливих фінансових

установ для забезпечення безпеки та надійності національної банківської та фінансової системи та для захисту кредитних прав споживачів; 3) підтримання стабільності фінансової системи та збереження системного ризику, який може виникнути на фінансових ринках; 4) надання певних фінансових послуг уряду США, фінансовим установам США та іноземним офіційним установам, а також управління та нагляд за національними платіжними системами [17].

Елементами ФРС США є Рада керуючих Федеральної резервної системи та Федеральний комітет відкритого ринку, які безпосередньо забезпечують виконання валютної політики шляхом підтримки довгострокового зростання грошових і кредитних агрегатів, пропорційного довгострокового потенціалу економіки із метою збільшення виробництва, забезпечення максимальної зайнятості, утримання стабільних цін та помірних довгострокових процентних ставок [16].

Як видно із вищевикладеного, в різних іноземних країнах існують різні управлінські моделі, які розрізняються залежно від політичної системи, рівня економічного розвитку, історичних основ розвитку банківської та економічної системи. Повноваження у регулюванні валютної сфери розподілені між державними органами відповідно до бачення уряду конкретної держави, яка в свою чергу сформована на основі цінностей (демократичних чи тоталітарних) та напрямку подальшого розвитку держави в цілому.

Центральні банки та інші державні органи, виконуючи свої повноваження із втілення валютної політики, застосовують економічні та адміністративні методи впливу на валютну сферу в цілому, та на валютні відносини зокрема, вибудовуючи таку модель управління, яка є найбільш прийнятна (на думку політичного керівництва країни) для забезпечення економічно-фінансової безпеки їх держави. Як ми вже зазначали, і економічні, і адміністративні методи регулювання валютної сфери

фіксуються в нормативних актах і запроваджуються шляхом управлінського та іншого організаційного впливу. Пропонуємо розглянути загальну характеристику найбільш застосовуваних економічних та адміністративних методів валютних відносин і проілюструвати їх наявність та особливість застосування тій чи іншій країні. Найпоширенішими економічними методами регулювання валютних відносин на сьогодні в світовій економіці є: здійснення валютних інтервенцій; встановлення облікової ставки; диверсифікація валютних резервів; застосування девальвації або ревальвації; та інші.

Науковці наголошують на тому, що центральні банки країн мають достатній рівень свободи у виборі методів впливу на валютні ринки і зберігають можливість втручання у сферу міжбанківського валютного ринку, зокрема застосовуючи *валютні інтервенції* [205].

Однією із країн-членів Європейського Союзу (далі – ЄС) із молодого демократією, яка була найбільш послідовною у запровадженні вільного курсу національної грошової одиниці є Республіка Польща, яка постійно здійснювала валютні інтервенції для зміцнення національної валюти на фоні введення на своїй території загальної валюти ЄС [231, с. 27]. Задекларувавши запровадження режиму інфляційного таргетування, Національний банк Чехії, в свій час, здійснював валютні інтервенції з метою підтримки чи послаблення національної валюти, при цьому, враховувалась ситуація та динаміка економічного середовища в країні на конкретний момент часу [205]. Дослідження досвіду країн молодого демократії щодо застосування інструментів грошово-кредитної політики, на нинішньому етапі, дозволяє стверджувати, що і Чехія, і Польща хоча і приєднались до лав ЄС та проголосили курс на політику інфляційного таргетування, проте вже доволі довгий час після вступу до ЄС зберігають власну національну валюту, яка прив'язана до євро, а також уважно відслідковують динаміку курсу [231, с. 28].

Звертає на себе увагу те, що при проведенні валютних інтервенцій у різних країн превалюють різні фінансові джерела. Так, зазвичай держави використовують три основних фінансових джерела: 1) укладення угод для отримання кредиту від інших держав чи наддержавних фондів; 2) продаж цінних паперів; 3) використання власних резервів. При аналізі діючого законодавства різних країн виявляється, що за наявності у кожної країни одних і тих же фінансових джерел, центральні банки застосовують різні способи використання фінансових інструментів. Так, у компетенції Бундесбанку Німеччини встановлена можливість взаємодії із комерційними банками та іншими фінансовими установами на відкритому ринку, шляхом купівлі та продажу вимог, цінних паперів та дорогоцінних металів, шляхом укладення СПОТових, форвардних угод або договорів зворотного викупу (РЕПО) [20]. Так само, в США інструментом монетарної політики є постійні угоди про СВОПи в доларах США між Федеральною резервною системою США та центральними банками Великої Британії, Канади, Японії, Швейцарським національним банком та Європейським Центральним банком [24]. Законодавством Республіки Чехія також передбачено проведення таких заходів. В екстреному випадку, коли у Системі гарантування фінансових ринків (далі – СГФР) недостатньо вільних коштів для виконання своїх завдань, що впливають із правового регулювання страхування вимог щодо депозитів, і така ситуація може загрожувати стабільності фінансового ринку, Чеський національний банк може на підставі запитів надати короткостроковий кредит або укласти з СГФР угоду РЕПО терміном не більше 3 місяців [48].

Держави створюють різні фонди, в яких накопичують та зберігають золотовалютні резерви, а потім за потребою здійснюється їх використання. Закон США про Федеральну резервну систему встановлює вимоги щодо розмірів загальних сум та відсотків для відрахувань з них для формування основних та додаткових резервних вимог [16]. Крім того, встановлено, що

резервні вимоги повинні бути виконані за рахунок зберігання коштів у сховищі та, якщо коштів у сховищі недостатньо, шляхом підтримання залишку на рахунку у Федеральному резервному банку [24].

Республіка Польща, з метою формування грошового обігу та кредитної діяльності Національного Банку Республіки Польща, зберігає обов'язкові резерви банків, кооперативних ощадно-кредитних спілок і Національної кооперативної ощадно-кредитної спілки. Норма обов'язкового резерву може бути диференційована внаслідок договірною терміну зберігання коштів, виду валюти та типу фінансових операцій, що є джерелом отримання коштів[42].

Чеський національний банк своєю постановою визначає: розмір обов'язкових мінімальних резервів; день, з якого зобов'язана особа має підтримувати встановлений розмір обов'язкового мінімального резерву; період, протягом якого підтримуються обов'язкові мінімальні резерви; коло зобов'язань, з яких підтримуються обов'язкові мінімальні резерви, та джерела даних щодо цих зобов'язань; порядок, за яким буде визначено зазначену суму обов'язкових мінімальних резервів у разі, якщо зобов'язана особа не надасть Чеському національному банку інформацію, на підставі якої визначається сума обов'язкових мінімальних резервів [48].

Ще одним економічним методом регулювання валютної сфери є *проведення девальвації або ревальвації*. Компетенція центральних банків в тому чи іншому вигляді включає девальвацію в перелік інструментів валютної політики, але як правило, країни із сильною економікою і високим рівнем фінансово-економічної безпеки її не застосовують, на відміну від країн із молодого демократією. Так, законодавство Німеччини встановлює можливість здійснювати Бундесбанком купівлю та продаж платіжних засобів, деномінованих у валютах, відмінних від євро, включаючи купюри обміну та чеків, вимог та цінних паперів, а також золота, срібла та платини. Але випадків застосування такого повноваження Бундесбанком останнє

десятиліття, із часів кризи 2008 року, не зафіксовано [47]. Прикладом застосування девальвації є діяльність Центрального банку Чехії. Так, у другій половині 2008 на початку 2009 років, під час світової економічної кризи, Національний Банк Чехії після значного укріплення чеської крони у попередні роки, цілеспрямовано проводив її девальвацію, що дозволило підтримати виробництво і стримати темпи зростання безробіття в країні [205].

Ревальвація є протилежним за дією інструментом. Об'єктивною підставою для застосування ревальвації є низькі темпи зростання інфляції. З огляду на те, що сучасний світ захлинається в економічних кризах, ревальвація, як правило, не застосовується навіть державами із високим рівнем економічного розвитку [170, с. 205].

Наступним, найзастосовуванішим та постійно діючим економічним методом регулювання валютних відносин є *встановлення облікової ставки*, іншими словами проведення дисконтної політики. Дисконтна політика включає цілий ряд заходів центральних банків [304, с. 248]. В липні 2022 року, вперше з 2011 року, Рада управління Бундесбанку ФРН підвищила процентні облікові ставки [13]. Крім того, на перспективу було розглянуто можливість подальшого їх підвищення. Це пов'язано із прагненням центрального банку, функцією якого є забезпечення стабільності грошово-фінансової сфери та проведення сталої кредитної політики, пом'якшити можливе різке підвищення цін та збільшення темпів інфляції [23].

Наслідуючи позитивний досвід центральних банків країн із розвинутою економікою, для підвищення ефективності організації монетарного управління Центральний банк Азербайджана, при здійсненні дисконтної політики, почав застосовувати концепцію «коридору процентних ставок». Таким чином, Республіка Азербайджан відмовилась у своїй валютній політиці від таргетування кількісних монетарних орієнтирів та перейшла на

таргетування короткострокової процентної ставки в умовах гнучкості обмінного курсу національної валюти [36].

Дисконтна політика включає також в себе рефінансування, тобто діяльність центрального банку із переобліку векселів комерційних банків, з метою відновлення кругообігу капіталу, вкладених у реальний сектор економіки. Надання кредитів Центральними банками досить широко застосовується в різних країнах.

Будь-який банк Федеральної резервної системи США може надавати аванси будь-якому члену банку в певний час або вимагати векселів із терміном погашення не більше чотирьох місяців, і які є забезпеченими відповідно до вимог такого Федерального резерву [16]. Щоб допомогти контролювати ставку фінансування, в якості додаткового інструменту валютної політики, що допомагає контролювати федеральний ринок США Федеральний комітет з відкритих ринків (FOMC) дозволив за необхідності використовувати угоду про зворотний викуп овернайт (ON RRP). Крім того, на сьогоднішній день, Федеральні резервні банки пропонують депозитним установам три типи кредиту: первинний кредит, вторинний кредит і сезонний кредит, кожен зі своєю власною процентною ставкою. Всі дисконтні кредити повністю забезпечені [24]. Бундесбанк Німеччини може надати комерційним банкам на своїй території внутрішньоденний кредит [20].

Національний Банк Республіки Польща (далі- НБРП) також застосовує рефінансування та надає різного роду позики та кредити в іноземній валюті іноземним та вітчизняним комерційним банкам. НБРП може надавати банкам кредити рефінансування в злотих з метою: поповнення своїх грошових ресурсів. При наданні кредиту рефінансування НБРП керується спроможністю банку погашення цієї позики з відсотками в договірні дати погашення [18]. Чеський Національний Банк визначає відсоткові ставки, рамки, строки погашення та інші умови угод, а також визначає види цих угод та контрагентів Чеського національного банку в них [48].

В рамках рефінансування діють також центральні банки країн бившої радянської зони. Центральний банк Азербайджанської Республіки здійснює купівлю боргових цінних паперів, випущених Азербайджанською Республікою, що вважається видачею кредитів державі. У разі потреби у зв'язку з проведенням грошової політики центральний банк може приймати від держави термінові депозити на умовах, погоджених із відповідним органом виконавчої [28].

Як ми зазначали вище, на рівні із зазначеними економічними методами регулювання валютної сфери центральні банки останнім часом починають застосовувати і інші інструменти валютної політики як то: диверсифікацію, прогнозування валютної ставки тощо.

Валютна політика здійснюється центральними банками різних країн втілюється також через *адміністративні методи державного регулювання валютної сфери*. Застосування адміністративних методів регулювання економічної сфери присутнє в управлінських системах усіх країн не залежно від політичного устрою і економічного рівня. Різниця полягає тільки в тому, що країни з демократичним вектором розвитку більш лояльно ставляться до учасників економічних відносин, головним чином, впливаючи на їх поведінку через встановлення превентивних заходів, дозвільної системи та мір саморегулюючого контролю із ризикоорієнтованими показниками. Держави із недемократичними політичними режимами схильні застосовувати, в більшій мірі, адміністративні заходи карального характеру, встановлюючи різного роду заборони, обмеження, санкції. Хоча останнім часом, і такі держави, спостерігаючи за результатами економічного розвитку інших держав, також починають регулювати свої економіки, взагалі, та валютного сектора, зокрема, виходячи із ліберальних засад.

Найпоширенішими адміністративними методами вважаються: 1) адміністративного правовизнання (реєстрація, нагляд, встановлення різного роду порядків, обмежень, мінімального обсягу певних вимог);

2) адміністративного дозволу (ліцензії, дозволи, встановлення спеціального правового режиму); 3) адміністративного примусу (попереджувальні заходи (валютний нагляд, контроль), заходи адміністративного припинення; заходи стягнення, відповідальності). Розглянемо кожен із цих методів в ракурсі його закріплення в законодавстві різних країн та особливостях їх застосування.

Методи *адміністративного правовизнання* (реєстрація; нагляд; встановлення вимог до суб'єкта та його діяльності) спрямоване на забезпечення правопорядку у валютній сфері та є передумовою досягнення цілей відповідними органами державного управління. Реалізація цих методів дає можливість з одного боку, учасникам валютних відносин вільно на власний розсуд здійснювати свою діяльність, з іншого – побудувати прозоре та ефективно регулювання валютної сфери.

Метод адміністративного правовизнання застосовується в усіх країнах та проявляється через встановлення спеціального статусу юридичних осіб, які мають намір здійснювати фінансову діяльність. Об'єктивація даного методу в законодавствах в усіх без виключення країнах здійснюється через посвідчення (підтвердження) статусу юридичної особи із спеціальним статусом – банків, інвестиційних фондів та інших фінансових установ. Для ілюстрації застосування методу адміністративного правовизнання (реєстрації та надання спеціального статусу фінансової установи як підстави для подальшого набуття правосуб'єктності у валютній сфері) можна навести закони Німеччини [45], Чехії [49], Польщі [40], США [16] та ін. Спеціальний статус передбачає фіксацію можливості реалізації прав та обов'язків. Сукупність статусу та підтвердження законності здійснення своєї діяльності дає параметральний показник, орієнтуючись на який державні органи мають змогу ефективно здійснювати державне управління даною сферою.

На ряду із реєстрацією особи та надання їй спеціального статусу, також може застосовуватись реєстрація певних видів діяльності чи окремих її операцій. Так, законодавством Казахстану передбачається необхідність

реєстрації валютних контрактів на основі, яких здійснюються валютні операції. «Облікова реєстрація валютного контракту про рух капіталу передбачає присвоєння цьому контракту номера рахунку та подальше подання стороною-резидентом валютного контракту про рух капіталу до Національного Банку Республіки Казахстан відомостей, причому дане повідомлення має бути сформоване із вказівкою номеру рахунку сторони-контрагента» [1].

Законність реалізації прав та обов'язків підтверджується реалізацією державними органами своїх наглядових функцій. Застосування нагляду, як адміністративного методу, дозволяє спостерігати за виконанням вимог учасниками валютних відносин і скеровувати її в потрібне для держави русло, попереджаючи негативні наслідки і для держави, і для самих учасників. Зазвичай, застосовують такі міри як нагляд, стимулювання та обмеження. Аналіз законодавчих актів країн досвід, яких ми вивчаємо показує, що на фоні застосування всіх названих мір, застосовують різні види та форми нагляду.

Так, Рада ФРС здійснює загальний нагляд за Федеральними резервними банками США [16]. Німецький Бундесбанк уповноважений збирати статистичні дані в області банківської справи та грошової системи від усіх кредитних організацій, німецьких компаній із управління фінансовими інвестиціями (Kapitalverwaltungsgesellschaften) та інвестиційних корпорацій із зовнішнім управлінням (extern verwaltete Investmentgesellschaften) [20]. Крім того, юридичні особи, що мають статус глобальних системоутворюючих інститутів, зобов'язані щорічно повідомляти Федеральному органу фінансового нагляду та Німецькому Бундесбанку індивідуальні дані необхідні для проведення кількісного аналізу наповнення та підтримання буферного капіталу. За результатами, Федеральний орган фінансового нагляду визначає перелік глобальних системоутворюючих

інститутів та публікує його, а також публікує інформацію про наявність, склад та розмір буферного капіталу у таких інститутів [19].

За законодавством Польщі, нагляд застосовується до доволі широкого кола організацій, які гіпотетично можуть бути учасниками валютних відносин, серед яких вищі органи державної влади Республіки Польща, органи державного управління та самоврядування організації, юридичні особи, організації, які не є юридичними особами, фізичні особи підприємці. Названі суб'єкти, повинні надавати дані, що необхідні для: оцінки системних ризиків; підготовки платіжного балансу; прогнозування міжнародної інвестиційної позиції; інформацію про участь в операціях з іноземними державами; та інші. Також в Польщі здійснюється суворий нагляд за діяльністю валютних пунктів та установ, що здійснюють валютні операції. У випадку підозрілості валютної операції, з метою протидії відмиванню коштів, Національний банк Польщі повідомляє про таку операцію фіскальній службі. Інші види нагляду виключені із відповідного закону Польщі [41].

Національний банк республіки Чехія здійснює нагляд за досить широким колом осіб, які є учасниками валютних відносин та є причетними до фінансової сфери. Серед піднаглядних осіб, на ряду із банками та фінансовими установами закон встановлює для Національного банку повноваження нагляду над: страховими організаціями, перестраховальними організаціями, пенсійними фондами, пенсійними компаніями та іншими особами, переробниками вітчизняних банкнот та монет, небанківськими постачальниками споживчих кредитів, фінансовими холдинговими компаніями та змішаними фінансовими холдинговими компаніями та за іншими [48].

Особливістю валютного нагляду в Чеській республіці є те, що він застосовується тільки тоді, коли це необхідно для розв'язання кризи на фінансовому ринку. В цьому випадку, нагляд буде здійснюватись тільки із певного кола питань як то: за прийняттям рішень щодо заяв про видачу

ліцензій, дозволів, здійснення реєстрацій; дотриманням умов, встановлених виданими ліцензіями та дозволами; дотриманням законів та підзаконних актів прямої дії Європейського Союзу, якщо Чеський національний банк уповноважений на це цим законом або іншими правовими актами, а також контроль за дотриманням ухвал, виданих Чеським національним банком; отримання відомостей, необхідних для здійснення нагляду відповідно до інших правових норм та їх виконання, перевірка їх достовірності, повноти та актуальності, застосування заходів щодо виправлення становища та адміністративних стягнень [48]. Законодавство Чеської республіки встановлює можливість здійснення нагляду через електронну валютообмінну платформу, яка об'єднує всіх учасників ринку і дає змогу відслідковувати транзакції в режимі реального часу [227].

Нагляд із боку Центрального банку Азербайджанської республіки (як самостійна форма спостереження за забезпеченням законності) не ґрунтується на відносинах підпорядкованості між ним та банками, тому його втручання у їхню оперативну діяльність суворо обмежено законом. Таке втручання здійснюється лише у випадках порушення правил, встановлених центральним банком, а також за наявності загрози інтересам вкладників [28].

В рамках нагляду національні банки здійснюють моніторинг. Моніторинг може здійснюватись як центральними банками самостійно, так і в співпраці із іншими державними органами влади та іншими уповноваженими установами.

Моніторинг валютних операцій Національним Банком Республіки Казахстан здійснюється шляхом отримання інформації про валютні операції від резидентів - учасників валютних операцій та уповноважених банків, які здійснюють платежі та (або) перекази грошей за валютними операціями, а також рахунків у іноземних банках. Юридична особа-резидент (за винятком банку та філії (представництва) іноземної організації) повідомляє Національний банк Республіки Казахстан про валютні операції, що

проводяться, у тому числі за дорученням клієнтів. Моніторинг проводиться також, уповноваженими банками у формі звітів, що подаються до Національного банку Республіки Казахстан. Так само, філії (представництва) іноземних нефінансових організацій, які здійснюють діяльність на території країни терміном більше одного року, мають надати в Національний банк Республіки Казахстан звіт про операції із резидентами та нерезидентами [1].

Останні роки, на фоні економічного зближення та адміністративного укріплення адміністративно-організаційних зв'язків наддержавних інституцій ЄС і країн членів ЄС в механізм валютного регулювання втілюється такий адміністративний метод управління координаційного типу як співробітництво. Співробітництво здійснюється між державними органами як в середині країн, так і в рамках Європейського співтовариства. Співробітництво може здійснюватись у формі постійного моніторингу, подання запитів, надання інформації, проведення консультацій та в інших формах.

Так, в Німеччині у валютній сфері діє спеціальний наглядовий орган Федеральне агенство фінансового нагляду, який на постійній основі співробітничает із Німецьким Бундесбанком, з Європейським банківським управлінням, Європейським управлінням із цінних паперів та ринків [19]. В середині країни, Бундесбанк та Федеральний агенство фінансового нагляду співпрацюють здійснюючи постійний моніторинг установ з цінними паперами. Постійний моніторинг включає, зокрема, оцінку документів, поданих установами з цінних паперів, аудиторських звітів для малих і середніх установ з цінними паперами. Постійний моніторинг зазвичай здійснюється головними офісами Бундесбанку [19].

Співробітництво із наддержавними структурами та на міжнародному рівні здійснюється через той самий державний орган, що і в середині країни. Федеральне агенство фінансового нагляду співробітничает із Європейською Радою в питання надання інформації для побудови фінансово-економічних

прогнозів щодо наявності та величини системних ризиків для розрахунку дисконтної ставки [19]. Федеральне агенство фінансового нагляду та Німецький Бундесбанк здійснюють, постійний моніторинг, в рамках якого обмінюються інформацією та негайно повідомляють один одного про запити Європейського центрального банку, а також передають спостереження, висновки, дані або іншу інформацію Європейському центральному банку, а також здійснюють оцінку банківських перевірок щодо належної бази капіталу та управління валютними ризиками [20].

До співробітництва підключаються також і держави-члени ЄС із молодою демократією. Національний банк Польщі співробітничав у формі подання індивідуальних даних, статистики, дослідження та оцінки ризиків до Європейського центрального банку при виконанні зобов'язань за участі Національного банку Польщі в Європейській системі центральних банків. На ряду із наддержавним співробітництвом, в Польщі також присутнє співробітництво і в середині країни. Так, Національний банк Польщі співпрацює з Міністром фінансів у розробленні фінансових планів держави [42]. Подібна система співробітництва під час нагляду встановлена і в Чеській республіці [48].

В усіх без виключення країнах застосовуються метод *адміністративного дозволу* (дозволи (ліцензії), встановлення спеціального правового режиму (обмеження)). Особливість даних адміністративних заходів полягає в тому, що законодавчими нормами встановлюються певні вимоги до діяльності учасників валютних відносин або встановлюють певні правові режими для перебування в обігу об'єктів валютних відносин.

Спеціальний статус передбачає набуття цілої сукупності певних прав, які дають можливість здійснювати певний вид діяльності. З точки зору суб'єкта, існує певна диспозитивність щодо набуття спеціального правового статусу, яка проявляється в добровільності прийняття рішення самим суб'єктом. Але виконання ліцензійних вимог для початку та процесу

здійснення обраної суб'єктом діяльності є імперативними. Даний метод також об'єктивується через встановлення в законодавстві певних обмежень та заборон, які стосуються обігу валюти та валютних цінностей.

В різних країнах дозволи можуть надаватись суб'єктам валютних відносин трьома організаційними способами. По-перше, центральним банком самостійно; по-друге, із відома чи спільним рішенням із іншими державними органами; по-третє, іншими державними органами із наданням постфактум інформації центральному банку про видачу дозволів. Так, Рада керуючих Федеральної резервної системи США дозволяє або вимагає (залежно від економічних умов) від федеральних резервних банків перерахунок облікових паперів інших федеральних резервних банків за процентними ставками [16].

Федеральне агенство із фінансового нагляду Німеччини може надавати розпорядження кредитним організаціям та їх керівникам для попередження або припинення порушень валютних зобов'язань, що виконуються у безготівковій формі [19].

В Німеччині ліцензійні вимоги до здійснення валютних операцій встановлюються законами Закону про банківську діяльність [19] та Закону про торгівлю цінним папером [20]. Дані закони були розроблені відповідно до вимог нормативних актів ЄС та визначають загальний режим регулювання банківських, фінансових та інвестиційних послуг у Німеччині. Вони встановлюють суворі ліцензійні вимоги, і не тільки для валютних операцій, що здійснюються в банківській сфері, але і для тих що здійснюються під час надання фінансових та інвестиційних послуг. Також, серед іншого, мінімальні ліцензійні вимоги названими законами встановлюються щодо: інвестиційного капіталу; управління установами; управління ризиками; вимог нагляду; та іншого [4].

Ліцензійні вимоги залежать, серед іншого, від видів активів, які розглядаються регульованою комерційною діяльністю. Що стосується транскордонних операцій, то німецьке законодавство застосовується не

тільки до приватних підприємств із розміщенням або філіалом у Німеччині, а також там, де транскордонні послуги (наприклад, криптовалютні біржі, розташовані за кордоном) активно націлені на внутрішній ринок. Однак тільки підприємства, зареєстровані в Німеччині, можуть отримати німецьку банківську ліцензію. Ліцензований бізнес, що надає фінансові послуги, може отримати німецьку ліцензію на всій території Європейського Союзу [4].

Маючи за приклад законодавство ЄС, німецький законодавець в Законі про інвестиційні установи встановив спеціальний режим для надання інвестиційних послуг, що полягає у послабленні вимог для малих і середніх інвестиційних організацій, одночасно залишаючи такі самі вимоги, як і для банківських установ передбачених Законом про банки і банківську діяльність для великих та значних інвестиційних фондів [19]. Однак для резидентів країни є обов'язковим отримання дозволу на здійснення валютних операцій з метою відкриття бізнесу у третіх державах (поза межами ЄС, ОЕСР, ЄЕЗ та країн, з якими укладені двосторонні договори).

Дозволи на обмін іноземної валюти надаються, якщо це не загрожує суспільним інтересам або міжнародним зобов'язанням Республіки Польща. Валютний дозвіл, наданий для укладення контракту або розрахунку, може бути використаний усіма сторонами цього контракту або розрахунку [227]. Для іноземців діють обмеження щодо купівлі нерухомості або акцій компаній, що займаються нею, а також боргових цінних паперів з терміном погашення менше року, за винятком придбаних у Польщі; дебіторської заборгованості та інших прав, які реалізуються шляхом здійснення готівкових розрахунків, за винятком тих, які були придбані в Польщі або виникли в торгівлі з резидентами в обсязі, який не потребує дозволу на обмін іноземної валюти; та ін [41].

В Польщі, генеральний валютний дозвіл надається Міністерством фінансів з метою вільного руху прямих інвестицій, репатріації прибутків до держав, з якими укладено двосторонні угоди про захист інвестицій або інші

міжнародні договори. Питання, пов'язані з наданням індивідуальних дозволів на валюту, вирішує Голова Національного банку Польщі адміністративним рішенням [48].

Уповноважений банк, який має право здійснювати обмінні операції з іноземною валютою відповідно до ліцензії, виданої йому уповноваженим органом з регулювання, контролю та нагляду фінансового ринку та фінансових організацій або законодавством Республіки Казахстан, повинен повідомити Національний Банк Республіки Казахстан про початок або припинення діяльності своїх обмінних пунктів [31].

Поряд із правоустановлюючими та дозвільними методами адміністративного регулювання валютної сфери, в усіх країнах не залежно від політики, яка проводиться урядом в цій сфері, застосовуються заходи *адміністративного примусу* (попереджувальні заходи (валютний контроль, перевірки), заходи адміністративного припинення; заходи стягнення - відповідальності).

Рада керуючих Федеральної резервної системи США уповноважена перевіряти за своїм вибором рахунки, бухгалтерські книги та справи кожного Федерального резервного банку та кожного члена банку та запитувати такі звіти [16]. Так само, Рада керуючих через Міністра фінансів контролює та регулює випуск та вилучення із обігу банкнот Федерального резерва США. Рада ФРС США на свій розсуд має право перевіряти будь-яку депозитну установу, а також її філії [16]. Під час проведення перевірок Бундесбанку може видалити зразки оброблених банкнот [19].

Голова Національного банку Республіки Польщі здійснює контроль у межах, визначених положеннями закону про іноземну валюту. Зокрема Голова Національного банку Республіки Польщі контролює: надані індивідуальні дозволи на обмін іноземної валюти; діяльність з обміну валют; виконання резидентами та підприємцями, які здійснюють валютно-обмінну

діяльність, та чи відповідають дані, надані при виконанні цього обов'язку, фактичним обставинам.

Законом Республіки Польща «Про валютне регулювання» встановлюється порядок, форми та строки проведення контрольних перевірок. Також передбачається можливі варіанти результатів перевірки та реакції контролюючого органу на ці результати. Якщо під час перевірки виявлено грубе порушення положень закону або умов дозволу на обмін іноземної валюти, контролери звертаються до голови Національного банку Польщі або директора організаційного підрозділу Національного банку Польщі, який видав дозвіл на обмін іноземної валюти, із вимогою про його скасування. В іншому випадку при порушенні в цілому умов здійснення валютно-обмінної діяльності, контролери звертаються до Голови Національного банку Польщі з проханням прийняти рішення про заборону її здійснення [41].

На відміну від Польщі, чинне законодавство Чехії крім «звичайного» контролю передбачає введення тимчасових спеціальних заходів валютного контролю виключно у разі нестабільної економічної ситуації. На відміну від України, де вимоги валютного контролю є єдиними щодо нерезидентів, у цих державах діє дворівнева система валютного контролю. Операції з контрагентами з країн-членів ЄС, ОЕСР та ЄЗ проходять за принципом «все що не заборонено – дозволено», із встановленням незначних винятків щодо окремих операцій. Так само, певні обмеження існують і для торговельних чи капітальних операцій із резидентами «третіх країн» [227].

Так само, і законодавство Республіки Казахстан, на ряду із звичайним контролем, передбачає проведення валютного контролю зі спеціальним режимом. Національний Банк Республіки Казахстан спільно з іншими органами та агентами валютного контролю здійснює контроль за рухом грошових сум та виконанням зобов'язань за окремими валютними контрактами на експорт або імпорт з метою контролю за виконанням вимоги

про репатріацію. З метою такого моніторингу уповноважений банк, який обслуговує валютний контракт на експорт чи імпорт, надає йому номер рахунку, який у подальшому вказується при поданні звітності щодо валютного контракту на експорт чи імпорт до органів валютного контролю [1].

Валютний контроль в Республіці Казахстан здійснюється Урядом Республіки, Національним банком та іншими органами та агентами валютного контролю. Органи валютного контролю визначають порядок звітності про валютні операції, направляють запити на надання документів та інформації, які пов'язані із проведенням валютних операцій, виставляють вимоги про припинення порушень та застосовувати інші міри та заходи. Органи валютного контролю здійснюють валютний контроль у формах передбачених законодавством Республіки Казахстан, зокрема, у формі перевірок, огляду приміщень, аналізу інформації, звітності, запитів тощо. Органи валютного контролю в межах своїх повноважень можуть встановлювати спеціальний режим валютного контролю. Спеціальний режим вводиться у разі наявності загроз внутрішньому валютному ринку та передбачає здійснення комплексу заходів направлених на запобігання загроз економічній безпеці Республіки Казахстан та стабільності її фінансової системи, що можуть включати запровадження окремих валютних обмежень для операцій резидентів та нерезидентів, пов'язаних із використання валютних цінностей. Спеціальний контроль вводиться на підставі рекомендації Національного банку Казахстана та відповідних уповноважених органів [1].

Крім валютного контролю, країни доволі широко використовують інші заходи адміністративного примусу, в їх спектр входять засоби: зобов'язуючого характеру (продаж виручки, встановлення лімітів ін.); засоби призупинення (відсторонення від посад, припинення (призупинення), заборона діяльності), застосування майнових санкцій (накладення штрафів).

Рада ФРС США за порушення будь-якого з положень валютного законодавства має право відсторонити від посади або звільнити будь-яку посадову особу чи директора будь-якого Федерального резервного банку США; призупиняти діяльність будь-якого Федерального резервного банку, керувати ним протягом періоду призупинення, коли це буде визнано за доцільне, а також ліквідувати або реорганізувати такий банк [16].

За німецьким законодавством, Федеральне агенство нагляду повинно припинити або обмежити рішення щодо заявки на отримання дозволу від компаній, що базуються за межами Європейського Союзу, або дочірніх компаній цих компаній, якщо є відповідне рішення Ради або Європейської комісії. В Німеччині, невиконання необхідних ліцензійних вимог може мати серйозні наслідки. Федеральна служба фінансового надзору (BaFin) може не тільки відкрити адміністративну справу за результатами перевірки, але притягнути відповідальних осіб (управителів чи генеральних директорів) до кримінальної, а також до цивільної відповідальності [4]. Бундесбанк отримує від поліції звіт та проводить експертизу у розслідуванні справи щодо підроблених банкнот чи монети у валюті, а також накладає адміністративне стягнення на винну особу у вигляді штрафу [20]. Підприємствам порушникам валютного законодавства Національного банку Польщі може заборонити проводити валютні операції строком до 3 років [41].

Найбільше заходів адміністративного примусу встановлюється в країнах пострадянського табору. Валютні обмеження, введені у межах спеціального режиму валютного контролю, носять тимчасовий характер, носять недискримінаційний характер і скасовуються з усуненням обставин, які викликали їх встановлення. До обмежень, які можуть бути введені в рамках спеціального режиму валютного контролю, належать: 1) вимога про обов'язковий продаж отриманої резидентами іноземної валюти; 2) вимога одержання спеціального дозволу Національного Банку Республіки Казахстан на проведення валютних операцій; 3) вимога про розміщення безвідсоткового

вкладу у розмірі, що визначається у відсотках від суми валютної операції, на певний термін в уповноваженому банку чи Національному Банку Республіки Казахстан; 4) обмеження на використання рахунків в іноземних банках, встановлення строку повернення валютної виручки та лімітів на суму, кількість та валюту розрахунків за валютними операціями. Уряд Республіки Казахстан на підставі спільної рекомендації Національного Банку Республіки Казахстан та відповідних уповноважених органів може запроваджувати інші тимчасові валютні обмеження [1].

Таким чином, підсумовуючи викладене вище, можемо зробити наступні **висновки**.

Аналіз законодавчих актів іноземних держав дає можливість виділити: 1) загальні тенденції реалізації валютної політики, що характерні для всіх країн; 2) особливості реалізації валютної політики, що притаманні окремим країнам.

Щодо першого положення то, на сьогоднішній день необхідно констатувати, що всі країни не залежно від рівня розвитку фінансово-економічного сектора, особливостей історичного розвитку, політичної системи та обраних напрямків розвитку держави загалом, формують економічно-правовий механізм регулювання валютної сфери, таким чином, щоб він (механізм) міг забезпечити захист фінансово-економічної безпеки держави, в цілому, і валютної сфери, зокрема. Такий економічно-правовий механізм, в усіх країнах включає в різних співвідношеннях як економічні методи регулювання валютних відносин, так адміністративно-правові.

Особливостями окремих держав є те, що залежно від політичного режиму та рівня розвитку фінансово-економічної системи в більшій чи меншій мірі застосовуються економічні чи адміністративні методи регулювання валютних відносин. Так, в країнах із розвинутою економікою (США, Німеччина) перевага віддається економічним методам регулювання із паралельним застосуванням правоустановчих та дозвільних

адміністративних (т.з. «м'яких») методів, розрахованих на самоорганізацію та ризикоорієнтований підхід до оцінки діяльності суб'єктів валютного ринку. В тій чи іншій мірі, держави пострадянського простору намагаються вибудувати моделі державного регулювання валютних відносин із введенням у своє валютне законодавство, з кожною хвилиною змін, все більшу і більшу кількість економічних методів впливу. В той же час, в цих державах залежно від особливостей політичного устрою, залишається переважна доля адміністративних (т.з. «жорстких») методів державного впливу на валютні відносини.

Таким чином, управлінські моделі, в яких переважають економічні методи регулювання валютних відносин, пропонуємо називати економічно-адміністративними, а управлінські моделі, в яких превалюють адміністративні методи – адміністративно-економічними. Прикладом, перших є США та Німеччина, других – Казахстан та Азербайджан.

Виявлено, що як в державах із молодого демократією (Чехія), так і в країнах пострадянського простору (Казахстан) в рамках адміністративних методів можуть застосовуватись адміністративні заходи примусу, які на наш погляд, можна назвати залишками історичного впливу авторитарних режимів. Прикладами таких є – спеціальний режим контролю, який передбачає доволі жорсткі обмеження, аж до силових заходів впливу.

Останні роки, на фоні економічного зближення та адміністративного укріплення адміністративно-організаційних зав'язків наддержавних інституцій ЄС і країн членів ЄС в механізм валютного регулювання втілюється такий адміністративний метод управління координаційного типу як співробітництво. В рамках єврозони, здійснюється співробітництво між державними органами як в середині країн, так і в рамках Європейського співтовариства. Співробітництво може здійснюватись у формі постійного моніторингу, подання запитів, надання інформації, проведення консультацій та в інших формах.

3.2. Проблеми правового регулювання реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансово-економічної безпеки України

Як свідчить проведений нами аналіз організаційно-правових засад реалізації валютної політики держави, її ефективність залежить від тих фундаментальних засад, які допомагають уповноваженим державою органам досягати найбільш бажаного результату. В попередніх розділах нами були виділені та охарактеризовані організаційно-правові засади реалізації валютної політики, зокрема, принципи її забезпечення реалізації та методи реалізації валютної політики.

Нагадаємо, що до принципів забезпечення реалізації валютної політики ми відносимо: а) принципи побудови системи державних органів у сфері регулювання валютних відносин, що об'єктивуються в: принципі системності державного управління та принципі єдиного органу регулювання валютних відносин; б) принципах функціонування уповноважених державою органів у сфері регулювання валютних відносин, що об'єктивуються у: принципі поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики; принципі захисту національного інтересу. Так само, ми говорили про економічні та адміністративні методи регулювання валютних відносин, виділяючи в останніх дозволи, приписи та заборони.

Для більш детального розкриття сутності валютної політики як засобу забезпечення фінансово-економічної безпеки нашої держави звернемо увагу на сучасний стан закріплення в національному законодавстві України зазначених принципів та методів. Це дасть нам можливість виявити прогалини законодавчого регулювання валютних відносин, в цілому, та, зокрема, виявити проблеми правового регулювання забезпечення фінансово-економічної безпеки держави у валютній сфері.

Аналізуючи українське законодавство на предмет наявності закріплення *принципу системності державного управління*, ми можемо

констатувати, що, як і всяка інша соціальна система, система державного управління валютною сферою може характеризуватися низкою властивостей, таких як: цілісність чи відособленість, комунікативність, ієрархічність [109, с. 227].

В теорії державного управління, система вважається *цілісною* тільки тоді, коли зміну в одній її частині відчують всі її елементи та система в цілому. При відсутності такої реакції, система вважається відособленою. На сьогодні, система державного управління в Україні, ще не має такої характеристики як цілісність [109, с.228]. Аналіз діючого законодавства показує, що таке твердження є справедливим також і для системи державного управління у валютній сфері. Так, з одного боку, Національний банк України вибудовує систему управлінських елементів, які забезпечують різні потреби системи на різних рівнях, а з іншого – повноваження в зазначеній сфері розпорочені між різними державними органами і не мають системної цілісності.

Відповідно до Закону України «Про Національний банк України», Національний банк здійснює регулювання валютних відносин через систему своїх органів і представництв, а також поширює свій вплив на всіх учасників валютних відносин. Крім того, він організовує створення та методологічно забезпечує систему статистики міжнародної інвестиційної позиції, зовнішнього боргу, здійснює валютне регулювання, визначає порядок виконання операцій в іноземній валюті, здійснення банківського нагляду та накладення відповідальності за порушення банківського законодавства [257].

Також на сьогоднішній день, система державного управління валютною сферою та система національної безпеки співвідноситься як частина та ціле, і можуть бути охарактеризовані не як цілісна система, а як суверенні та взаємопроникаючі частини (відносини). В даному випадку, для скорішого набуття системою державного управління у сфері валютного регулювання властивості «цілісності» необхідно підвищити

синхронізованість діяльності Нацбанку із іншими органами виконавчої влади, а також із підпорядкованими йому суб'єктами валютних відносин, зокрема, це має виражатися у запровадженні моделі єдиного органу регулювання валютних відносин (про запровадження згадуваної моделі, ми будемо говорити нижче). Результат аналізу діючого законодавства України показує, що принцип системності державного управління у валютній сфері не є остаточно реалізованим у практику регулювання валютних відносин.

Відособленість відображається у положеннях про те, що Національний банк України є самостійним органом. Зокрема, Законом України «Про Національний банк України» закріплена його економічна самостійність, із відокремленим майном, самостійним відносно інших юридичних осіб, відділеністю зобов'язань Національного банку від органів державної влади, фінансових установ та інших осіб. Але, найяскравіше властивість відособленості Національного банку від інших органів державної влади втілюється в тому, що він самостійно або через уповноважених ним юридичних осіб, які надають фінансові послуги на міжнародних ринках має право розміщувати золотовалютний резерв, а також в рамках фінансово-грошової політики самостійно визначати офіційний курс валюти [257].

Комунікативність як властивість системи державного управління прямо визначається у Законі України «Про Національний банк України», де встановлено повноваження Правління Національного банку визначати комунікаційну політику Національного банку. Комунікаційна політика набуває свого втілення у різного роду обміну інформацією, яка може проявлятися у різних формах, засобах, видах її надання.

Якщо говорити про форму комунікації Центрального банку в Україні, то мова йтиме про форми управлінських актів, в яких виражається організаційно-управлінське волевиявлення. Це як акти поведінки, так і документовані результати цієї поведінки у вигляді: прийняття рішень,

надання звітів, організації та проведенні засідань, вирішення поточних питань тощо.

Національний банк встановлює не тільки форму комунікації, але і встановлює її параметри у вигляді: обов'язкових для банківської системи стандартів та правил ведення бухгалтерського обліку і фінансової звітності, що відповідають вимогам законів України та міжнародним стандартам фінансової звітності; визначає порядок використання електронного підпису банками, вимог щодо створення, наповнення, ведення банками, операторами поштового зв'язку, небанківськими фінансовими установами інформаційних систем (баз даних, реєстрів тощо) для забезпечення обміну інформацією між ними, при здійсненні валютного нагляду тощо [257].

Особливою формою управлінської комунікації є публікації (доведення інформації до громадськості), тобто розміщення на сторінках інтернет видання НБУ різного роду інформації про: рішення Правління Національного банку щодо процентних ставок, валютну політику, здійснення валютних інтервенцій з обов'язковим зазначенням виду та обсягу операції, виду валюти та курсу валютної інтервенції; відомостей про застосування заходів впливу, зокрема щодо анулювання ліцензій на здійснення валютних операцій; надання звіту про запровадження заходів впливу та ін [257].

Електронну форму комунікації Національний банк також використовує для виконання функцій валютного регулювання та валютного нагляду. З цією метою він створює та веде інформаційні системи (бази даних, реєстри). Крім того, визначає порядок, вимоги та заходи із забезпечення кіберзахисту та інформаційної безпеки комерційними банками, забезпечує формування та ведення реєстру об'єктів критичної інформаційної інфраструктури у банківській системі України, визначає порядок застосування технології хмарних обчислень та надання хмарних послуг банками тощо.

Щодо видів комунікації, то виходячи із аналізу норм діючого законодавства у сфері забезпечення фінансово-економічної безпеки в

Україні, дана властивість системи державного управління, на нашу думку, може бути охарактеризована за сферою здійснення комунікації як дуалістична. Подвійна природа такої комунікації в управлінській системі Національного банку обумовлена сферою внутрішньої та зовнішньої комунікації. Тобто, внутрішня комунікація здійснюється Національним банком в середині самого Національного банку та в системі законодавчих та виконавчих органів державної влади; зовнішня – здійснюється між Національним банком та іншими учасниками банківської та валютної сфери, такими як: банки, небанківські фінансові установи, оператори поштового зв'язку та інші особи, які є учасниками валютних відносин і яких стосуються питання фінансово-економічної безпеки.

Прикладом внутрішньої комунікації може бути подання: Національним банком на затвердження Раді Національного банку річної фінансової звітності Національного банку; річного звіту про управління Національного банку; Президенту України та Комітету Верховної Ради України інформації про безготівкову емісію у відповідному періоді тощо [257]. Відповідно, зовнішня комунікація може бути проілюстрована нормами, що регулюють діяльність із: оприлюднення офіційного курсу гривні до іноземних валют; надання дозволів на проведення валютних операцій; визначення вимог стосовно технічного стану і організації охорони приміщень суб'єктів, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій тощо [240].

Якщо говорити про комунікацію виходячи з критерію адміністративно-організаційної взаємодії, то така комунікація може бути як горизонтальною, так і вертикальною. Горизонтальна комунікація відбувається між Національним банком і учасниками валютних відносин, які не перебувають у його підпорядкуванні, тобто непідпорядкованими органами державної влади, органи місцевого самоврядування, посадовими особами, закладами, установами, організаціями, фізичними особами [51]. Прикладом

горизонтальної комунікації в управлінській системі Національного банку є: безоплатне отримання необхідної інформації від органів державної влади, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання усіх форм власності; проведення взаємних консультацій Національного банку та Кабінету Міністрів України із питань державної економічної політики та грошово-кредитної політики, зокрема щодо прогнозу показників валютно-курсової політики, а також надання інформації щодо монетарних процесів та грошово-кредитного ринку; та ін [240].

Вертикальна комунікація притаманна т.з. владовідносинам, які виникають між співвідпорядкованими у правовому розумінні сторонами і виражають юридичну залежність однієї сторони від другої [55]. Такий вид комунікації втілюється у підзвітності Національного банку Верховній Раді України в межах їх конституційних повноважень та Президенту України. Змістом такої комунікації є в тому числі і питання стану валютної політики та стану безпеки. Як раз, останній приклад вертикальної комунікації є також проявом ієрархічності управлінської системи у валютній сфері.

Ієрархічність як ще одна властивість управлінської системи проявляється в нормах законодавчих актів, що встановлюють саму систему органів, а також порядок формування цієї системи органів на різних рівнях [109, с. 227]. Так, найвищим у ієрархії державних органів у валютній сфері є Національний банк України. Зокрема, в нормах Конституції України де у повноваженнях Верховної Ради України та Президента України закріплено призначення на посади та звільнення з посад половини складу Ради Національного банку України, а також призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України [159]. Також ієрархія системи управління проявляється у закріпленні норми, щодо надання Національним банком України Президенту України та Верховній Раді України звіту про проведення грошово-кредитної політики за попередній рік [257].

Таким чином, тільки сукупність всіх чотирьох властивостей системи дасть можливість говорити про системність державного управління в даній сфері, що в свою чергу дає можливість стверджувати, що в Україні є всі механізми для забезпечення ефективною і послідовною реалізацією державної валютної політики.

Безпосередня реалізація валютної політики відображається у повноваженнях Національного банку України, діяльність якого має бути побудована за *принципом єдиного органу регулювання валютних відносин*. Як ми вже зазначали, в Україні система державних органів у сфері регулювання валютних відносин побудована за змішаною моделлю. Також цей висновок підтверджується аналізом повноважень Національного банку України та інших державних органів, які мають стосунок до економічно-фінансової сфери. Так, Національний банк єдина уповноважена державою установа, яка має своїм повноваженнями: «...видання нормативно-правових актів щодо ведення валютних операцій»; «...поповнення золотовалютного резерву»; визначення структури валютного ринку України; організацію торгівлі валютними цінностями; видачу, зупинення, переоформлення, відкликання (анулювання), поновлення, ліцензій на здійснення валютних операцій»; та ін [240].

Разом з цим український законодавець, на нашу думку, є дещо непослідовним у розподілі управлінських повноважень у валютній сфері. Так, Положення про Міністерство фінансів України закріплює повноваження, які з одного боку дають можливість діяти даному органу незалежно від Національного банку України як то: здійснювати заходи (у тому числі фінансові операції) щодо забезпечення виконання фінансових та інших зобов'язань держави, що випливають із членства України у міжнародних фінансових організаціях згідно з угодами про вступ України до Міжнародного валютного фонду або організувати чи налагоджувати співробітництво з Міжнародним валютним фондом та іншими міжнародними

фінансовими організаціями. З іншого – вимагають діяти за погодженням із Національним банком України, наприклад, у разі проведення аукціонів на розміщення коштів валютних рахунків державного бюджету на депозитах [256].

Недотримання принципу єдиного органу регулювання валютних відносин прослідковується також і у розподілі повноважень між державними органами влади при реалізації адміністративних заходів впливу, зокрема, нагляду та відповідальності. Відповідно до діючого законодавства України, Національний банк України регулює та організовує валютний нагляд за уповноваженими установами. Зокрема, Правління Національного банку має повноваження на утворення Комітету з питань нагляду та регулювання діяльності ринків небанківських фінансових послуг та делегувати йому повноваження щодо здійснення державного регулювання та валютного нагляду на цих ринках [257].

На виконання Угоди про асоціацію [321], а також в результаті імплементації в українське законодавство норм директив та регламентів ЄС, було прийнято Закон України «Про валюту та валютні операції», яким введено нових суб'єктів нагляду [240]. Відповідно до норм названого Закону, органами нагляду також можуть бути агенти валютного нагляду, які є уповноваженими установами, підзвітними Національному банку України. Уповноваженими установами вважаються банки, оператори поштового зв'язку та інші небанківські фінансові установи, які отримали ліцензію Національного банку України [240].

Таким чином, уповноважені установи здійснюють свою діяльність на основі дозволу, змістом якого є не тільки здійснення валютних операцій, але й відслідковування та запобігання валютним операціям, що порушують валютне законодавство. Такий розподіл повноважень повністю відповідає принципу єдиного органу, що сприяє усуненню чи максимальному зниженню рівня небезпеки нестабільності фінансової сфери [76, с. 55-56].

При загальній тенденції децентралізації повноважень нагляду та перерозподілі ризиків у валютній сфері, банківський нагляд залишається одним із основних напрямків діяльності Національного банку України. Але знову ж таки, український законодавець проявляє непослідовність і суб'єктом здійснення валютного нагляду та притягнення до відповідальності юридичних осіб поряд із Національним банком визначає центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику [240]. Так, Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, має право адекватно вчиненому порушенню, яке було виявлено у ході нагляду застосувати до юридичних осіб (крім уповноважених установ) заходи впливу [257].

Так само, Державна фіскальна служба України на основі рішень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку, має повноваження застосовувати до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності штрафні санкції, у випадку проведення валютних операцій без відповідних ліцензій [252]. Відповідно до діючого законодавства, таким органом, за рішенням якого має право застосовуватись заходи впливу у вигляді накладення штрафів є Міністерство економіки України [228]. В даному випадку констатуємо, ще один прояв фіксації в діючому законодавстві змішаної моделі регулювання валютних відносин.

Аналіз втілення принципу єдиного органу в діюче валютне законодавство України дає можливість констатувати той факт, що нагляд та застосування заходів впливу за результатами такого нагляду за всіма іншими (платниками податків-не клієнтами фінансових установ) необхідний, але уявляється, що для чіткості та прозорості відслідковування результатів діяльності учасників валютних відносин, для забезпечення безпеки в конкретних сферах економіки, встановлення порядку, строків та обсягів регулювання та контролю дотримання валютного законодавства має бути

зосереджено у повноваженнях єдиного органа, що формує та реалізує здійснення грошово-кредитної політики (в тому числі валютну політику), тобто у Національного банку України. Із врахуванням наведених зауважень, необхідно внести зміни в діюче законодавство, які б передбачали ліцензування і наглядової діяльності у валютній сфері, і діяльності щодо застосування заходів впливу (відповідальності) всіх центральних органів виконавчої влади, зокрема, це стосується Міністерства економіки України, Державної фіскальної служби України.

Розкриваючи особливості втілення в практик принципу поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики в сучасних умовах слід звернути увагу на наступне. Як ми вже зазначали в попередніх розділах, реалізація валютної політики має відбуватись на основі різного роду нормативних актах концептуальної направленості, в яких мають бути відображені економічні, правові та організаційні заходи регулювання валютних відносин на всіх трьох рівнях регулювання: міждержавному, державному, на рівні корпорацій, підприємств, банків. Зокрема, діючим законодавством визначені основні засади *внутрішньої політики* в економічній сфері серед них зокрема такі, які стосуються реалізації валютної політики: проведення узгодженої антиінфляційної політики та забезпечення цінової і валютно-курсової стабільності; проведення стабільної, раціональної та справедливої податкової політики, яка передбачає зниження податкового навантаження на економіку з розширенням бази оподаткування; проведення ефективною політики управління державним боргом; перехід на європейську модель ринкового нагляду, якості та безпеки продукції. Відповідно засадами *зовнішньої політики* серед інших визначені такі напрямки: забезпечення національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права; підтримка розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного

співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди; розширення міжнародного співробітництва з метою залучення іноземних інвестицій в національну економіку [247].

Втілюючи засади внутрішньої та зовнішньої валютної політики на початку 2021 року була розроблена та прийнята Національної економічна стратегія на період до 2030 року (далі – Стратегія) [207]. Виходячи із аналізу положень вказаної Стратегії орієнтирів цінностями, які повинні бути втілені в нормативних актах НБУ мають бути: європейська та євроатлантична інтеграція, економічна свобода; безбар'єрний рух капіталу на території України; прагматичність, суб'єктність у визначенні напрямів економічного розвитку; інтегральний економічний підхід, спроможність ефективного єднання ліберальних та інституційних підходів [207].

Також, ця Стратегія визначила ті проблеми, які держава має подолати, зокрема, і вибудовуючи свою внутрішню і зовнішню валютну політику: зростання податкового навантаження; втрата незалежності Національного банку України; неправомірне використання бюджетних коштів; втрата кредитоспроможності та зниження кредитних рейтингів держави; критичний рівень боргового навантаження (відношення обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу до ВВП становить більше ніж 80 відсотків); безбар'єрний рух капіталу на території України; національна безпека за рахунок партнерства та інвестицій [207].

Аналіз українського законодавства на предмет послідовності та повноти закріплення принципу поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики показує, що регулювання валютної сфери на різних рівнях реалізації економічно-фінансової політики здійснюється українським законодавцем нерівномірно. На *міждержавному рівні* реалізація валютної політики відбувається через встановлення доволі загальних приписів, які стосуються представницьких повноважень Національного банку України бути представником інтересів України в центральних банках інших держав, у

фінансово-кредитних наддержавних установах, де співробітництво здійснюється на рівні центральних банків або забезпечення представництва Радою Національного банку України інтересів Національного банку в органах влади іноземних держав, а також захист прав та інтересів Національного банку в закордонних юрисдикційних органах тощо [257].

Крім того, передбачена його опосередкована участь у впровадженні валютної політики на міждержавному рівні, наприклад у забезпеченні зовнішньоекономічної діяльності: шляхом участі (організації) Національного банку України на валютних аукціонах, регульованих грошових ринках та на міжбанківському валютному ринку при проведенні операцій із купівлі, продажу чи обміну валюти; проведення процедури міжнародних торгів при здійсненні державних закупок імпортованих товарів із використанням золотовалютного резерву України (в поняттях Закону України «Про зовнішню економічну діяльність – Державного валютного фонду України»). Міністерство фінансів в свою чергу також здійснює заходи щодо забезпечення виконання фінансових та інших зобов'язань держави, що випливають із членства України у міжнародних фінансових організаціях, а також організовує та налагоджує співробітництво з Міжнародним валютним фондом та іншими міжнародними фінансовими організаціями [228]. Характерним для даного рівня правового регулювання реалізації валютної політики є те, що, українських законодавець, як правило, не використовує інші адміністративно правові методи регулювання – дозволи та заборони. В широкому вжитку на даному рівні є економічні методи реалізації валютної політики, наприклад такого як отримання, міжнародного фінансування у вигляді отримання позики від МВФ [196].

На рівні держави правове регулювання реалізації валютної політики відбувається, в основному, через встановлення для цілого ряду суб'єктів – органів центральної виконавчої влади та для Національного банку України – приписів щодо здійснення ними правового регулювання, контролю, нагляду,

застосування відповідальності у валютній сфері. Зокрема, Кабінет Міністрів України має забезпечувати складання платіжного балансу, зведеного валютного плану України; здійснює заходи щодо забезпечення раціонального використання коштів золотовалютного резерву України [252], застосування заходів впливу до непіднаглядних суб'єктів Державною фіскальною службою України [252] та окреслює повноваження в даній сфері для Міністерства економіки України [228].

Також слід звернути увагу на те, що Національний банк проводить валютну політику зовні і в середині держави за рахунок регулювання своєї участі у зовнішньоекономічних відносинах. Відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» реалізація зовнішньої та внутрішньої валютної політики відбувається в межах та на основі законів України, за допомогою економічних заходів оперативного валютно-фінансового, кредитного та іншого регулювання [252]. Так, Національний банк України може виступати гарантом кредитів, що надаються суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності фінансовими установами, іноземними банками та іншими міжнародними організаціями під заставу золотовалютного резерву України та іншого державного майна України [252].

На даному рівні, валютна політика також реалізується через запровадження або обмеження в адміністративному порядку економічних методів. Зокрема, запровадження економічних методів знаходить прояв у встановленні відсоткової ставки, яка запроваджується і періодично змінюється рішенням адміністративного органу Національного банку України [265]. З метою захисту інтересів вкладників та кредиторів і забезпечення фінансової надійності банків, інших фінансових установ Національний банк встановлює для них в адміністративному порядку обов'язкові економічні нормативи. Ці нормативи мають забезпечувати здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з капіталом, ліквідністю,

наданням кредитів, інвестиціями капіталу, а також за відсотковим та валютним ризиком; визначає розміри, порядок формування та використання резервів піднаглядових осіб для покриття можливих втрат за кредитами, резервів для покриття валютних та інших ризиків цих учасників валютних відносин [257].

Так само, обмеження чи заборона можуть бути встановлені щодо застосування тих чи інших економічних інструментів. Наприклад, «...Національний банк не має права надавати кредити в національній та іноземній валюті, як прямо, так і опосередковано через державну установу, іншу юридичну особу, майно якої перебуває у державній власності, на фінансування Державного бюджету України» [257].

Правове регулювання зовнішньої та внутрішньої валютної політики *на рівні корпорацій, підприємств, банків* відбувається із застосуванням методів адміністративного правовизнання щодо порядку легітимації діяльності суб'єкта господарювання у валютній сфері. Діючим законодавством встановлюється загальний порядок надання суб'єктам господарських відносин можливості участі у валютних відносинах. Так, для комерційних банків встановлюється право надавати банківські та інші фінансові послуги, а також здійснювати іншу діяльність, як у національній, так і в іноземній валюті [238]. Іншим суб'єктам господарювання надається право «...відкривати кореспондентські рахунки у Національному банку України та інших банках в Україні і за її межами, банківські рахунки для фізичних та юридичних осіб у гривнях та іноземній валюті» [238]. Так само, суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності надається право здійснювати: «...будь-які валютні операції та розрахунки в іноземній валюті з іноземними суб'єктами господарської діяльності, що прямо не заборонені або не обмежені законодавством»; «...брати і надавати комерційні кредити за рахунок власних коштів у діючій на території України валюті та в іноземній валюті як

у межах, так і за межами України...»; «...вільно обирати банківсько-кредитні установи, які будуть вести їх валютні рахунки» тощо [252].

Для здійснення зазначених прав та набуття спеціальних статусів у валютній сфері встановлюються обов'язкова легітимація валютної діяльності через надання Національним банком України дозволів на здійснення різного роду валютних операцій. Відповідно до цього, «...торгівля валютними цінностями здійснюється виключно через уповноважені установи, які отримали ліцензію на таку діяльність» [238]. Банки надають банківські та інші фінансові послуги, якщо вони є валютними операціями, на підставі банківської ліцензії. Небанківські фінансові установи на підставі ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій здійснюють тільки ті валютні операції, які входять в перелік встановлений Законом України «Про валюту та валютні цінності». Так само, для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності встановлені декілька видів ліцензій, які стосуються валютних операцій, без отримання яких вказані види діяльності не можуть бути здійснені [240].

Валютна політика в середині держави доволі жорстка із-за встановлення для банків та інших суб'єктів господарських правовідносин *обмежень та заборон*. Найперша заборона стосується статусу банку. Діючим законодавством встановлена пряма заборона для юридичних осіб здійснювати банківську діяльність без банківської ліцензії [240]. Обмеження можуть стосуватись як загальних питань, як то «...встановлення лімітів відкритої валютної позиції для банків та інших установ, що купують та продають іноземну валюту...» [257], так і застосування конкретних валютних інструментів на кшталт, обмеження розміру державного кредиту чи державної гарантії комерційного кредиту, який надається у національній та/або в іноземній валюті одному суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності протягом одного року [252] тощо.

Результати аналізу законодавства на предмет прояву принципу поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики свідчить про те, що на сьогоднішній день, в правовому регулюванні валютної сфери широко застосовуються всі адміністративні методи як для Національного банку України, так і для інших органів виконавчої влади, які мають повноваження в даній сфері, а також для інших суб'єктів валютних відносин.

Регулювання валютної політики на різних рівнях врегульовано нерівномірно. Найбільш цільне регулювання валютних відносин присвячено регулюванню відносин на рівні корпорацій, банків, установ, що здійснюється через застосування в переважній більшості дозволів та заборон (обмежень). Причому варто зауважити, що це відбувається на фоні заявленого переходу регулювання із системи «дозволено тільки те, що вказано в законі», до системи «дозволено все, що не заборонено» [77].

Щодо рівня держави, як ми вже зазначали, регулювання даного рівня втілено у повноваженнях різних органів виконавчої влади, що втілює змішану модель управління. Це означає, що правове регулювання є розмитим і розпорошеним, таким що ускладнює координацію, знижує ефективність регулювання за рахунок непрозорості управлінської системи, а також заплутаності порядку здійснення валютної діяльності, якості реалізації та нагляду за самими державними органами.

Міждержавний рівень правового регулювання реалізації валютної політики характеризується привалюванням приписів та неповнотою регулювання. Даний стан речей, на наш погляд можна пояснити тим, що даний рівень регулювання знаходиться на етапі переформатування, що викликано і політичними обставинами (напрямок та інтенсивністю зовнішньої політики України), а також неповною, на сьогоднішній момент, імплементацією європейських норм в українське валютне законодавство.

Говорячи про *принцип захисту національного інтересу*, варто вказати на те, що з нашої точки зору, саме при його реалізації найяскравіше

проявляються проблеми правового регулювання реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансово-економічної безпеки України.

Діюче законодавство України передбачає закріплення основної мети Національного банку України – забезпечення стабільності грошової одиниці України. Для цього, йому надається право самостійно визначати та проводити грошово-кредитну політику [257]. На скільки можна вважати таке формулювання мети діяльності головного фінансового органу держави виваженими і такими, що відповідає національним інтересам держави, питання не риторичне, і відповідь на нього можлива тільки при порівнянні цілей і завдань центробанків в інших країнах.

Аналіз банківського законодавства США показує, що основними стратегічними цілями реалізації грошово-кредитної політики, які покладаються на Федеральну резервну систему є: підтримання довгострокового приросту кредитно грошових агрегатів; збільшення виробництва; забезпечення максимальної зайнятості населення, утримання стабільних цін та помірних довгострокових відсоткових ставок [16]. Тобто констатуємо наявність декількох різнонаправлених цілей із включенням в їх перелік також на перший погляд зовсім «небанківських» чи «нефінансових» цілей як то: «збільшення виробництва» чи «забезпечення максимальної зайнятості населення». Перед Національним банком України такі цілі не стоять, і його позитивні ціннісні орієнтири, такі як самостійність та незалежність виливаються іншим негативним боком – відірваністю від фінансово-економічної ситуації в державі та переслідуванням своїх корпоративних цілей як державної установи, що негативно впливає на національну безпеку держави Україна.

Правове регулювання реалізації валютної політики, в частині захисту національних інтересів, здійснюється, в основному, за рахунок встановлення адміністративних приписів та обмежень (заборон). Причому, більшість позитивних приписів, гарантій сформульовані в декларативному вигляді, як

то: «...усі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності незалежно від форми власності та інших ознак мають рівне право здійснювати будь-які види зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі будь-які валютні операції та розрахунки в іноземній валюті з іноземними суб'єктами господарської діяльності, що прямо не заборонені або не обмежені законодавством» [252] або «...Національний банк України при запровадженні обмежень, заборон та інших заходів захисту має діяти на підставі та на виконання закону, з метою забезпечення стабільності фінансової системи і рівноваги платіжного балансу України» [257].

При цьому, Національний банк має враховувати принципи регулювання валютних відносин – достатності, прозорості, ефективності та ризикоорієнтованості [240]. Зокрема, обсяги заходів захисту та їх строки повинні бути встановлені відповідно до обсягів та структури системних ризиків, які можуть загрожувати фінансовій стабільності, прояв принципу достатності та ризикоорієнтованості. Також їх запровадження має бути обґрунтованим, так само як і їх подовження, спостерігається принцип прозорості та достатності. Крім того, Національний банк України під час запровадження заходів захисту має звітувати про їх введення та опублікувати результати їх застосування, що забезпечує виконання принципу прозорості та ефективності. Застосування цих заходів захисту визначається порядком та строками їх впровадження, що з одного боку сприймається як обмеження прав та інтересів суб'єктів валютних відносин, а з іншої дає можливість говорити про прояв у конкретних нормах принципу захисту національних інтересів.

При загальному позитивному формулюванні декларативних положень, вони мають доволі вагомий виключення, які по своїй суті, всю подальшу конкретизацію гарантій зводять нанівець. Яскравим прикладом є положення інвестиційного законодавства, де з одного боку встановлюються гарантії держави щодо забезпечення стабільності умов здійснення інвестиційної

діяльності для суб'єктів інвестування при встановленні більш жорстких норм законодавства, а з іншої встановлюють виключення в якому зазначається, що це положення не стосується зміни валютного законодавства [253].

Причому, такі заборони та обмеження можуть стосуватись як суб'єктів валютних відносин, так і самого Національного банку України. Ілюстрацією першого випадку є норма, в якій для суб'єктів валютних відносин, Національний банк України має право запроваджувати обмеження на діяльність банків та інших піднаглядючих осіб, у тому числі обмежувати або забороняти видачу коштів з поточних та вкладних (депозитних) рахунків фізичних та юридичних осіб, а також обмежувати або тимчасово забороняти проведення валютних операцій на території України, зокрема, операцій з вивезення, переказування і пересилання за межі України валютних цінностей [257]. Так само, встановлена заборона торгівлі валютними цінностями у готівковій формі у пунктах обміну іноземної валюти, які підлягають внесенню до Реєстру пунктів обміну іноземної валюти, але не були внесені до нього [240].

Прикладом обмеження Національного банку України сприймається положення про обмеження цілей використання золотовалютного резерву зокрема, для: «...надання кредитів, гарантій та інших зобов'язань резидентам; 2) надання гарантій нерезидентам, крім використання їх для забезпечення виконання зобов'язань за власними операціями Національного банку; 3) забезпечення виконання зобов'язань за операціями третіх осіб» [257]. Тобто мова йде про обмеження як інструменту запобігання зловживанням службовими повноваженнями та інших порушень, які можуть бути загрозою для національних інтересів України у валютній сфері.

Таким чином, підсумовуючи все вище викладене, можемо зробити наступні **висновки**.

Сьогоднішній стан системи управління валютної сфери є нецілісним. Аналіз законодавства показав, що повноваження в регулюванні валютних

відносин є розпорощеними між різними органами, що призводить до розмивання як самої діяльності, так і не дозволяє повноцінно ефективно досягати закладених у валютній політиці цілей.

Законодавче регулювання валютної політики як частини фінансово-економічної політики на рівні концепцій та стратегій за своїм змістом виглядає доволі цілісно, оскільки план заходів для органів виконавчої влади та для інших органів публічної влади є послідовним та логічним, але не для Національного банку України. Це підтверджується аналізом змісту Національної економічної стратегії України до 2030 року (далі – Стратегія 2030). Дана стратегія є, по-перше, рекомендованим (не обов'язковим) до застосування для Національного банку, а по-друге, він (Національний банк України) є ніби виключеним із економічного майбутнього держави [207]. Першу особливість можна пояснити, принципом самостійності Національного банку, який виливається на практиці своєрідною виокремленістю від загальнодержавних інтересів та національної безпеки. Виключеність Національного банку, підтверджує той факт, що із всього переліку заходів, зазначених у Стратегії 2030, Національний банк України, як основний орган, який реалізує валютну політику як частину грошово-кредитної політики, зазначений як можливий співвиконавець тільки двох заходів, і то за його згодою. Із цього витікає, що Національний банк України, не зовсім включений в Національну економічну стратегію 2030, і одночасно не має власної стратегії розвитку валютної сфери як частини грошово-кредитної політики держави, що негативно відображається на забезпеченні національної безпеки України.

На сьогоднішній день, систему державного управління валютною сферою та система національної безпеки співвідноситься як частина та ціле і можуть бути охарактеризовані не як цілісна система, а як суверенні та взаємопроникаючі частини. В даному випадку, для скорішого набуття системою державного управління у сфері валютного регулювання

властивості цілісності, необхідно підвищити синхронізованість діяльності Національного банку із іншими органами виконавчої влади, а також із підпорядкованими йому суб'єктами валютних відносин. В Україні має бути продовжена побудова системи управління за моделлю єдиного органу регулювання валютних відносин, для чого необхідно внести зміни в діюче законодавство, які б передбачали ліцензування наглядової діяльності у валютній сфері, також всіх інших органів, в у тому числі центрального органу виконавчої влади, що реалізує податкову політику.

В управлінській системі Національного банку зовнішнє та внутрішнє комунікування може бути введено для розмежування заходів безпеки для підвищення ефективності як правового регулювання, а також для організаційних заходів безпеки валютної сфери.

Комунікація Національного банку України в управлінській системі може бути класифікована виходячи з критерію адміністративно-організаційної взаємодії як горизонтальною, так і вертикальною. Горизонтальна комунікація відбувається між Національним банком і учасниками валютних відносин, які не перебувають у його підпорядкуванні. Вертикальна комунікація втілюється у підзвітності Національного банку Верховній Раді України в межах їх конституційних повноважень та Президенту України. Змістом такої комунікації є, в тому числі, і питання стану валютної політики та стану безпеки.

Аналіз діючого законодавства виявив, що регулювання валютної політики на різних рівнях є нерівномірним. Найбільш цільне регулювання валютних відносин існує на рівні корпорацій, банків, установ, що здійснюється через застосування в переважній більшості дозволів та заборон (обмежень). Причому, варто зауважити, що це відбувається на фоні заявленої валютної лібералізації валютної сфери.

Щодо рівня держави, регулювання даного рівня втілено у повноваженнях різних органів виконавчої влади, що втілює змішану модель

управління. Це означає, що правове регулювання є розмитим і розпорошеним, таким що ускладнює координацію, знижує ефективність втілення за рахунок непрозорості управлінської системи, а також заплутаності порядку здійснення валютної діяльності, якості реалізації та нагляду за самими державними органами.

Міждержавний рівень правового регулювання реалізації валютної політики так само, характеризується привалюванням приписів та неповнотою регулювання.

3.3. Проблеми правового регулювання реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансово-економічної безпеки у воєнний час

Сучасний стан правового регулювання реалізації валютної політики нашої держави знаходиться у стадії постійної трансформації та вдосконалення, що є результатом дії воєнного стану. Сам військовий напад російської федерації є прямою загрозою існуванню нашої держави, проте і держава в особі уповноважених державою органів, і український народ з максимальною ефективністю захищає свою незалежність і територіальну цілісність. Разом з цим, в рамках нашого дослідження, для повноти розуміння сутності реалізації валютної політики, як засобу забезпечення фінансово-економічної безпеки, звернемо нашу увагу на особливості її реалізації на сучасному етапі існування України, тобто у період воєнного часу.

За прогнозами різних джерел, валютна сфера, як і вся економічно-фінансова сфера України, доволі тривалий час буде потерпати від умов воєнного часу та наслідків військової агресії. За оцінками експертів МВФ, які прозвучали на Всесвітньому урядовому саміті в Дубаї, Україна у 2023 році потребуватиме від \$40 млрд до \$48 млрд зовнішньої фінансової підтримки цього року, щоб країна могла функціонувати. Значну частину названих

грошових сум передадуть США та Європейський Союз, так само і МВФ також готовий виділити допомогу Україні [38]. Підтвердження наявності негативних тенденцій у валютній сфері України, під час воєнного стану, спостерігаємо через констатацію факту збільшення інфляції наприкінці 2022 року аж до 26,6 % відсотків [196], а також підвищення Національним банком України облікової ставки із 10% на березень 2022 року до 25% на початок 2023 року [140].

На сьогоднішній момент, в умовах перебування України у війні із російською федерацією, найбільш адекватною реакцією управлінської системи державних органів у валютній сфері стало запровадження, в порівнянні із мирним часом, додаткових заходів захисту національного інтересу. З міркувань національної та міжнародної безпеки Урядом України було запроваджено валютні обмеження, які із нормалізацією обставин, Український Уряд обіцяє поступово зняти [196]. Крім того, Національний банк України як державний орган для забезпечення реалізації економічно-фінансової політики як засобу захисту валютної сфери України, застосовує інші економічні та адміністративні методи регулювання валютних відносин, які ми проаналізуємо нижче.

Досвід інших країн у правовому регулюванні валютної сфери та застосованих ними економічних інструментів, дає можливість оцінити та сформулювати спектр регулятивних впливів придатних для застосування в Україні у воєнний та поствоєнний період. Прикладом може бути досвід Південної Кореї та Ізраїлю. Ці країни з постійними проблемами економічної та військової безпеки, не застосовували фіксований обмінний курс протягом останніх 30 років. Незважаючи на те, що вони експериментували з повзучою прив'язкою, керованим плаваючим курсом та іншими гібридними режимами, загальна ідея полягала в тому, щоб дозволити обмінному курсу змінюватися під впливом ринкових сил. Прикладом застосування радикального економічного методу регулювання валютних відносин є відмова США від

золотого стандарту. Бретенвудська система стала нежиттєздатною в результаті проведення США надзвичайно експансіоністської монетарної та фіскальної політики під час війни у В'єтнамі. Інші країни, наприклад, Ірак після війни 2003 року мав фіксований обмінний курс із періодичними коригуваннями [177].

Як ми говорили в попередніх розділах, одним із основних економічних методів реалізації валютної політики є впровадження на окремих своїх територіях правового режиму державою вільних економічних зон. Вільні економічні зони як економічний метод регулювання валютних відносин існував в Україні до 9 липня 2022 року. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» [241] було скасовано існування на території України такого інституту як вільні економічні зони. Замість вільних економічних зон (в класичному їх розумінні), сутність яких полягає в тому, щоб встановити на певній частині національного простору особливу систему пільг та стимулів для підприємств, тим самим заохочуючи діяльність спільних підприємств з іноземними інвестиціями, були встановлені *особливості діяльності із відновлення регіонів та територій*, під якими розуміється «...комплекс першочергових організаційних, фінансових та інших заходів, що спрямовуються на прискорене відновлення об'єктів критичної інфраструктури, соціальної інфраструктури, об'єктів житлового та громадського призначення...» [241]. Тобто, само поняття «вільна економічна зона» не застосовується, а у визначенні особливою ознакою стає певний вид діяльності (діяльність із *відновлення*), хоча із певною прив'язкою до місцевості. Місцевість не окреслюється певними адміністративними чи географічними особливостями, як це відбувалось у поняття «вільної економічної зони», а головною ознакою для місцевості стає наявність руйнації різного роду інфраструктури в результаті збройної агресії РФ проти України. Такий підхід, із відсутністю

остаточного окреслення місцевості, на якій буде діяти вказаний Закон, можна пояснити тим, що військові дії тривають, і які саме регіони та території будуть потребувати відновлення на час відміни режиму воєнного часу, достеменно невідомо. Тому, перелік територій та регіонів залишається відкритим.

Даним Законом також встановлені організаційно-управлінські міри та заходи; визначені завдання, функції відновлення територій; визначені суб'єкти публічної влади та інші учасники даної діяльності (агенції) [241], встановлені їх структура, порядок діяльності, повноваження щодо реалізації відновлення територій. Значну частину норм зазначеного Закону, присвячено перелікам та характеристиці документації із: розробки та порядку затвердження регіональних та територіальних стратегій політики відновлення; планування заходів реалізації політики із відновлення регіонів, визначення порядку підготовки, оцінки та відбору програм і проектів із відновлення, здійснення моніторингу даної діяльності тощо. Загальний аналіз статей показав, що основна діяльність суб'єктів публічної влади та агенцій як учасників даної діяльності полягає в: організаційному та методичному забезпеченні розроблення проектів відновлення територій і регіонів; наданні методичного забезпечення діяльності із реалізації цих проектів; наданні висновків про відповідність проектів стратегіям відновлення регіонів; проведенні моніторингу та оцінюванні реалізації стратегій та планів відновлення; звітуванню підлеглих ієрархічно суб'єктів вищестоящим про стан реалізації стратегій і виконання планів; надання інформаційно-консультаційних послуг тощо [241].

Аналіз положень зазначеного Закону показує тотальну адміністративну зарегульованість діяльності із відновлення не тільки для зовнішніх інвесторів (нерезидентів), але й для резидентів. Багаточисленне проходження узгодження, отримання позитивних відгуків, зобов'язування діяти згідно із методиками передбаченими в публічних органах, а також інші

організаційно-інформаційно-узгоджувальні процедури, на наш погляд, є адміністративними перепонами, які відлякуватимуть потенційних інвесторів тим, що перешкоджатимуть підприємницькій ініціативі, обмежуватимуть свободу, підприємницької діяльності і не дають гарантії ефективного вирішення всіх необхідних питань, які будуть виникати під час реалізації відновлюваної діяльності на даних територіях.

Якщо порівнювати правове регулювання вільних економічних зон, які врегульовувались відповідно до Закону України 1992 року «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» [246] та теперішнє регулювання відновлювальної діяльності певних регіонів та територій, то в положеннях аналізованого Закону не прослідковується встановлення полегшення адміністративних процедур чи встановлення будь-яких правових гарантій як це передбачалося при встановленні режиму вільних економічних зон. На наш погляд, теперішній варіант правового режиму встановлений в аналізованому Законі не сприятиме, ба навіть слугуватиме негативною тенденцією, в організації відновлювальної діяльності територій та регіонів України. Для як найшвидшого залучення інвестицій для відновлення територій та регіонів України має стати спрощення адміністративної системи в залученні суб'єктів-господарювання до такої діяльності, можливо, аж до встановлення явочного характеру реєстрації інвестицій чи іншої участі у відновленні.

На наш погляд, Закон досить поверхнево і розпливчато підходить до визначення джерел фінансування діяльності із відновлення, фіксуючи як основу фінансування цієї діяльності надходження коштів із бюджету, а серед інших вказує на можливість «...об'єднання на договірній основі фінансових ресурсів суб'єктів державної регіональної політики, державних та приватних партнерів на принципах здійснення державно-приватного партнерства, міжнародних інституцій, а також кошти, що надходять до державного бюджету в рамках програм допомоги і грантів Європейського Союзу,

міжнародних організацій, урядів іноземних держав, донорських установ», а також «...використання коштів технічної допомоги та секторальної підтримки ЄС, інших міжнародних донорів, міжнародних фінансових організацій, коштів інвесторів, власних коштів підприємств» [241].

Аналіз змісту даного Закону свідчить про відсутність серед адміністративно-організаційних заходів, суто економічних заходів реалізації валютної політики, на кшталт податкових пільг чи інших преференцій майнового характеру. Вбачається, що для забезпечення ефективності процесу реалізації та високих результатів впровадження валютної політики на територіях та регіонах, які підлягають відновленню, зокрема, та на всій іншій території України, варто на законодавчому рівні передбачити введення податкових канікул.

Крім розглянутого методу – вільних економічних зон, інші економічні методи реалізації валютної політики, що охарактеризовані нами в попередніх розділах (дисконтна ставка, рефінансування, регулювання валютного курсу), Національний банк України застосовує у вигляді оперативних заходів. Прикладом цього є фіксація конкретного розміру офіційного курсу гривні до долара США, а також встановлення порядку та періодичності розрахунку курсу гривні до інших валют, розрахунку довідкового значення курсу гривні до долара США й облікової ціни банківських металів [264]. Крім того, законами воєнного часу, для Національного банку України встановлено можливість здійснення рефінансування банків, тільки в межах до одного року. До уповноважених установ, також застосовуються обмеження у встановленні відхилення курсу від офіційно встановленого при здійсненні операцій із купівлі за дорученням клієнтів в доларах США [264]. Також важливим, але не основним монетарним інструментом залишається валютна інтервенція, метою якої є збалансування ринку [77].

Потрібно звернути увагу на те, що закріплення економічних методів регулювання валютної сфери, в названих прикладах, відбувається саме із

застосуванням адміністративного правового інструментарію, а саме норми правового акту формулюються у вигляді приписів та обмежень. Причому, такі приклади не є виключенням. Аналіз валютного законодавства України воєнного часу показує стійку тенденцію привалювання застосування адміністративних методів у реалізації валютної політики. Вище ми надавали загальну характеристику даним методам та наводили приклади їх застосування в мирний час. Застосування адміністративних методів регулювання валютних відносин у воєнний час є у великій мірі специфічним, через що, ми пропонуємо розглянути їх ретельніше.

Воєнний час вимагає запровадження особливого, більш радикального правового регулювання валютних відносин, в порівнянні із правовим регулюванням мирного часу. Коли ми говоримо про нормативні акти воєнного часу, ми маємо на увазі нормативні акти, які сполучають в собі два показника: час прийняття нормативного акту і його зміст. По-перше, час прийняття та дії нормативного акту показує межі поширення його на майбутнє і минуле. Це визначає можливість планування великого обсягу питань державного життя, а також, є основою, для запровадження до відносин у валютній сфері, принципу правової визначеності, який є основним у сукупності принципів права європейського простору [269]. Час прийняття нормативного акту, дає точку відрахунку дії чи обмеження певних прав та свобод. Даний аспект зачіпає проблему встановлення валютних заборон та обмежень для споживачів фінансових послуг. На ряду із цим також необхідно враховувати, що час дії нормативного акту, який був прийнятий під час дії воєнного стану може поширюватись і на майбутнє – після скасування правового режиму воєнного часу.

По-друге, зміст положень нормативних актів прийнятих під час воєнного стану можуть стосуватись не тільки протидії тих загроз для національної безпеки України, які існують на час воєнного часу, але й передбачається встановлення заходів, які будуть діяти у майбутньому вже

після закінчення воєнного стану. В першому випадку, мова йде не тільки про норми, які регулюють відносини комбатантів та некомбатантів, поведінки під час воєнних дій, зокрема ставлення до мирного населення, військовополонених, застосування /незастосування певного виду озброєння та регулювання інших гуманітарних питань, що в юриспруденції та в науці міжнародних відносин прийнято сприймати як право війни [2, 21, 22, 27, 32], але й про норми права, які регулюють відносини приватного та публічного права в цій державі як на підконтрольній їй території, взагалі, так і в районах проведення бойових дій, зокрема [15]. Це стосується приватних та публічних правовідносин між фізичними особами, юридичними особами, органами місцевого самоврядування, органами державної влади на неокупованих, підконтрольних територіях. Це також стосується правового регулювання валютної сфери.

Особливість правового регулювання, умовно назвемо його «на поствоєнний період», передбачає запровадження таких мір та заходів, які сформовані із врахуванням досвіду воєнного часу. Крім того, норми направлені на регулювання відносин поствоєнного часу сформовані для недопущення загроз саме з боку країни агресора та на виконання Стратегії 2030 [207] та Концепції [160], які втілюють економічно-фінансову політику відновлення України, в тому числі, валютну політику.

Потрібно зазначити, що норми в законодавстві воєнного часу, так само як і в законодавстві мирного часу, сформульовані таким чином, що відображають ті ж самі адміністративні методи правового регулювання – правовстановлення, доволи, правові обмеження, заборони, заходи примусу тощо.

Прикладом правовстановлення може бути норма про наділення Національного банку України на період дії особливого правового режиму тимчасової окупації [245] правом встановлювати порядок транскордонного переміщення готівкової валюти держави-окупанта та/або порядок здійснення

операцій з готівковою валютою держави-окупанта на території України [240]. Правовстановлення може торкатись посилення уваги до певних моментів, як то конкретизації проведення обсягів та строків певних валютних операцій, наприклад, встановлення Національним банком України лімітів відкритої валютної позиції та доведення їх до відома банків у строк не пізніше ніж за два дні до дати введення їх у дію [264], так і послаблення деяких правопорядків, наприклад, щодо подання звітності та інших документів. Так, відповідно до Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану» будь-які перевірки щодо своєчасності та повноти подання будь-яких звітів чи документів подібного характеру у період дії воєнного стану або стану війни, уповноваженими органами не здійснюються [251]. Натомість, суб'єкти господарювання, крім тих, які наділені бюджетними повноваженнями, мають подати облікові, бухгалтерські, фінансові, аудиторські розрахункові, звіти та будь-які інші документи за весь період неподання звітності чи обов'язку надати документи протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану [264].

Адміністративні дозволи втілюються в установленні порядку ліцензування діяльності банків та інших фінансових установ із валютою. При чому, у нормативних актах воєнного часу не йдеться про особливості видачі нових ліцензій, тобто діють ліцензії надані до введення воєнного стану. Регулювання зосереджується на особливостях нагляду за виконанням ліцензійних умов, порядку відкликання (анулювання) ліцензій при їх невиконання та обов'язків суб'єктів, у яких відкликали ліцензію.

Прикладом може слугувати положення, що встановлює обов'язок установи припинити надання фінансової послуги з торгівлі валютними цінностями з наступного робочого дня після оприлюднення інформації про відкликання (анулювання) ліцензії на торгівлю валютними цінностями на Інтернет сторінці Національного банку України [260]. Суб'єкт у якого було

відкликано ліцензію має право на подання документів «...для отримання ліцензії на торгівлю валютними цінностями не раніше ніж через один рік із дня припинення або скасування воєнного стану в Україні» [260].

Валютними обмеженнями, науковці вважають, сукупність регулятивних заходів, що встановлюють законодавчі або нормативні правила щодо лімітування, заборони і регламентації операцій резидентів і нерезидентів з валютними цінностями. Вперше валютні обмеження було введено під час першої світової війни. Але широкого застосування валютні обмеження набувають у 1929-1933 роках. А вже, починаючи із часів Другої світової війни і аж до п'ятдесятих років ХХ століття, валютні обмеження були запроваджені більшістю держав [177]. На сьогоднішній день, під час дії воєнного стану на території України, аналіз нормативних актів показує наявність великої, можливо навіть превалюючої, кількості норм, що встановлюють різного роду валютні обмеження та заборони.

Валютні обмеження, що введені у військовий час, націлені на стабілізацію ринку і запобігання непродуктивному відпливу капіталу, і стосуються, в основному, обмеження строків та обсягів валютних операцій [212]. Так, для банків встановлено обмеження на здійснення операції купівлі валюти «...за дорученням клієнта-резидента (крім фізичної особи), який має кошти в іноземних валютах, розміщених на поточних та вкладних (депозитних) рахунках» [264]. Крім того, банк повинен ще проконтролювати дотримання зазначеного обмеження на дату купівлі іноземної валюти.

Заборони, що запроваджені у воєнний час можна умовно поділити на два види: 1) ті, які стосуються заборони здійснення певних операцій та інших дій для банків та фінансових установ; 2) ті, які забороняють певні дії для клієнтів (споживачів) фінансових послуг. Прикладом першого виду заборон, зокрема є заборона здійснення на території України певних видів валютних операцій. Так, банкам та, фінансовим установам забороняється: «...1)

здійснювати розрахунки за валютними операціями з використанням готівкової іноземної валюти та банківських металів як платіжного засобу [за винятком випадків сплати процентів (відсотків) за вкладками (депозитами) або кредитами (позиками) в іноземній валюті або банківських металах]; 2) використовувати як заставу готівкову іноземну валюту і банківські метали (за винятком операцій із застави майнових прав на кошти в іноземній валюті та/або банківських металах, які знаходяться на рахунках банках, та операцій із внесення грошової застави, що здійснюються відповідно до положень Митного кодексу України)» [264].

Цікавими є положення валютного законодавства воєнного часу, які стосуються захисту економічної безпеки як з точки зору захисту суто економічних інтересів, так і з точки зору ідеологічної складової. Так, законодавством України встановлена заборона банкам і небанківським установам під час здійснення платіжних операцій з переказу та/або виплати суми платіжної операції в іноземній валюті приймати та або видавати монети банкноти Центрального банку Російської Федерації із зображенням мап, символів, будівель, пам'ятників, пам'яток археології, архітектури, історії, краєвидів та будь-яких інших об'єктів, розташованих на окупованих Російською Федерацією адміністративно-територіальних одиницях України, та/або які містять тексти, що стосуються окупації Російською Федерацією адміністративно-територіальних одиниць України банкам на території України [250].

Валютним законодавством воєнного часу встановлюються заборони, що стосуються принципу свободи договору. Такі заборони можуть бути встановлені і для банків, наприклад, «...Банкам забороняється укладати деривативні контракти грошового ринку (крім свопів), на підставі яких виникають обов'язки в сторін цього контракту щодо купівлі, продажу іноземної валюти/банківських металів за гривню...», і для уповноважених установ. Наприклад, уповноважені установи, які «...протягом 30

календарних днів після закінчення граничного строку, встановленого законодавством, не подали звітність, забороняється укласти нові договори про надання фінансових послуг та вносити зміни до чинних договорів щодо збільшення їхніх зобов'язань за такими договорами» [251].

Заборони, що стосуються обмежень прав споживачів стосуються обсягів готівкових коштів, зокрема, операцій із видачі на території України «...коштів в іноземній валюті з рахунку клієнта в іноземній валюті в обсязі, що перевищує в еквіваленті 100000 гривень у день» [264]. Так, само заборона встановлена щодо обсягів видачі готівкових валютних коштів за межами України: «... 1) з усіх рахунків клієнта банку, відкритих у національній валюті, в обсязі, що перевищує в еквіваленті 12500 гривень на кожні сім календарних днів; 2) з рахунку клієнта банку, відкритого в Україні в іноземній валюті, у загальному у загальному обсязі не більше ніж в сумі еквівалентній 100000 гривень у день (без урахування комісії банку)» [264].

Останні наведені заборони встановлені підзаконними актами, а тому їх можна розцінити як обмеження прав не тільки клієнта чи споживача, але й в загальному плані, як позбавлення частини прав людини (економічних прав людини), в порівнянні із тими положеннями, які встановлені нормами законів. Обмеження конституційних прав та свобод окремих категорій осіб в різних сферах досліджували в своїх роботах вітчизняні та зарубіжні науковці. Серед представників вітчизняної правової науки: Б. М. Шамрай досліджував особливості обмеження прав та свобод військовослужбовців [342]; Н.О. Кайда розглядала обмеження трудових прав в умовах воєнного стану [144]; Р.І. Мельник та Т.П. Чубко вивчали проблему обмеження прав в спеціальному правовому режимі [194] та інші. Зарубіжні вчені досліджують проблему обмеження прав в аспекті обмеження прав людини під час військового конфлікту [7, 9, 50].

Відповідно до Закону України «Про валюту та валютні операції» Національний банк України не може обмежувати права суб'єктів валютного

ринку на здійснення операцій з іноземною валютою, гарантовані їм законом [240]. Встановлення прав людини, а тим паче їх обмеження і заборони мають здійснюватись нормами законів.

Відповідно до статті 64 Конституції України «...в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень» [159]. Частина 2 статті 3 Закону України «Про валюту і валютні цінності» містить положення, яке встановлює пріоритетність норм даного Закону серед інших законодавчих актів валютного законодавства та порядок внесення змін в даний Закон [240]. Зміст наступної ч. 4 цієї ж 3 цього ж Закону статті виглядає нелогічно і неконституційно. Зокрема, не можна погодитись із тим, особливо після того як стверджувався у різних варіаціях пріоритет норм названого Закону, що положення, які погіршують становище суб'єктів валютних операцій можуть бути встановлені «...іншими нормативно-правовими актами валютного законодавства» [240]. Відповідно до Закону України «Про валюту та валютні операції» Національний банк України не може обмежувати права суб'єктів валютного ринку на здійснення операцій з іноземною валютою, гарантовані їм законом. Встановлення прав людини, а тим паче їх обмеження і заборони має здійснюватись нормами законів.

Зрозуміло, що у воєнний час необхідно зважено ставитись до обмеження прав всіх суб'єктів валютних відносин, але гостра необхідність в забезпеченні національних інтересів держави, зокрема, у валютній сфері наводить нас на думку про необхідність поступитись правами та свободами людини встановленими у мирний час. Разом з тим, на наш погляд, такі обмеження та заборони повинні мати тимчасовий характер і запроваджуватись згідно із нормами закону.

Пропонуємо внести зміни до Закону України «Про валюту та валютні операції», частину 2 статті 3 доповнити такими словами «...норми, що погіршують становище суб'єктів валютних операцій можуть

встановлюватись виключно законами», а із ч. 4 ст. 3 названого Закону виключити слова «...інші нормативно-правові акти валютного законодавства...».

Характеризуючи примус к метод реалізації валютної політики у воєнний час варто звернути увагу на наступне. Кримінальна та адміністративна відповідальність у валютній сфері застосовується до суб'єктів валютних відносин залежно від того, чи підпадають вони під безпосередній нагляд Національного банку чи ні, тобто залежно від того чи мають вони статус піднаглядних чи непіднаглядних осіб. Так, непіднаглядними особами є фізичні особи, фізичні особи - підприємці, юридичні особи, крім тих, які наділені бюджетними повноваженнями, в свою чергу, піднаглядними, Національний банк вважає банки, інші фінансові установи, особи, які здійснюють діяльність на ринках фінансових послуг, державне регулювання та нагляд, за діяльністю яких здійснює Національний банк України, та іншими особами, діяльність яких перевіряється Національним банком України [260].

Згідно із загальним правилом *піднаглядні Національному банку України особи* зобов'язані подавати до Національного банку України звітність та оприлюднювати її відповідно до вимог встановлених Національним банком України. Обов'язковим є для піднаглядних осіб надання наглядовій установі іншої інформації. А за неподання звіту і за ненадання іншої передбаченої законодавством інформації, за загальним правилом, Національний банк застосовує передбачені законом заходи впливу [251].

Відповідно до воєнного часу, зазнала змін також *цивільно-правова відповідальність* за порушення резидентами строку розрахунків за зовнішньоекономічним договором. У воєнний час, таке порушення тягне за собою «...нарахування пені за кожний день прострочення в розмірі 0,3 відсотка суми недержаних грошових коштів за договором в іноземній валюті, перерахованій у національну валюту за курсом Національного банку

України, встановленим на день виникнення заборгованості» [240]. Разом з цим, встановлюються обмеження щодо розміру такої пені, тобто вона «...не може перевищувати суми неодержаних грошових коштів за договором».

Особливостями воєнного часу також стали деякі послаблення в правовому режимі умов нагляду та відповідальності за порушення у валютній сфері. Так, заходи впливу не застосовуються, якщо піднаглядні особи опинились на території населених пунктів територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні). Національний банк України на період перебування територіальної громади у переліку встановленому Кабінетом Міністрів України та протягом трьох місяців після її виключення з цього переліку не має права застосовувати до піднаглядної особи передбачені законом заходи впливу за невиконання вимог щодо надання звітності та іншої інформації.

Є цікавим також те, що додався ще один випадок, до встановлених Цивільним кодексом України [334], звільнення від відповідальності за невиконання договірних зобов'язань. Причому, це обставини об'єктивної реальності закріплені у нормативних актах як юридичний факт із правозупиняючою дією. Так, відповідальність не застосовується «...якщо імпорتنі операції не можуть бути завершені внаслідок дії Постанови Кабінету Міністрів України "Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації" від 9 квітня 2022 року № 426» [248].

Таким чином, виходячи із вищевикладеного, можна зробити наступні **висновки**.

Дослідження свідчить, що у нормах Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» [241] серед адміністративно-організаційних заходів відсутні умови застосування суто економічних заходів реалізації валютної політики, на кшталт

податкових пільг чи інших преференцій майнового характеру. Вбачається, що для забезпечення ефективності процесу реалізації та високих результатів, впровадження валютної політики на територіях та регіонах, які підлягають відновленню, зокрема та на всій іншій території України, варто на законодавчому рівні передбачити введення податкових канікул. Також, для як найшвидшого залучення інвестицій для відновлення територій та регіонів України має стати спрощення адміністративної системи в залученні суб'єктів-господарювання до такої діяльності, можливо, аж до встановлення явочного характеру реєстрації інвестицій чи іншої участі у відновленні.

Особливостями норм правових актів у сфері регулювання валютних відносин є те, що вони направлені на регулювання двох часових періодів: 1) воєнний період; 2) поствоєнний період. Перший передбачає особливості правового регулювання валютних відносин під час дії воєнного стану. Другий – фіксує такі правові та організаційні міри та заходи, які сформовані із врахуванням досвіду воєнного часу, а також розраховані для попередження та недопущення загроз при реалізації економічно-фінансової політики відновлення України, в тому числі валютної політики.

Із введенням воєнного стану, валютне законодавство зазнало значних змін у вигляді встановлення додаткових, в порівнянні із мирним часом, заборон та обмежень, які можуть бути оцінені з двох прямо протилежних ракурсів: з одного боку це є порушенням чи обмеженням прав споживача, з іншої – заходи із забезпечення національної безпеки валютної сфери України. Як видно із аналізу нормативних актів Національного банку України, обмеження прав споживача відбувається нормами підзаконних актів, якими і є постанови Національного банку України.

З нашої точки зору, у воєнний час мають переважати національні інтереси, і ми свідомі того, що зміни необхідні. Але такі зміни мають бути здійсненні із дотриманням норм законів України. Відповідно до Закону України «Про валюту та валютні операції» Національний банк України не

може обмежувати права суб'єктів валютного ринку на здійснення операцій з іноземною валютою, гарантовані їм законом. Тому обмеження і заборони, які стосуються прав людини та громадянина мають відбуватись у нормах законів. Пропонуємо внести зміни до Закону України «Про валюту та валютні операції», частину 2 статті 3 доповнити такими словами «...норми, що погіршують становище суб'єктів валютних операцій можуть встановлюватись виключно законами», а із ч. 4 ст. 3 названого Закону виключити слова «...інші нормативно-правові акти валютного законодавства...».

Висновки до розділу 3.

Аналіз законодавчих актів іноземних держав дає можливість виділити: 1) загальні тенденції реалізації валютної політики, що характерні для всіх країн; 2) особливості реалізації валютної політики, що притаманні окремим країнам.

Щодо першого положення то, на сьогоднішній день необхідно констатувати, що всі країни не залежно від рівня розвитку фінансово-економічного сектора, особливостей історичного розвитку, політичної системи та обраних напрямків розвитку держави загалом, формують економічно-правовий механізм регулювання валютної сфери, таким чином, щоб він (механізм) міг забезпечити захист фінансово-економічної безпеки держави, в цілому, і валютної сфери, зокрема. Такий економічно-правовий механізм, в усіх країнах включає в різних співвідношеннях як економічні методи регулювання валютних відносин, так адміністративно-правові.

Особливостями окремих держав є те, що залежно від політичного режиму та рівня розвитку фінансово-економічної системи в більшій чи меншій мірі застосовуються економічні чи адміністративні методи регулювання валютних відносин. Так, в країнах із розвинутою економікою (США, Німеччина) перевага віддається економічним методам регулювання із

паралельним застосуванням правоустановчих та дозвільних адміністративних (т.з. «м'яких») методів, розрахованих на самоорганізацію та ризикоорієнтований підхід до оцінки діяльності суб'єктів валютного ринку. В тій чи іншій мірі, держави пострадянського простору намагаються вибудувати моделі державного регулювання валютних відносин із введенням у своє валютне законодавство, з кожною хвилиною змін, все більшу і більшу кількість економічних методів впливу. В той же час, в цих державах залежно від особливостей політичного устрою, залишається переважна доля адміністративних (т.з. «жорстких») методів державного впливу на валютні відносини.

Таким чином, управлінські моделі, в яких переважають економічні методи регулювання валютних відносин, пропонуємо називати економічно-адміністративними, а управлінські моделі, в яких превалюють адміністративні методи – адміністративно-економічними. Прикладом, перших є США та Німеччина, других – Казахстан та Азербайджан.

Виявлено, що як в державах із молодого демократією (Чехія), так і в країнах пострадянського простору (Казахстан) в рамках адміністративних методів можуть застосовуватись адміністративні заходи примусу, які на наш погляд, можна назвати залишками історичного впливу авторитарних режимів. Прикладами таких є – спеціальний режим контролю, який передбачає доволі жорсткі обмеження, аж до силових заходів впливу.

Останні роки, на фоні економічного зближення та адміністративного укріплення адміністративно-організаційних зав'язків наддержавних інституцій ЄС і країн членів ЄС в механізм валютного регулювання втілюється такий адміністративний метод управління координаційного типу як співробітництво. В рамках єврозони, здійснюється співробітництво між державними органами як в середині країн, так і в рамках Європейського співтовариства. Співробітництво може здійснюватись у формі постійного

моніторингу, подання запитів, надання інформації, проведення консультацій та в інших формах.

Сьогоднішній стан системи управління валютної сфери є нецілісним. Аналіз законодавства показав, що повноваження в регулюванні валютних відносин є розпорощеними між різними органами, що призводить до розмивання як самої діяльності, так і не дозволяє повноцінно ефективно досягати закладених у валютній політиці цілей.

Законодавче регулювання валютної політики як частини фінансово-економічної політики на рівні концепцій та стратегій за своїм змістом виглядає доволі цілісно, оскільки план заходів для органів виконавчої влади та для інших органів публічної влади є послідовним та логічним, але не для Національного банку України. Це підтверджується аналізом змісту Національної економічної стратегії України до 2030 року (далі – Стратегія 2030). Дана стратегія є, по-перше, рекомендованим (не обов'язковим) до застосування для Національного банку, а по-друге, він (Національний банк України) є ніби виключеним із економічного майбутнього держави [207]. Першу особливість можна пояснити, принципом самостійності Національного банку, який виливається на практиці своєрідною виокремленістю від загальнодержавних інтересів та національної безпеки. Виключеність Національного банку, підтверджує той факт, що із всього переліку заходів, зазначених у Стратегії 2030, Національний банк України, як основний орган, який реалізує валютну політику як частину грошово-кредитної політики, зазначений як можливий співвиконавець тільки двох заходів, і то за його згодою. Із цього витікає, що Національний банк України, не зовсім включений в Національну економічну стратегію 2030, і одночасно не має власної стратегії розвитку валютної сфери як частини грошово-кредитної політики держави, що негативно відображається на забезпеченні національної безпеки України.

На сьогоднішній день, систему державного управління валютною сферою та система національної безпеки співвідноситься як частина та ціле і можуть бути охарактеризовані не як цілісна система, а як суверенні та взаємопроникаючі частини. В даному випадку, для скорішого набуття системою державного управління у сфері валютного регулювання властивості цілісності, необхідно підвищити синхронізованість діяльності Національного банку із іншими органами виконавчої влади, а також із підпорядкованими йому суб'єктами валютних відносин. В Україні має бути продовжена побудова системи управління за моделлю єдиного органу регулювання валютних відносин, для чого необхідно внести зміни в діюче законодавство, які б передбачали ліцензування наглядової діяльності у валютній сфері, також всіх інших органів, в у тому числі центрального органу виконавчої влади, що реалізує податкову політику.

В управлінській системі Національного банку зовнішнє та внутрішнє комунікування може бути введено для розмежування заходів безпеки для підвищення ефективності як правового регулювання, а також для організаційних заходів безпеки валютної сфери.

Комунікація Національного банку України в управлінській системі може бути класифікована виходячи з критерію адміністративно-організаційної взаємодії як горизонтальною, так і вертикальною. Горизонтальна комунікація відбувається між Національним банком і учасниками валютних відносин, які не перебувають у його підпорядкуванні. Вертикальна комунікація втілюється у підзвітності Національного банку Верховній Раді України в межах їх конституційних повноважень та Президенту України. Змістом такої комунікації є, в тому числі, і питання стану валютної політики та стану безпеки.

Аналіз діючого законодавства виявив, що регулювання валютної політики на різних рівнях є нерівномірним. Найбільш цільне регулювання валютних відносин існує на рівні корпорацій, банків, установ, що

здійснюється через застосування в переважній більшості дозволів та заборон (обмежень). Причому, варто зауважити, що це відбувається на фоні заявленої валютної лібералізації валютної сфери. Щодо рівня держави, регулювання даного рівня втілено у повноваженнях різних органів виконавчої влади, що втілює змішану модель управління. Це означає, що правове регулювання є розмитим і розпорошеним, таким що ускладнює координацію, знижує ефективність втілення за рахунок непрозорості управлінської системи, а також заплутаності порядку здійснення валютної діяльності, якості реалізації та нагляду за самими державними органами. Міждержавний рівень правового регулювання реалізації валютної політики так само, характеризується привалюванням приписів та неповнотою регулювання.

Дослідження свідчить, що у нормах Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» серед адміністративно-організаційних заходів відсутні умови застосування суто економічних заходів реалізації валютної політики, на кшталт податкових пільг чи інших преференцій майнового характеру. Вбачається, що для забезпечення ефективності процесу реалізації та високих результатів, впровадження валютної політики на територіях та регіонах, які підлягають відновленню, зокрема та на всій іншій території України, варто на законодавчому рівні передбачити введення податкових канікул. Також, для як найшвидшого залучення інвестицій для відновлення територій та регіонів України має стати спрощення адміністративної системи в залученні суб'єктів-господарювання до такої діяльності, можливо, аж до встановлення явочного характеру реєстрації інвестицій чи іншої участі у відновленні.

Особливостями норм правових актів у сфері регулювання валютних відносин є те, що вони направлені на регулювання двох часових періодів: 1) воєнний період; 2) поствоєнний період. Перший передбачає особливості правового регулювання валютних відносин під час дії воєнного стану.

Другий – фіксує такі правові та організаційні міри та заходи, які сформовані із врахуванням досвіду воєнного часу, а також розраховані для попередження та недопущення загроз при реалізації економічно-фінансової політики відновлення України, в тому числі валютної політики.

Із введенням воєнного стану, валютне законодавство зазнало значних змін у вигляді встановлення додаткових, в порівнянні із мирним часом, заборон та обмежень, які можуть бути оцінені з двох прямо протилежних ракурсів: з одного боку це є порушенням чи обмеженням прав споживача, з іншої – заходи із забезпечення національної безпеки валютної сфери України. Як видно із аналізу нормативних актів Національного банку України, обмеження прав споживача відбувається нормами підзаконних актів, якими і є постанови Національного банку України.

З нашої точки зору, у воєнний час мають переважати національні інтереси, і ми свідомі того, що зміни необхідні. Але такі зміни мають бути здійсненні із дотриманням норм законів України. Відповідно до Закону України «Про валюту та валютні операції» Національний банк України не може обмежувати права суб'єктів валютного ринку на здійснення операцій з іноземною валютою, гарантовані їм законом. Тому обмеження і заборони, які стосуються прав людини та громадянина мають відбуватись у нормах законів. Пропонуємо внести зміни до Закону України «Про валюту та валютні операції», частину 2 статті 3 доповнити такими словами «...норми, що погіршують становище суб'єктів валютних операцій можуть встановлюватись виключно законами», а із ч. 4 ст. 3 названого Закону виключити слова «...інші нормативно-правові акти валютного законодавства...».

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження правового регулювання реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансово-економічної безпеки дає нам можливість зробити наступні висновки:

1. Економічна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки держави та необхідним елементом її ефективного функціонування. Застосування інтегративного підходу до сприйняття категорії «*економічна безпека*» дало можливість сприймати її, як результат цілеспрямованої та науково-обґрунтованої діяльності держави в особі уповноважених органів влади, що діють на підставі чинного законодавства, яка переростає в стан економіки, що здатний забезпечити стійкість держави та стабільність функціонування її механізму до зовнішніх і внутрішніх загроз та цілеспрямованих актів інших держав, спрямованих на її дестабілізацію та економічне послаблення.

2. З'ясовано, що *фінансова безпека* представляє складну структуровану систему, дія елементів якої спрямована на захист фінансово-економічних інтересів суб'єктів економічних відносин всіх рівнів в процесі їх функціонування та розвитку, а також визначення ефективних шляхів мінімізації негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз.

3. Встановлено, що *фінансова політика* це передбачена чинним законодавством діяльність уповноважених державою органів, в компетенцію яких входять повноваження із регулювання публічних фінансових відносини задля мобілізації фінансових ресурсів та їх ефективного використання з метою формування стабільної економіко-соціальної системи та її зростання.

Зміст фінансової політики, її основні напрямки ґрунтуються на теоретичних концепціях, які визначають ступінь участі держави в управлінні економікою і використанні окремих інструментів реалізації фінансової політики. При цьому, формування фінансової політики будь-якої країни передбачає врахування потреб суспільного розвитку, реальні економічні і

фінансові можливості держави, що залежать від конкретних історичних умов і завдань, які стоять перед суспільством.

4. Реалізація розробленої державної фінансової політики здійснюється, серед іншого, шляхом забезпечення її фінансової безпеки, що спрямована на стабільний розвиток фінансових відносин в державі. Фінансова політика реалізується за двома напрямками: регламентування фінансових відносин у суспільстві та здійснення поточної фінансової діяльності. При цьому, регламентування фінансових відносин характеризує стратегію фінансової безпеки, а поточна фінансова діяльність – її тактику. Базовим елементом є регламентування фінансових відносин, яке може здійснюватися державою у законодавчій та адміністративній формах, що об'єктивується у організаційно-правовому забезпеченні фінансової безпеки.

5. Доведено, що *організаційно-правове забезпечення фінансової безпеки держави* це здійснювана, на основі чинного законодавства держави, діяльність створеної системи уповноважених державою органами у сфері фінансової безпеки держави із впорядкування суспільних відносин за допомогою правових норм, приписів і сукупності засобів упорядкування, а також їх юридичне закріплення, охорона, реалізація та розвиток.

Характерними особливостями організаційно-правового забезпечення фінансової безпеки держави є те, що це: а) це система уповноважених органів, в компетенцію яких входять повноваження на регулювання відносин у сфері фінансової безпеки держави; б) діяльність уповноважених державою органів; в) ця діяльність здійснюється на основі чинного законодавства держави; г) вона направлена на закріплення і впорядкування суспільних відносин у сфері фінансової безпеки; д) інструментами впорядкування і закріплення є правові норми, що об'єктивуються в системі чинного законодавства.

6. Фінансова безпека держави включає в себе цілий ряд складових частин, серед яких є *валютна безпека*, яку слід розглядати як стан

курсоутворення, що характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках.

Забезпечення валютної безпеки здійснюється з визначеною метою, уповноваженими державою органами, які реалізують свої завдання із регулювання валютних відносин, яке проявляється саме у валютній політиці.

7. Виявлено, що *валютна політика* держави це діяльність уповноважених нею органів із реалізації сукупності економічних, правових та організаційних заходів за допомогою визначених інструментів у сфері валютно-фінансових відносин з метою досягнення визначених тактичних та стратегічних цілей загальної економічної політики держави у сфері валютних відносин.

Характерними ознаками валютної політики є те, що: а) це діяльність уповноважених державою органів; б) ця діяльність здійснюється відповідно до чинного законодавства держави; в) змістом цієї діяльності є використання сукупності економічних, правових та організаційних заходів здійснюваних за допомогою визначених інструментів; г) метою цієї діяльності є досягнення визначених тактичних та стратегічних цілей загальної економічної політики держави; д) ця діяльність здійснюється у валютно-фінансовій сфері.

Реалізація валютної політики держави як засіб забезпечення її фінансово-економічної безпеки впливає на ряд складових, які можуть бути скориговані уповноваженими державою органами.

8. Встановлено, що *організаційно-правові засади реалізації валютної політики* держави це її діяльність із створення і впорядкування системи уповноважених органів для реалізації її завдань і функцій. До них відносяться: а) принципи організації та діяльності уповноважених органів у сфері регулювання валютних відносин; б) методи реалізації валютної

політики, які використовують уповноважені органи у сфері регулювання валютних відносин; в) інструменти, які використовують уповноважені органи для досягнення цілей і завдань валютної політики.

9. Принципи організації та діяльності уповноважених органів у сфері регулювання валютних відносин складають систему, до якої включаються: а) принципи побудови системи державних органів у сфері регулювання валютних відносин, що об'єктивуються в: принципі системності державного управління та принципі єдиного органу регулювання валютних відносин; б) принципах функціонування уповноважених державою органів у сфері регулювання валютних відносин, що об'єктивуються у: принципі поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики; принципі захисту національного інтересу.

Реалізація принципу системності державного управління у сфері валютних відносин передбачає врахування всіх наявних елементів валютної системи держави, до яких відносяться валютні відносини, до структури яких входять такі елементи, як: суб'єкти валютних відносин, об'єкти валютних відносин та їх зміст; система уповноважених органів, до компетенції яких входять повноваження здійснення регулювання валютних відносин; інститути та механізми, які здійснюють обслуговування обігу валюти та валютних цінностей (валютні ринки); методи, за допомогою яких здійснюється регулювання валютних відносин. При цьому, створення системи державних органів має відбуватись шляхом їх інституційного формування та кристалізації повноважень, які будуть охоплювати всі елементи валютної системи.

Реалізація принципу єдиного державного органу правового регулювання у сфері валютних відносин передбачає створення єдиного органу і кристалізація його повноважень задля ефективності їх використання. Це дає можливість комплексно врегульовувати питання, що

виникають у сфері валютних відносин та оперативно реагувати на всі ситуації, що виникають в результаті швидкої зміни економічного стану.

Реалізація принципу поєднання внутрішньої та зовнішньої валютної політики держави об'єктивується у впровадженні в практику регулювання валютної сфери механізмів, які враховують і поєднують стратегічні і тактичні цілі валютної політики. Використання зазначеного принципу, при регулюванні валютних відносин, надає можливість державі, з одного боку, ефективно розвиватись в економічному плані, оскільки свідчить про наявність в неї конкретних цілей власного розвитку, а з іншого – надає іноземним суб'єктам господарювання-інвесторам інформацію про відсутність подвійних стандартів при регулюванні валютних відносин на території держави.

Реалізація принципу захисту національного інтересу передбачає стабільне забезпечення діяльності уповноважених державою органів у таких сферах як: захист фінансової сфери від іноземних впливів; ефективне використання державних валютних цінностей; забезпечення режиму законності у сфері обігу валюти і валютних цінностей.

10. В процесі реалізації валютної політики уповноважені державою органи використовують велику кількість методів реалізації валютної політики. Залежно від об'єктів впливу, змісту та швидкості настання результату, найяскравіше виділяються два види методів реалізації валютної політики, а саме: адміністративні та економічні.

Адміністративні методи використовуються з метою максимально швидкого отримання запланованого результату валютної політики. До адміністративних методів реалізації валютної політики відносяться методи: а) адміністративного правовизнання; б) адміністративного дозволу; в) адміністративного примусу.

Методи адміністративного правовизнання при реалізації валютної політики, як засобу забезпечення фінансової безпеки держави,

об'єктивуються в: а) підтвердженні публічно-значимих станів та б) підтвердженні законності здійснюваної діяльності.

Результатом використання методу адміністративного дозволу є видання дозвільних актів, які залежно від юридичних наслідків їх дії можуть надавати спеціальну правоздатність, що дозволяє здійснювати певну діяльність або спеціальні права-виключення, які змінюють загальну спрямованість певного адміністративно-правового режиму.

Метод адміністративного примусу, що застосовується у валютних відносинах об'єктивується у адміністративно-запобіжних заходах, заходах адміністративного припинення, адміністративних стягненнях за порушення валютного законодавства.

Економічні методи використовуються уповноваженими суб'єктами з метою впливу на економічні інтереси підконтрольних суб'єктів. До них можна віднести: а) створення економічних зон та територій економічного сприяння та б) надання окремих преференцій суб'єктам, які здійснюють діяльність з валютою чи валютними цінностями.

Створення вільних економічних зон, як економічний метод забезпечення фінансової безпеки поєднує в собі контролюючий та стимулюючий елемент державного регулювання обігу фінансових ресурсів і дає можливість, уповноваженим державою органам, оперативно реагувати на економічну і фінансову ситуацію як в самій вільній економічній зоні, так і в державі в цілому.

Надання окремих преференцій суб'єктам пов'язане із встановленням спеціального правового режиму їх діяльності.

11. Інструментами реалізації валютної політики є певні операції і механізми, за допомогою яких центральний банк може впливати на поточні орієнтири монетарної політики, що позначається на організації валютних відносин в країні. До них відносяться: а) валютна інтервенція, б) девальвація і ревальвація національної грошової одиниці; в) управління обліковою

ставкою; г) диверсифікація валютних резервів держави. Використання саме цих інструментів дає можливість оперативно й ефективно вирішувати проблеми, які пов'язані з фінансовою стабільністю держави.

12. Практика реалізації валютної політики в іноземних державах свідчить про наявність загальних тенденцій реалізації валютної політики, що характерні для всіх країн та особливостей її реалізації, що притаманні окремим країнам.

Загальні тенденції полягають у тому, що всі країни не залежно від рівня розвитку фінансово-економічного сектора, особливостей історичного розвитку, політичної системи та обраних напрямків розвитку держави загалом, формують економічно-правовий механізм регулювання валютної сфери, таким чином, щоб він (механізм) міг забезпечити захист фінансово-економічної безпеки держави, в цілому, і валютної сфери, зокрема. Такий економічно-правовий механізм, в усіх країнах включає, в різних співвідношеннях, як економічні методи регулювання валютних відносин, так адміністративно-правові.

Особливостями окремих держав є те, що залежно від політичного режиму та рівня розвитку фінансово-економічної системи, в більшій чи меншій мірі, застосовуються економічні чи адміністративні методи регулювання валютних відносин. Так, в країнах із розвинутою економікою перевага віддається економічним методам регулювання із паралельним застосуванням правоустановчих та дозвільних адміністративних (т.з. «м'яких») методів, розрахованих на самоорганізацію та ризикоорієнтований підхід до оцінки діяльності суб'єктів валютного ринку. В тій чи іншій мірі, держави пострадянського простору намагаються вибудувати моделі державного регулювання валютних відносин із введенням у своє валютне законодавство, з кожною хвилиною змін, все більшу і більшу кількість економічних методів впливу. В той же час, в цих державах залежно від особливостей політичного режиму, залишається переважна доля

адміністративних (т.з. «жорстких») методів державного впливу на валютні відносини.

13. Управлінські моделі, в яких переважають економічні методи регулювання валютних відносин, пропонуємо називати економічно-адміністративними, а управлінські моделі регулювання, в яких превалюють адміністративні методи – адміністративно-економічними.

14. В державах із молодого демократією, так само як і в країнах пострадянського простору, в рамках адміністративних методів, можуть застосовуватись адміністративні заходи примусу, які можна назвати залишками історичного впливу авторитарних режимів. Прикладами таких є – спеціальний режим контролю, який передбачає доволі жорсткі обмеження аж до силових заходів впливу.

15. На фоні економічного зближення та адміністративного укріплення адміністративно-організаційних зв'язків наддержавних інституцій ЄС і країн членів ЄС, в механізм валютного регулювання втілюється такий адміністративний метод управління координаційного типу як співробітництво. В рамках єврозони, здійснюється співробітництво між державними органами як в середині країн, так і в рамках Європейського співтовариства. Співробітництво може здійснюватись у формі постійного моніторингу, подання запитів, надання інформації, проведення консультацій та в інших формах.

16. Сьогоднішній стан системи управління валютної сфери України є нецілісним. Повноваження в регулюванні валютних відносин є розпороченими між різними органами, що призводить до розмивання як самої діяльності, і як результат, не дозволяє досягати закладених у валютній політиці цілей. Для скорішого набуття системою державного управління у сфері валютного регулювання властивості цілісності, необхідно підвищити синхронізованість діяльності Національного банку із іншими органами виконавчої влади, а також із підпорядкованими йому суб'єктами валютних

відносин. В Україні має бути продовжена побудова системи управління за моделлю єдиного органу регулювання валютних відносин. Для цього необхідно внести зміни в діюче законодавство, які б передбачали надання ліцензій Національним банком України всім іншим органам для проведення наглядової діяльності у сфері валютних відносин.

17. В управлінській системі Національного банку зовнішнє та внутрішнє комунікування може бути введено для розмежування заходів безпеки для підвищення ефективності як правового регулювання, а також для організаційних заходів безпеки валютної сфери. Комунікація Національного банку України в управлінській системі може бути класифікована, виходячи з критерію адміністративно-організаційної взаємодії на горизонтальну та вертикальну. Горизонтальна комунікація відбувається між Національним банком і учасниками валютних відносин, які не перебувають у нього у підпорядкуванні. Вертикальна комунікація втілюється у підзвітності Національного банку Верховній Раді України в межах їх конституційних повноважень та Президенту України. Змістом такої комунікації є, в тому числі, і питання стану валютної політики та стану безпеки.

Регулювання валютної політики на різних рівнях є нерівномірним. Найбільш цільне регулювання валютних відносин існує на рівні корпорацій, банків, установ, що здійснюється через застосування, в переважній більшості, дозволів та заборон (обмежень). Це відбувається на фоні заявленої лібералізації валютної сфери. Щодо рівня держави, регулювання даного рівня втілено у повноваженнях різних органів виконавчої влади, що втілює змішану модель управління. Це означає, що правове регулювання є розмитим і розпорошеним, таким що ускладнює координацію, знижує ефективність досягнення цілей реалізації валютної політики держави. Міждержавний рівень правового регулювання реалізації валютної політики, так само, характеризується привалюванням приписів та неповнотою регулювання.

18. У нормах Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» серед адміністративно-організаційних заходів відсутні умови застосування суто економічних заходів реалізації валютної політики, на кшталт, податкових пільг чи інших преференцій майнового характеру. Вбачається, що для забезпечення ефективності процесу реалізації та високих результатів впровадження валютної політики на територіях та регіонах, які підлягають відновленню, зокрема та на всій іншій території України, варто на законодавчому рівні передбачити введення податкових канікул. Також, для як найшвидшого залучення інвестицій для відновлення територій та регіонів України має бути спрощено адміністративний порядок залучення суб'єктів-господарювання до інвестиційної діяльності, можливо, аж до встановлення явочного характеру реєстрації інвестицій чи іншої участі у такій діяльності.

19. Особливостями норм правових актів у сфері регулювання валютних відносин є те, що вони направлені на регулювання двох часових періодів: воєнного та поствоєнного. Перший передбачає особливості правового регулювання валютних відносин під час дії воєнного стану. Другий – фіксує такі правові та організаційні міри та заходи, які сформовані із врахуванням досвіду воєнного часу, а також розраховані для попередження та недопущення загроз при реалізації економічно-фінансовій політиці відновлення України, в тому числі, валютної політики.

Із введенням воєнного стану, валютне законодавство України зазнало значних змін у вигляді встановлення додаткових, в порівнянні із мирним часом, заборон та обмежень, які можуть бути оцінені з двох прямо протилежних ракурсів: з одного боку це є порушенням чи обмеженням прав споживача, з іншої – заходи із забезпечення національної безпеки валютної сфери України. Як видно із аналізу нормативних актів Національного банку

України, обмеження прав споживача відбувається нормами підзаконних актів, якими і є постанови Національного банку України.

20. Відповідно до Закону України «Про валюту та валютні операції» Національний банк України не може обмежувати права суб'єктів валютного ринку на здійснення операцій з іноземною валютою, гарантовані їм законом. Тому, обмеження і заборони, які стосуються прав людини та громадянина мають відбуватись у нормах законів. Пропонуємо внести зміни до Закону України «Про валюту та валютні операції», частину 2 статті 3 доповнити такими словами «...норми, що погіршують становище суб'єктів валютних операцій можуть встановлюватись виключно законами», а із ч. 4 ст. 3 названого Закону виключити слова «...інші нормативно-правові акти валютного законодавства...».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. About currency regulation and currency control. Law of the Republic of Kazakhstan dated July 2, 2018. URL: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z1800000167>
2. Aldrich G. H. New Life for the Laws of War. *American Journal of International Law*. Vol. 75. Is. 4. 1981. pp. 764 – 783. DOI: <https://doi.org/10.2307/2201353>.
3. Banking System in Azerbaijan. Azerbaijan. 20 May 2023. URL: <https://azerbaijan.az/en/related-information/279>
4. Bateman W. The Law of Monetary Finance under Unconventional Monetary Policy Get access Arrow. *Oxford Journal of Legal Studies*. Vol. 41. Is. 4. Winter 2021. Pages 929–964. URL: <https://doi.org/10.1093/ojls/gqab008>
5. Berberich M., Tönningesen G. & Wohlfarth T. The Virtual Currency Regulation Review: Germany. *The Law Reviews*. 07 September 2022. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-virtual-currency-regulation-review/germany#footnote-159>
6. Black's Law Dictionary. Ninth Edition. Editor in Chief: Bryan A. Garner. Thomson Reuters, 2009. P. 1277.
7. Boyd van Dijk. Human Rights in War: On the Entangled Foundations of the 1949 Geneva Conventions. *American Journal of International Law*. Vol. 112. Is. 4. October 2018. P.p. 553 – 582. DOI: <https://doi.org/10.1017/ajil.2018.84>
8. Cambridge Dictionary. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/provide>
9. Clapham A. The Limits of Human Rights in Times of Armed Conflict and Other Situations of Armed Violence In: *The Limits of Human Rights*. Edited by: Bardo Fassbender and Knut Traisbach. Oxford University Press, 2019. The Several Contributors. DOI: [10.1093/oso/9780198824756.003.0021](https://doi.org/10.1093/oso/9780198824756.003.0021)

10. Dalgic H. C. Financial dollarization in emerging markets: An insurance arrangement. CRC TR 224 Discussion Paper Series, 051. University of Mannheim. 2018. P.p. 123-156.
11. Directive 2013/36/EU on Access to the Activity of Credit Institutions and the Prudential Supervision of Credit Institutions and Investments Firms, 26 June 2013. URL: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:176:0338:0436>
12. Directive 2014/17/EU on Credit Agreements for Consumers Relating to Residential Immovable Property. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32014L0017>
13. Diskontsatz, Lombardsatz und Basiszinssatz. Diskontsatz der Bundesbank / Monatsende. Offizielle Seite der Bundesbank. 20 Juni 2022. URL: <https://www.bundesbank.de/en/statistics/money-and-capital-markets/interest-rates-and-yields/discount-rate-lombard-rate-and-base-rate-651504>
14. Dodd W. E. New York: Columbia University Press, Vol. 2. 1970. 402 p.
15. Dorontseva Y. State regulation in wartime: how the Cabinet of Ministers of Ukraine adapted the economy to martial law conditions. 1 July 2022. URL: <https://voxukraine.org/en/state-regulation-in-wartime-how-the-cabinet-of-ministers-of-ukraine-adapted-the-economy-to-martial-law-conditions>
16. Federal Reserve Act. 12 USC 121. Part of original Federal Reserve Act. URL: <https://www.federalreserve.gov/aboutthefed/section20.htm>
17. Federal Reserve System: 12 U.S. Code Chapter 3. Cornell law school. *Legal Information Institute*. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/12/chapter-3>
18. Fiszeder P., Pietryka I. Monetary policy in steering the EONIA and POLONIA rates in the Eurosystem and Poland: a comparative analysis.

- Empirical Economics*. Volume 55. 2018. P.p. 445–470. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00181-017-1285-7>
19. Gesetz über das Kreditwesen – KWG. Überarbeitete Lesefassung. Fassung der Bekanntmachung vom 9. September 1998, BGBl. I S. 2776. URL: <https://www.bundesbank.de/resource/blob/598164/c0177c2b15b992642021c7c89c47b459/mL/gesetz-ueber-das-kreditwesen-kwg-data.pdf>
20. Gesetz über die Deutsche Bundesbank, in the wording of the announcement of 22 October 1992 (Federal Law Gazette I (Bundesgesetzblatt I), page 1782. URL: <https://www.bundesbank.de/resource/blob/618304/6d6986cbc43dff11cf78d56b2c29502b/mL/gesetz-ueber-die-deutsche-bundesbank-data.pdf>
21. Hongsheng S. The Evolution of Law of War. *The Chinese Journal of International Politics*. Vol. 1. № 2. 2006. Pp. 267-301. URL: <https://www.jstor.org/stable/48615600>
22. Howard L. M. A Look at the Laws of War — and How Russia is Violating Them. Upholding international law makes peace possible, which means Russia’s leader must be held to account. September 29, 2022. URL: <https://www.usip.org/publications/2022/09/look-laws-war-and-how-russia-violating-them>
23. Inflation: Häufig gestellte Fragen. Offizielle Seite der Bundesbank. 22 Juni 2022. URL: <https://www.bundesbank.de/en/tasks/monetary-policy/inflation-frequently-asked-questions-866980>
24. Instruments of monetary policy. Official website of the Federal Reserve System. URL: <https://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/central-bank-liquidity-swaps.htm>
25. Jeffrey A. Frankel Exchange Rate Policy / A. Frankel, C. F. Bergsten, M. Mussa – Cambridge. 1994. National Bureau of Economic Research. 75 p.

26. Khvedchuk K., Sinichenko V., Topf B. Estimating a natural level of financial dollarization in Ukraine. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*. № 247. (2019). 38-44. URL: <https://doi.org/10.26531/vnbu2019.247.03>
27. Lamb A. *Ethics and the Laws of War: The Moral Justification of Legal Norms*. London: Routledge, 2013. DOI:10.4324/9780203105849
28. Mamedov Z. Peculiarities of the central bank of Azerbaijan. *ResearchGate*. June 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/342691230_OSOBENNOSTI_DE_ATELNOSTI_CENTRALNOGO_BANKA_AZERBAJDZANA
29. Morgenthau H. J. *In Defense of the National Interest*. University Press Of America, 1982. 306 p.
30. Nissanke M. & Stein H. Financial Globalization and Economic Development: Toward an Institutional Foundation. *Eastern Economic Journal*. Vol. 29, №. 2. 2003. P.p. 287-308.
31. On currency regulation and currency control: Law of the Republic of Kazakhstan dated. July 2. 2018. № 167-VI ZRK. URL: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z1800000167>
32. Published online by Cambridge University Press: 27 February 2017. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/abs/new-life-for-the-laws-of-war/C87311D8102721CA32B94C96FB702D43> ;
33. Regulation (EU) № 1024/2013 of 15 October 2013 conferring specific tasks on the European Central Bank concerning policies relating to the prudential supervision of credit institutions. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013R1024>
34. Reinhold N. *A Nation So Conceived: Reflections on the History of America From Its Early Visions to its Present Power* with Alan Heimert. Charles Scribner's Sons. URL: <http://odoqohod.ru/vanecit.pdf>

35. Regulation 575/2013/EU on Prudential Requirements for Credit Institutions and Investments Firms, 26 June 2013. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex%3A32013R0575>
36. Samedova E. R., Mamedova S. K., Aliyeva M. S., Samadova M. T. & Kashiyeva L. A. Exchange rate regime in a crisis: the case of Azerbaijan. *Journal of Eastern European and Central Asian Research*. Vol. 9. № 4. 2022. URL: <https://www.ieeca.org/journal/index.php/JEECAR/article/view/1107>
37. Tobin J. *Theory and Policy*. 1984. Ohio: State University Press. p. 563.
38. Ukraine needs up to \$48 billion in funding this year - IMF head. 14 February 2023. URL: <https://www.ukrinform.net/rubric-economy/3669829-ukraine-needs-up-to-48-billion-in-funding-this-year-imf-head.html>
39. Upholding international law makes peace possible, which means Russia's leader must be held to account. U.S. Institute of Peace. September 29. 2022. URL: <https://www.usip.org/publications/2022/09/look-laws-war-and-how-russia-violating-them>
40. Ustawa Prawo bankowe z dnia 29 sierpnia 1997 r. Wersja od: 10 lutego 2023 r. Dz.U.2022.2324 t.j. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-bankowe-16799069>
41. Ustawa Prawo dewizowe z dnia 27 lipca 2002 r. Wersja od: 8 lutego 2022 r. Dz.U.2022.309 t.j. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-dewizowe-16979134>
42. Ustawa zo Narodowym Banku Polskim dnia 29 sierpnia 1997 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19971400938/U/D19970938Lj.pdf>
43. Werner H. *The Idea of Progress: History and Society* by Sidney Pollard. *Journal of Economic*. Vol. 7. № 1. 1973. P.p. 47-59. <https://www.jstor.org/stable/4224197>

44. Wertpapierhandelsgesetz – WpHG. Überarbeitete Lesefassung. Nichtamtlicher Text. Bekanntmachung vom 9. September 1998. URL: https://www.bafin.de/SharedDocs/Veroeffentlichungen/EN/Aufsichtsrecht/Gesetz/WpHG_en.html
45. Wertpapierinstitutsgesetz vom 12. Mai 2021. (BGBl. I S. 990), das zuletzt durch Artikel 14 des Gesetzes vom 22. Februar 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 51) geändert worden ist. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/wpig/BJNR099010021.html>
46. Wilson W. College and State Educational, Literary and Political Papers (1875-1913). Ed Baker R. S., The Public Papers of Woodrow Wilson: Authorized Ed, Howard Seavoy Leach: Kraus Reprint Company, 1970. 456 p.
47. Zahlen & Fakten rund ums Bargeld Abbildungen, Tabellen und Erläuterungen zum Bargeld. Deutsche Bundesbank. Februar, 2023. URL: <https://www.bundesbank.de/resource/blob/670998/442e7620f47853b305e1b19e353b7950/mL/zahlen-und-fakten-data.pdf>
48. Zákon České národní rady o České národní bance: Zákon č. 6/1993 Sb. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-6>
49. Zákon o bankách (úplné znění, jak vyplývá z pozdějších změn a doplnění). Úplné znění č. 215/1998 Sb. 215/1998. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-215/zneni-0>
50. Zumpani F. International Law, War and Human Rights: The Humanitarian Response against the State of Emergency Athens. *Journal of Social Sciences*. Vol. 1. Iss. 2. 2014. Pages 121-132. URL: <https://doi.org/10.30958/ajss.1-2-3 doi=10.30958/ajss.1-2-3>
51. Авер'янов В.Б. Реформування українського адміністративного права: черговий етап. *Право України*. 2000. № 7. С. 4-11.
52. Адаменко І.П. Фінансова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Бізнесінформ*. 2014. № 3. С. 341-345.

53. Адамик Б.П. Національний банк і грошово-кредитна політика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 278 с.
54. Адамик Б.П. Облікова політика центрального банку. *Фінанси України*. 1999. № 6. С. 111-115.
55. Адміністративне право України: академ. курс: підруч. для студ. юрид. спец. ВНЗ / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, В. Б. Авер'янов (відп. ред.). Київ: Юридична думка, 2007. Т. 1: Загальна частина. 591 с.
56. Академічний тлумачний словник української мови. В 11 т. Київ, 1970-1980. URL: <http://sum.in.ua>
57. Акімова Л. М. Механізми державного управління економічною безпекою України: аналіз чинників впливу, систематизованих за окремими сферами її розвитку. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6. № 6–7. С. 5–13.
58. Апарова О. В. Теоретичні підходи до визначення поняття економічної політики. *Наука й економіка*. 2014. Вип. 1. С. 218-224.
59. Бандурка О.М. Заходи адміністративного припинення в діяльності міліції: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 1994. 16 с.
60. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення). Київський національний торговельно-економічний ун-т. Київ: КНТЕУ, 2004. 760 с.
61. Барсуков К.В. Адміністративно-правове забезпечення проходження служби працівниками органів внутрішніх справ у складі міжнародних миротворчих підрозділів: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 20 с.
62. Бек Ю.Б. Правове регулювання іноземних інвестицій у спеціальних (вільних) економічних зонах України (на матеріалах СЕЗ “Яворів”). дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2005. 22 с.

63. Берназюк І. Визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики як напрям стратегічної правотворчості верховної ради України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 178-182
64. Битяк Ю.П., Зуй В.В. Административное право Украины (Общая часть): учебное пособие. Харьков: Одиссей, 1999. 360 с.
65. Битяк Ю.П., Зуй В.В., Комзюк А.Т. Переконавання і примус у державному правлінні. Адміністративна відповідальність: конспект лекцій. Харків: Національна Укр. юрид. академія, 1994. 44 с.
66. Биховченко В.П., Кирильчук О.В. Облікова ставка як інструмент грошово-кредитної політики Національного банку України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 10. 2016. С. 737-740.
67. Бігарі Н.В., Кошова С.П. Основні напрямки розвитку фінансово-економічної політики держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 7. С. 128-134.
68. Білий Ю.М. Загрози фінансовій безпеці України: смисловий простір державно-управлінського змісту та класифікація. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 17. С. 120-123.
69. Богацька Н.М. Регулювання валютного ринку національним банком України. *Ефективна економіка*. № 3. 2018. С. 1–5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/42.pdf
70. Бойко Д.І. Білаш Д.С. Управління золотовалютними резервами в контексті забезпечення фінансової стабільності. *Приазовський економічний вісник*. Випуск 5 (10). 2018. С. 327-330
71. Бондаренко В.А. Пустова Н.О. Дозвіл як спосіб правового регулювання, класифікація видів дозволів у сфері телекомунікацій. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 3. 2017 С. 72-81.
72. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини: підручник. Київ: Знання, 2008. С. 540.

- 73.Борисенко З.М. Конкурентна політика держави: підручник. Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2013. 272 с.
- 74.Бункина М. К. Семенов А. М. Основы валютных отношений. Москва: Юрайт, 1998. 205 с.
- 75.Бурлаченко Ю.І. Проблеми управління зовнішнім державним боргом в Україні. Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2014. 142 с.
- 76.Вавдіюк Н. С., Корецька Н. І. Банківське регулювання та нагляд : навч. посібн. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2018. 336 с. Валютна лібералізація. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/liberalization>
- 77.Валютне регулювання та курсова політика в період війни та після перемоги: Національний банк України. Департамент відкритих ринків. Київ, 2022. 17 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/%D0%92%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D0%BD%D0%B5_%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0_pr_2022-11-03.pdf?v=4
- 78.Варналій З. С. Економічна безпека: навч. посіб. Київ: Знання, 1991. 647 с.
- 79.Васенко В.К. Організаційно-економічний механізм розвитку спеціальних (вільних) економічних зон. Дис. ... д-ра екон. наук: 08.02.03. Суми, 2005. 26 с.
- 80.Василик О. Д. Теорія фінансів. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 480 с.
- 81.Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь; Перун, 2004. 1440 с.

82. Вільні економічні зони як різновид територіальних податкових звільнень. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 157–161.
83. Вільні економічні зони: світовий досвід і українська практика: навчальний посібник / За ред. І.Ю. Сіваченка. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 488 с.
84. Власенко Є. Ю. Аналіз джерел формування золотовалютних резервів України. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету*. Економічні науки. 2013. № 3 (23). С. 41–47.
85. Водянніков О. Концепція інтересу у конституційному праві: до питання розуміння «суспільний інтерес» та «особливе суспільне значення» в провадженнях за конституційними скаргами. *Український часопис конституційного права*. 2020. № 4. С. 22–28.
86. Войцеховська Ю., Мавріна А., Войцеховська В. Спеціальні економічні зони: зарубіжний досвід та перспективи в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська Політехніка»*. 2016. С. 42–48.
87. Волохова І. С., Шикіна Н. А., Волкова О. Г. Фінанси: навчальний посібник. Одеса. 2018. 263 с.
88. Волощук Р. В. Огляд підходів до інтегрального оцінювання стану економічної безпеки держави. *Індуктивне моделювання складних систем*. 2017. Вип. 9. С. 38–49.
89. Воронова Л.К., Кучерявенко Н.П. Финансовое право: учеб. пособ. Харьков: Легас, 2003. 360 с.
90. Воронько Л. О. Гендерна політика в системі державної служби: поняття і сутність. *Державне управління: теорія та практика*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_10

91. Гаврильців М.Т. Правові засади захисту національних інтересів держави у сфері забезпечення суверенітету та територіальної цілісності України. *Соціологія права*. 2020. №4 (35). С. 17-21
92. Гаман Н. О. Міжнародний досвід формування економічної безпеки держави: перспективи для України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1264>
93. Гаркуша А.В. Адміністративно-примусова діяльність підрозділів ДАІ: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2004. 20 с.
94. Гладун З.С. Державна політика охорони здоров'я в Україні (адміністративно-правові проблеми формування і реалізації): монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 668 с.
95. Головач А.В. Заходи адміністративного примусу, не пов'язані з відповідальністю, в діяльності органів державної податкової служби України: питання теорії та практики: Автореф.дис... к.ю.н. Ірпінь: Національна академія ДПС України. 2004 р. 20 с.
96. Головаш О.О. Національна меншина: сутнісні ознаки та змістовні характеристики. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Випуск 5, том 1. С. 21-26.
97. Головій В.М. Аналіз та моделювання загроз фінансовій безпеці держави. *Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси*. 2012. № 3. С. 236—244.
98. Гончарук Я.А., Флейчук М.І. Диференціація підходів до визначення аналізу категорії «економічна безпека держави». *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія економічна. 2009. № 2. С. 15–30.
99. Грубар З.В. Державне управління економічною безпекою України: теорія та практика: монографія. Кам'янець-Подільський: Рута, 2018. 408 с.

100. Груй А. Застосування валютних інтервенцій як додаткового інструменту за режиму інфляційного таргетування: приклад України. *Вісник Національного банку України*. 2016. № 238. С. 41-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2016_238_5.
101. Губарева І.О., Доровської В.А. Теоретичне визначення змісту поняття «економічна безпека». *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 2. С. 31–40.
102. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: монографія. Київ: Укрархбудінфор, 2001. 122 с.
103. Гузь Т.П. Причини та наслідки зміни валютного курсу національної грошової одиниці. *Фінансова система України. Наукові записки*. Серія «Економіка». Випуск 19. 2012. С. 321- 324.
104. Гусєв Ю.В. Поняття спеціальних (вільних) економічних зон і територій пріоритетного розвитку. *Інвестиції: практика і досвід*. № 22. 2015. С. 59-65.
105. Данилюк В. О. Боргова політика держави: поняття, види, особливості реалізації. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. Т. 18. Вип. 3 (1). 2013. С. 115-118.
106. Дембіцька С.Л. Адміністративний примус як беззаперечний метод здійснення державної влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Випуск 31. Том 2, 2015. С. 121-124.
107. Денисюк Д. С. Адміністративно-правові засади дозвільної діяльності ДАІ МВС України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2010. 20 с.
108. Державне управління в Україні: навчальний посібник / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ: СОМІ, 1999. С. 184-185.

109. Державне управління: підручник. У 2 т. / Ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін. Київ; Дніпропетровськ: НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.
110. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ: Факт, 2003. 384 с.
111. Державне управління: словн.-довід. / За заг. ред. В. М. Князева, В.Д. Бакуменка. Київ: УАДУ, 2002. С. 89 (228 с.)
112. Дєдов Є. Г. Поняття, цілі та основні завдання соціальної політики держави. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 11(2). С. 77-82.
113. Джафарова О. В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні: питання теорії та практики: монографія. Харків: Панов, 2015. 688 с.
114. Дзюблюк О. В. Валютна політика: підручник. Київ: Знання, 2007. 422 с.
115. Дзюблюк О.В. Валютна політика: навчальний посібник. Тернопіль: ТДЕУ, 2006. 91 с.
116. Дзюблюк О.В. Особливості застосування політики облікової ставки як інструмента управління грошово-кредитними відносинами. *Банківська справа*. 2000. № 3. С. 39-42.
117. Диба М., Бахтарі Е. Еволюція золота: історія і сучасність. *Вісник НБУ*. 2008. №10. С. 20-28.
118. Диха М. В. Соціально-економічний розвиток України: напрями та засоби реалізації: монографія. Київ: ЦУЛ, 2016. 388 с.
119. Добродумов П. Антикорупційна політика як функція держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 9. С. 54–58;
120. Доларизація. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=20542

121. Економіка та економічна безпека держави. Теорія та практика: монографічний навчальний посібник / С. Давиденко та ін. Ужгород, 2017. 390 с.
122. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування: монографія. / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін. / За ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2009. 312 с.
123. Економічна енциклопедія. URL: https://slovnyk.me/dict/economics_encyclopedia/%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96_%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B8
124. Енциклопедичний словник з державного управління / Уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
125. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-43088>
126. Єрмошенко М. Визначення загрози національним інтересам держави у фінансово-кредитній сфері. Економіка України. 2013. № 1. С. 124-132.
127. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ: 2011. 309 с.
128. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. 260 с.
129. Єфремова К.В. Господарсько-правові засоби регулювання виробництва виробів із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. Серія : Економічна теорія та право. 2010. № 1. С. 158–166.

130. Жаліло Я.А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку. *Стратегічна панорама*. 2004. № 3. С. 97–104.
131. Журавка О.Ф. Валютна політика в умовах трансформаційних змін економіки України: монографія. Суми: Ділові перспектив, УАБС НБУ, 2008. 334 с.
132. Журавка Ф.О. механізм реалізації валютної політики в Україні. Дисс. ... д-ра. екон. наук: 08.00.08. Суми, 2009. 418 с.
133. Журба О.М. Теоретичні підходи до визначення сутності валютно-курсової політики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини і світове господарство*. 2016. Випуск 9. С. 59-62.
134. Завгородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. Київ: Знання, КОО, 2000. 560 с.
135. Заверуха І.Б. Проблеми правового регулювання державного боргу України: дис. ... д-ра. юрид. Наук: 12.00.07. Львів, 2007. 442 с.
136. Запатріна І.В. Формування фінансової політики держави: євроінтеграційний вимір. *Вісник КНТЕУ*. 2012. № 2. С. 59–73.
137. Зельдіна О. Р. Теоретичні аспекти спеціального режиму господарювання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2007. 39 с.
138. Іванський А.Й. Фінансово-правова відповідальність та фінансово-правовий примус. *Науковий вісник Дніпропетровського університету внутрішніх справ*. 2010. № 4. С.157–166.
139. Ієрусалимов І. О. Поняття „забезпечення” у юридичній науці. *Науковий вісник КНУВС*. 2007. № 1. С. 11–17.
140. Інформація про фіскальні ризики (включаючи умовні зобов'язання та квазіфіскальні операції) та їх вплив на показники державного бюджету у 2023 році: Звіт. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. С. 6. URL:

https://www.mof.gov.ua/storage/files/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%BF%D0%BE_%D0%A4%D0%A0_2023_10_09_.pdf

141. Кабаці С.Б. Динаміка та структура державного боргу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. № 12. С. 49–52.
142. Казакова Л.О. Мікулін І.Д. Зовнішньоторговельна політика України: понятійно-категорійний апарат. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Випуск 39. 2021. С. 79–83.
143. Казарінов Д.В. Особливості розвитку валютного регулювання в Україні в умовах фінансової глобалізації. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. 2012. № 2. С.122-123.
144. Кайда Н. Право на працю в умовах воєнного стану. *Вища школа адвокатури НААУ*. 11 травня 2022 р. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/pravo-na-pratsyu-v-umovah-voyennogo-stanu>
145. Карлін М. І. Інвестиційні офшори: навч. посібник. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 222 с.
146. Квеліашвілі І. Сутність національних та митних інтересів під час забезпечення потреб суспільства в державній митній політиці. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 3 (34). С. 35–42.
147. Кисіль Л.Є. Категорія організаційно-правового забезпечення в науці адміністративного права та законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 222-225.
148. Кінаш Ю.Я. Засоби адміністративного примусу у сфері забезпечення безпеки у вугільних шахтах: автореф. дис....канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2003. 19 с.

149. Козич І.В. Функції кримінально-правової політики. Дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2021. 502 с.
150. Козюк В.В. Валютні резерви в глобальних умовах. *Фінанси України*. 2007. № 2. С. 127–137.
151. Козюк В.В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 238 с.
152. Койло В.В. Теоретико-методологічні підходи до оцінки поняття фінансової безпеки в умовах зростання загроз країни. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Економічні науки. Випуск 23. Частина 2. 2017 С. 38-42. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_23/2/10.pdf
153. Коковіхіна О.О., Боярська А.В. Визначення основних загроз валютній безпеці держави. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Випуск 5 (16). С. 276-280
154. Колесников Є. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення захисту прав споживачів. *Форум права*. 2011. № 2. С. 434. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_2_67
155. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація, місце і роль у правовій системі України. *Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т.* За заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2008. Т. 1. *Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України*. С. 689–704.
156. Коломоєць Т.О. Адміністративний примус в публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації: монографія / За заг. ред. В.К. Шкарупи. Запоріжжя: Поліграф, 2004. 404 с.
157. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 380 с.

158. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: монографія / За заг.ред. проф. О.М. Бандурки. Харків: Нац.ун-т внутр.справ, 2002. 336 с.
159. Конституція України :Закон України від 28 червня 1996 року№ 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
160. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 569-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80#Text>
161. Король М.М., Лапа М.М. Теоретичні основи формування та управління золотовалютними резервами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Випуск 21. Ч. 1. 2018. С. 128-131.
162. Костюченко О.Є. Визначення поняття «правове забезпечення». *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. № 1(68). 2015. С. 11-17.
163. Котенко Л.С. Нормативно-правове забезпечення державної фінансової політики за чинником людського розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 21. С. 130-135.
164. Кошиков Д.О. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави: монографія. Харків: Факт, 2020. 480 с.
165. Кравчук Н.Я., Колісник О.Я., Мелих О.Ю. Фінансова безпека: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Вектор, 2010. С. 26, 27.

166. Крупка М. І., Жмурко Н. В., Ванькович Д. В. та ін. Валютно-курсова політика України: монографія. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2012. 365 с.
167. Кудряшов В. П. Фінанси: навч. посібник. Херсон: Олді-плюс, 2002. 352 с.
168. Кузь О. М., Коротков Д. С., Михайличенко Д. Ю., Бровко О. В. Міжнародні відносини та світова політика: навчальний посібник. / За заг. ред. д-ра філос. наук, професора О. М. Кузя. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 201 с.
169. Кулішов В. В. До питання про світову валютно-фінансову систему. *Вісник ЖДТУ*. 2013. № 1 (63). С. 356–358.
170. Кульчицький М. І. Жмурко Н. В. Інструменти реалізації валютно-курсової політики держави в умовах макроекономічного середовища. *Вісник Хмельницького національного університету*. № 2. Т. 2. 2010. С. 203-206. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_2_2/pdf/203-206.pdf
171. Кучеренко С. А., Шарапов О. Д. Аналіз, оцінювання і моделювання валютно-курсової політики трансформаційної економіки України: монографія. Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. Черкаси: ЧНУ, 2013. 232 с.
172. Лавріненко О. В. Трансформація валютних систем країн центральної та східної Європи: автореф. дис...канд. екон. наук: 08.00.02. Київ, 2012. 22 с.
173. Лавров Р. В., Садчикова І. В., Середюк І. О. Сучасні тенденції валютного регулювання в Україні. *Економіка та держава*. 2019. № 8. С. 4–11. DOI: [10.32702/2306-6806.2019.8.4](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.8.4).
174. Лагутін В.Д. Гроші та грошовий обіг. Київ: Знання, 2002. 240 с.

175. Лазько О. М. Етнополітичний вимір державної політики: основні категорії та поняття. *Державне будівництво*. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2013_2_8
176. Лакушева Є.В. Публічні та приватні інтереси в податковому праві : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Київ, 2014. 212 с.
177. Латковський П. П. Питання валютного нагляду в реаліях військової агресії // Європейський вибір України, розвиток науки транснаціональна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття»: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / За заг. ред. С. В. Ківалова. У 2 т. Одеса: Гельветик, 2022. Т. 2. С. 57-59. URL: <https://hdl.handle.net/11300/19449>
178. Лекарь С. І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави: монографія. Харків: Золота миля, 2013. 478 с.
179. Лиско Г. До питання природи дозвільного провадження та його місця у адміністративній процедурі. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2013. Вип. 58. С. 152–156.
180. Лисяк Л.В., Подлужна Я.Ю. Сучасний стан та основні проблеми фінансової безпеки України. *Ефективна економіка*. № 12. 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4690>
181. Лисяк О. Економічна безпека держави в умовах її становлення. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 1. С. 47-56.
182. Лук'яненко І., Сидорович М. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія. Київ: НаУКМА, 2014. 229 с.
183. Лупін О.Б. Управління золотовалютними резервами Національного банку України: автореф. дис...канд. екон. наук: 08.04.01. 12.00.07. Ірпінь, 2002. 20 с.

184. Ляшенко О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія. Київ: НІСД, 2015. С. 43-44 (348 с.)
185. Макогон Ю.В. Регіональні економічні зв'язки і вільні економічні зони: підручник. Донецьк: Альфа-прес, 2004. 544 с.
186. Малярчик К. М. Поняття та сутнісні характеристики державної освітньої політики. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2014. № 1. С. 134-144.
187. Мандзіновська Х.О. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. Наукові записки. Серія «Економічні науки». 2016. № 2 (53). С. 159-166.
188. Мартин О.М. Економічна безпека як складова національної безпеки. Наукові записки. Серія «Економіка». Вип. 22. 2013. С. 68-74
189. Мацелик Т.О. Адміністративний примус в діяльності органів державної податкової служби України: автореф. дис... канд. юрид. наук. 12.00.07. Ірпінь, 2005. 20 с.
190. Медвідь Ф. Політико-правові засади концепції національних інтересів України. *Політичний менеджмент*. 2007. № 6. С. 66-73
191. Мельник І.В. Застосування заходів адміністративного примусу в умовах розбудови правової держави: автореф. дис... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 19с.
192. Мельник М. В. Сутність поняття «державна політика розвитку інформаційного суспільства»: узагальнення європейських та вітчизняних трактувань. *Демократичне врядування*. 2012. Вип. 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_9_13
193. Мельник П.В. Міжнародні резерви України: обсяги і структура. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 12. С. 108–116.
194. Мельник Р.І., Чубко Т.П. Проблеми обмеження прав і свобод людини в умовах дії спеціального правового режиму. *Вісник*

- Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.* № 1. 2016. С. 125-134.
195. Мельник Р.С. Забезпечення законності застосування заходів адміністративного примусу, не пов'язаних з відповідальністю: автореф. дис... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 19 с.
196. Меморандум про економічну та фінансову політику: Міжнародні документи. 24 березня 2023 року.
https://mof.gov.ua/storage/files/Lol_MEFP_Ukraine_2023-03-24.pdf
197. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29 жовтень 2013 р. № 1277.
<https://ips.ligazakon.net/document/me131588>
198. Миргород-Карпова В.В. Міжнародні фінансові відносини як основа міжнародних фінансів: правовий аналіз. *Право та державне управління.* № 1 (30). 2018. С. 29-33. http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2018/tom_1/7.pdf
199. Миргород-Карпова В.В., Старинський М.В., Шлапко Т.В. Система державних органів у сфері захисту та забезпечення економічної безпеки як складової економічного суверенітету України. Давид і Голяф: проблеми безпеки та сталого розвитку України в умовах війни / За ред. ЗВО "Львівський університет бізнесу і права". Львів: Львівський університет бізнесу і права, 2022. С. 253-286
200. Михайлюк В.В. Еволюція поняття фінансова безпека держави в глобальних умовах розвитку. *Ефективна економіка.* 2014. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3359>
201. Міжнародна економіка: А.П. Румянцев, Г.Н. Климко, В.В. Рокоч та ін./ За ред. А.П. Румянцева. Київ: Знання-Прес, 2003. 447 с.

202. Моделювання вільно плаваючих валютних курсів: теоретичні і практичні аспекти: монографія. Нац. банк України, Ун-т банк. справи. Київ: УБС НБУ, 2014. 315 с.
203. Молдован О.О. Економічна безпека держави як базове поняття екосистейту: у пошуках універсальної дефініції. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія «Економіка і управління». Том 32 (71). № 4, 2021. С. 5-12.
204. Москальова Н.П. Концепції національного інтересу в науковій літературі. *Вісник Донецького національного університету*. Серія «Політичні науки» 2016. С. 29-32.
205. Моторнюк У. І., Завербний А. С., Маліновська О. Я., Терехух М. І. Валютні інтервенції як інструмент валютної політики: світовий досвід та особливості застосування в Україні. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. № 1. 2020. URL: https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/10_Motornyuk-U.FI..pdf
206. Нагорянський Є. Публічна політика: деякі підходи до витлумачення поняття. *Гілея: науковий вісник*. 2013. № 75. С. 445-447.
207. Національна економічна стратегія на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>
208. Національний банк і грошово-кредитна політика: підручник / За ред. А.М. Мороза та М.Ф. Пуховкіної. Київ: КНЕУ, 1999. С. 11-12.
209. Негодченко О. В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ: організаційно-правові засади: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра. юрид. наук: спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Харків, 2004. 39 с.

210. Обушний С.М., Дзядевич Л.В. Управління зовнішнім державним боргом України. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2018. № 1. С. 21-30.
211. Онишко С. В., Паєнтко Т. В. Пріоритети фінансової політики у контексті розвитку економіки. *Науковий вісник НУДПСУ*. 2006. № 3 (34). С. 54–59.
212. Онищенко В. Обмеження валютних операцій в умовах воєнного стану. *Головбух*. 9 червня, 2022. URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/9386-obmejnyya-valyutnih-operatsy-v-umovah-vonnogo-stanu>
213. Опарін В. М. Фінанси. Загальна теорія: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2001. 240 с.
214. Орлюк О.П. Фінансове право. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 528 с.
215. Орцева О. С. Поняття та основні види механізмів формування та реалізації державної політики у сфері розвитку громадянського суспільства. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер.: Державне управління. 2014. Т. 235. Вип. 223. С. 71-75.
216. Офіційний сайт Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/decrees>
217. Офіційні валютні резерви і методи управління ними. URL: https://pidruchniki.com/18540516/bankivska_sprava/ofitsiyni_valyutni_reze_rvi_metodi_upravlinnya_nimi.
218. Панова Н. Адміністративно-правові засади розвитку державного управління в сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2008. 19 с.
219. Панова О.О. Забезпечення публічної безпеки в Україні: адміністративно-правовий аспект: монографія. Харків: ФОП Панов А.М. 510 с.

220. Парламентський контроль: проблеми та шляхи підвищення ефективності / підгот. експертами Лабораторії законодав. ініціатив в рамках проекту «Підвищення ефективності українського парламентаризму» («Developing Recommendations for the Improvement of Ukrainian Parliamentarism»); Westminster Foundation of Democracy. Київ, 2009. URL: <http://parlament.org.ua/upload/docs/Parliamentaryoversightfunctions.pdf>.
221. Пасічник О.В. Про розмежування понять «валютно-курсова» та «валютна» політика. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2003. № 1(30). С. 7–9.
222. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення: монографія. Київ: Київський економічний інститут менеджменту, 2003. 320 с.
223. Пелех У.В. Процентна політика як засіб регулювання монетарної сфери. Ефективність державного управління. 2012. № 30. С. 481–485.
224. Пеньдюра М.М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2006. 215 с.
225. Перепелиця М. Публічний інтерес як мета діяльності суб'єктів фінансового права. *Вісник Академії правових наук України*: збірник наукових праць. 2009. № 2. С. 112–119.
226. Петрушевська В. Концептуальні основи формування фінансової політики. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 8 (158). С. 334—340.
227. Піонтківська І., Солтисьяк Р. Валютна лібералізація в Україні: крок у Європу. *Аналітична записка*. 3 квітня 2019 р. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/%D0%B1%D1%80%D1%96%D1%84_%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D0%B0.pdf

228. Положення Про Міністерство економіки України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 травня 2007 р. № 777. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/80532731>
229. Положення про політику управління міжнародними (золотовалютними) резервами України: Рішення Правління Національного банку України від 26 квітня 2018 р. № 229-рш. URL: <https://web.archive.org/web/20220124005806/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr229500-18#Text>
230. Положення про транспортне переміщення валютних цінностей: Постанова Правління Національного банку України 2 січня 2019 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003500-19#Text>
231. Посилення значимості монетарної політики в країнах Центральної і Східної Європи у посткризовий період і рекомендації для України / Наук. ред. В. Юрчишин. Київ: Заповіт, 2019. 147 с.
232. Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування: збірник матеріалів наук.-практ. конф. м. Київ, 5 груд. 2012 р./ За ред. О. М. Рудневої, д.ю.н., проф. Київ: НІСД, 2013. 160 с.
233. Предборський В.А. Економічна безпека держави: монографія. Київ: Кондор, 2005. 391 с.
234. Предмет відання Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики. URL: https://komfinbank.rada.gov.ua/news/pro_komitet/Hredmety_vidannia/
235. Прийма С.В. Поняття принципу в аспекті співвідношення з суміжними категоріями. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. № 28. 2014. 46-55
236. Приймаченко Д., Ігонін Р. Співвідношення понять «організаційне забезпечення судів», «організаційне управління в судах» та «судове управління». *Слово Національної школи суддів України*. 2013. №1. (2). С. 57-66.

237. Приймаченко Д., Ігонін Р. Співвідношення понять «організаційне забезпечення судів», «організаційне управління в судах» та «судове управління». *Слово Національної школи суддів України*. 2013. №1. (2). С. 57-66.
238. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
239. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28 січня 2021 р. № 1150-IX. 2021. № 23. ст.197. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>
240. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21 червня 2018 року № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
241. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України № 2389-IX від 9 липня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>
242. Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій: Закон України від 3 червня 1992 року № 2402-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-12#Text>
243. Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків: Закон України від 30 жовтня 1996 року № 448/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80#Text>
244. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>

245. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України 15 квітня 2014 року № 1207-VII. В редакції від 6 травня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
246. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон: Закон України від 13 жовтня 1992 року № 2673-XII. Втрата чинності 9 липня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12#Text>
247. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>
248. Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2022 року № 426. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/426-2022-%D0%BF#Text>
249. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>
250. Про затвердження Положення про здійснення операцій із валютними цінностями: Постанова Правління Національного банку України від 2 січня 2019 року № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002500-19#n24>
251. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 3 березня 2022 року № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#n5>

252. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України 16 квітня 1991 року № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
253. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12?find=1&text=%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82#Text>
254. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року № 794-VII. 2014. № 13. ст.222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
255. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. № № 116/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%F0#Text>
256. Про міністерство фінансів України: Постанова Кабінету міністрів України від від 20 серпня 2014 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF#Text>
257. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV. 1999. № 29. ст. 238. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
258. Про національну безпеку: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
259. Про невідкладні заходи щодо повернення в Україну валютних цінностей, що незаконно знаходяться за її межами: Указ Президента України від 18 червня 1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/319/94#Text>
260. Про особливості регулювання та нагляду за здійсненням діяльності з торгівлі валютними цінностями в готівковій формі в період дії воєнного стану та внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 6 березня 2022 року № 39 від 29

- червня 2022. № 165. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0165500-22#Text>
261. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text>
262. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 лютого 2023 року «Про застосування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»: Указ Президента України від 19 лютого 2023 року № 89/2023. URL:
<https://www.president.gov.ua/documents/822023-45821>
263. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 22 лютого 2023 року «Про застосування секторальних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до фінансових установ Російської Федерації»: Указ Президента України від 22 лютого 2023 року № 89/2023. URL:
<https://www.president.gov.ua/documents/892023-45929>
264. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 № 18. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>
265. Про розмір облікової ставки Національного банку України: Рішенням Правління Національного банку України від 26 січня 2023 року № 36-рш. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/archive-rish>
266. Про систему валютного регулювання і валютного контролю. Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. №15-93. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-93#Text>
267. Прокопенко Т.О. Теорія систем і системний аналіз: навч. посіб Черкаси: ЧДТУ, 2019. 139 с. URL:
<https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/986/1/%D0%A2%D0%A1%D0%8>

- [6%D0%A1%D0%90 %D0%9D%D0%9F %D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf](#)
268. Пухтаєвич Г.О. Аналіз національної економіки: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2005. 254 с.
269. Пухтецька А. А. Європейський адміністративний простір і принцип верховенства права: монографія. Відп. ред. В. Б. Авер'янов. Київ: Юридична думка, 2010. 240 с.
270. Ревак І. О. Механізм забезпечення фінансової безпеки України: теоретичний аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія «Економіка». 2009. Вип. 2. С. 238–247.
271. Рекша А. В. Сучасний стан правового регулювання заохочень державних службовців. *Публічне право*. 2013. № 3. С. 217-225. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2013_3_31
272. Резнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2019. 509 с.
273. Рижун Н.А. Про основні проблеми та заходи щодо активізації вільних економічних зон в Україні. *Економіст*. 2007. №6. С. 78–81.
274. Римарчук Г. Адміністративно-правове забезпечення права інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2013. 8 с.
275. Рішення Конституційного Суду України від 28 березня 2001 р. № 2–рп/2001. URL: https://zakononline-com-ua.translate.google.com/documents/show/253916_253981?x_tr_sl=uk&x_tr_tl=ru&x_tr_hl=ru&x_tr_pto=sc
276. Рубіш М.А. Особливості функціонування спеціальних (вільних) економічних зон та проблеми їх розвитку. *Науковий вісник*

- Ужгородського університету. Серія Економіка. Спецвипуск 33. Частина 1. 2011. С. 171-173.*
277. Рубцов В. П. Державне управління та державні установи: навч. посіб. для дистанційного навчання. За ред. д-ра соціол. наук, проф. Ю. П. Сурміна. Київ: Університет «Україна», 2008. 440 с.
278. Рябченко О. П. Державне управління економікою (адміністративно-правовий аспект): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2000. 36 с.
279. Савіщенко В. М. Поняття та мета політики держави у сфері освіти та науки в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 55-61.
280. Савчин М. Юридичні інструменти забезпечення національних інтересів та міжнародне співробітництво у сфері економіки. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 4. С. 53-64
281. Сак Т.В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції. *Інноваційна економіка*. 2013. № 6. С. 336–340.
282. Салманова О.Ю. Адміністративно-правові засоби забезпечення міліцією безпеки дорожнього руху: автореф.дис. ... к.ю.н. Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2002. 19с.
283. Самбор М.А. Інтерес в праві: загальнотеоретичні аспекти розуміння та реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 20 с.
284. Селіверова Л.С., Адаменко І.П. Фінансова політика в умовах інституційної економіки. *Економіка та держава*. 2008. №1. С. 16-19
285. Сидор І. Фінансова політика держави: теоретичні аспекти та практична реалізація в Україні. *Світ фінансів*. 2009. № 4 (21). С. 44-53
286. Синкова О. Організаційно-правові засади управлінського аудиту в органах виконавчої влади. *Підприємництво, господарство, право*. 2013. № 4. С. 80–82.

287. Сідак С. В. Вільні економічні зони, сучасний стан та міжнародна практика. *Науковий вісник УНУ*. 2011. № 9. С. 20.
288. Сіменко І.В. Еволюція системного підходу як методологічна основа дослідження систем управління. *Інтелект. Особистість. Цивілізація*. 2008. №6. С. 378-386.
289. Сінянська А.О. Дорогоцінні метали як об'єкти валютних правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». Випуск 46. Том 2. 2017. С. 25028
290. Сіташ Т.Д. Фінансова політика держави: прагматика та проблематика. *Академічний огляд*. 2015. № 1 (42). С. 29-34.
291. Скороход Г. М. Поняття та правова природа державного боргу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 2. Т. 5. С. 132–137.
292. Скороход Г.М. Адміністративно-правове регулювання державного боргу України. Дис. ... на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021. 237с.
293. Скорук О.В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». Випуск 6, ч. 3. 2016. С. 39-42
294. Словник української мови: в 10 т. Київ: Наук. думка, 1972. Т. 3. 630 с.
295. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970. Т. 1: А-В. 800 с.
296. Смоквіна Г.А. Фінансова безпека як стратегічна складова економічної безпеки України. *Економіка: реалії часу*. 2014. № 3 (13). С. 30-36.

297. Сошникова Ю.О. Адміністративний примус як вид державного (публічного) примусу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. Вип. 3. Т.2. С. 61–66.
298. Ставицький О. В. Формування моделі економічної безпеки. *Міжнародна економіка: інтеграція науки та практики*. 2017. Вип. 7. С. 71–77.
299. Старинський М.В. Валютний ринок як фінансово-правова категорія. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. №8. С. 67-70.
300. Старинський М.В. Валютні правовідносини: теоретико-методологічний аспект: дисс. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2016. 441 с.
301. Старинський М.В. Економічні методи регулювання валютних правовідносин: поняття та загальна характеристика. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна*. Серія: «Право». 2016. № 21. С. 115-119.
302. Старинський М.В. Окремі теоретико-методологічні засади конструювання понять (дефініцій) у праві. *Підприємництво, господарство і право*. № 10. 2011. С. 3-5.
303. Старинський М.В. Правовий режим золота як об'єкта валютних правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». Випуск 27. Том 2. 2014. С. 187-191.
304. Старинський М.В. Проблеми та перспективи правового регулювання валютних відносин в Україні: монографія. Суми: Мрія, 2015. 344 с.
305. Старинський М.В. Щодо поняття «принципи правового регулювання». *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія ПРАВО. 2013. Випуск 21., Ч. 1., Т.1. С. 95-99

306. Старух А.І. Роль центрального банку України у регулюванні валютного ринку. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова*. 2018. Т. 23 Вип. 6 (71). С. 172-176.
307. Стельмах В.С. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін. Київ: Центр наукових досліджень НБУ, 2009. 404 с.
308. Стельмах В.С., Єпіфанов А.О., Гребеник Н.І., Міщенко В.І. Грошово-кредитна політика в Україні / За ред. В.І. Міщенка. Київ: Знання, КОО, 2000. 305 с.
309. Степанова В.О. Вплив чинників на динаміку золотовалютних резервів Національного банку України. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. № 1 (25). 2014. С. 154–157.
310. Сулейманова С.Р. Правові обмеження використання іноземної валюти у господарському обігу в Україні: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Одеса, 2017. 229 с.
311. Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ: учеб. пособие. Киев: МАУП, 2003. 368 с.
312. Сухоруков А., Пиріжкова С. Сучасні проблеми фінансової безпеки країни: монографія. Київ: НІПМБ, 2012. 340 с.
313. Сухоруков А.І., Мошенський С.З., Петрук О.М. Національна економічна безпека. Житомир: Рута, 2010. 384 с.
314. Сучасний словник із суспільних наук / За ред. О. Г. Данильяна, М. І. Панова. Харків: Прапор, 2006. 432 с.
315. Терещенко В. Л. Державний борг України: сутність, соціально-економічні наслідки, перспективи оптимізації. *Економіка і регіон*. 2011. № 4 (31). С. 59–62.
316. Терещенко С. В. Формування передумов трансформації глобальної валютної системи: дис... канд. екон. наук: 08.00.02. Київ, 2012. 185 с

317. Тітова Ю.О. Нормативні засади обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння в Україні. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 17 (4). С. 237–261.
318. Ткаля О.В. Національні інтереси та цінності як основа існування і розвитку національної держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 58-61.
319. Ткаченко В. І. Адміністративно-процедурні провадження у дозвільній системі в Україні: шляхи вирішення проблемних питань. Луганськ: ЛДУВС, 2006. 344 с.
320. Толуб'як В. С., Королюк Ю. Г. Політика економічної безпеки України в умовах глобальних загроз. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1448>.
321. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифіковано Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
322. Урба С. І. Теоретичні аспекти дослідження суті економічної безпеки. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 34. С. 33–38.
323. Утенкова К.О. Економічна безпека як складова національної безпеки України. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна*. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Краєзнавство. Туризм». Вип. 9. 2019. С. 133-144.
324. Федоров В.А. Державний борг як фактор формування політичної реальності. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9324/16%20Державний%20борг%20як%20фактор%20формування%20політичної%20реальності.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

325. Фінанси у запитаннях і відповідях / За заг. ред. О. Д. Данілова. Київ: Комп'ютерпрес, 2006. 444 с.
326. Фінанси. Грошовий обіг. Кредит: навч. посібник / За ред. Л. О. Дробозіної. Рівне: Вертекс, 2001. 352 с.
327. Фінанси: навч. посібник / За ред. В. І. Оспіщева. Київ: Знання, 2006. 415 с.
328. Фінансове право України: навч. посіб. / За заг. ред. В.К. Шкарупи, Т.О. Коломоєць. Київ, 2007. 420 с.
329. Фомін В. В. Теоретичні підходи до трактування поняття «ефективність державного управління». *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 11. 2011. <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=615>
330. Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правова політика у системі суспільних наук. *Питання боротьби зі злочинністю*. Випуск 31. 2016. С. 3-26.
331. Харитонов О. В. Дозвільна система в Україні: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 20 с.
332. Холод В. Політологія: підручник. Суми: Університетська книга, 2006. 480 с.
333. Худолій М. В. Культурна політика: основні підходи до визначення поняття. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. № 4. С. 132-136.
334. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
335. Чабан В.П. Акти адміністративного примусу в діяльності міліції України: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2002. 144 с.
336. Чайковська В. В. Про захист національних інтересів України при лібералізації зовнішньоекономічної діяльності. *Актуальні проблеми*

- держави і права: збірник наук. праць*. Вип. 65. Одеса: Юридична література, 2012. С. 428–434.
337. Черкашина К. Ф. Підходи до визначення оптимальної структури золотовалютних резервів. *Наука й економіка*. 2012. № 4 (28). С. 86–90.
338. Чмир О.С. Спеціальні (вільні) економічні зони і території пріоритетного розвитку (наково-методичні аспекти) науково-дослідний економічний ін-т Міністерства економіки України. Київ: НДЕІ Мін. екон. України, 2001. 274с.
339. Чугунов І.Я., Качула С.В. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 2. С. 87—98.
340. Шаганенко П. Поняття організаційного забезпечення діяльності органів прокуратури. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С. 144–147.
341. Шалашна А.О. Фінансова політики держави у системі розвитку економіки. *Агросвіт*. 2021. № 24 С. 65-70
342. Шамрай Б. М. Правові аспекти обмеження конституційних прав та свобод військовослужбовців під час дії правового режиму воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. Том 1. № 3(28). 2019. С. 70-73. <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/issue/view/9>
343. Шаринська О.Є. Облікова політика як інструмент грошово-кредитного регулювання цінової стабільності. *Вісник Української академії банківської справи*. № 1 (18). 2005.
344. Шахов В., Мадіссон В. Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України. *Вісник Національної академії державного управління*. Філософія, методологія, теорія та історія державного управління. 2013. Вип. 2. С. 44–56.

345. Шевченко Н.Л. Механізм адміністративно-правового забезпечення дотримання прав людини в правоохоронних органах України. *Юридичний бюлетень*. 2018. Випуск 7. Ч. 2. С. 189-194.
346. Шевчук І. В. Загрози економічній безпеці України в умовах політикоекономічних реалій. *Університетські наукові записки*. 2018. № 1. С. 175–185.
347. Шелудько С.А. Облікова ставка центрального банку як інструмент валютного регулювання. *Регіональна економіка та управління*. 2015. № 4. С. 118–122.
348. Шемет Т.С. Теорія і практика валютного курсу: навч. посіб. / За ред. О.І. Рогача. Київ: Либідь, 2006. 360 с.
349. Шкарупа В.К. Діяльність працівників ОВС по припиненню правопорушень: Дис. ... д-ра ю.н. Одеса, 1996. 327 с.
350. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: монографія. Київ : НІСД, 1997. 144 с.
351. Шульга І. П. Економічна безпека держави, суб'єктів господарювання та тіньова економіка. Черкаси, 2014. 367 с.
352. Шутова О. Вільні економічні зони як різновид територіальних податкових звільнень. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 157–161.
353. Юрій С.І. Фінанси: підручник / За ред. С.І. Юрій, В.М. Федосов. Київ: Знання, 2008. 611 с.
354. Янушевич І.А. Системний підхід і можливості його застосування в аналізі проблем людини та її культури. *Інтелект. Особистість. Цивілізація*. 2009. №7. С. 104-110
355. Яременко О.О. Сучасна структура золотовалютних резервів: вітчизняний та міжнародний досвід. *Агросвіт*. 2011. № 22. С. 47-51.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Деменко К. Е. Щодо поняття «економічна безпека держави» як політико-правової категорії. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 33/2022. С. 282-289. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7889795>

2. Деменко К. Е. Щодо поняття «валютна політика держави» як фінансово-правової категорії. *Академічні візії*. 2022. Вип. 13. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/351>

3. Деменко К. Е. Організаційно-правові засади реалізації валютної політики держави: поняття та характеристика. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 35. 2022. С. 256-263. <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/777>

4. Деменко, К. Е. Обмеження та заборони у валютній сфері за українським законодавством воєнного часу. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. 2023. Вип. 37. С. 309-313. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/783>

Статті в зарубіжних періодичних наукових виданнях:

5. Demenko K. E. Ukraine Foreign Exchange Policy Implementation: Principles of Building State Bodies System in Sphere Regulating Currency Relations. *Global Prosperity*. № 3(2). 2023. 19–27. Retrieved from <https://gprosperity.org/index.php/journal/article/view/103>

Тези наукових доповідей:

6. Деменко К. Е. Правове регулювання валютних відносин в іноземних країнах: досвід для України. *Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук*: матеріали II Міжнародної

наукової конференції, м. Дніпро, 17 березня, 2023 р. Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. С. 116-117. https://ukrlogos.in.ua/ua_conference_17_03_2023_mcmd.php

7. Деменко К. Е. Правове закріплення економічної політики України воєний та повоєнний час. *Актуальні проблеми науки і практики: сталий розвиток в умовах воєнного стану*: тези доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті д.е.н., професора Горбоноса Федора Володимировича (Львів, 26-27 грудня 2022 року). Львів: ЗВО «Львівський університет бізнесу та права», 2022. С. URL: <http://lubp.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/26.pdf>

8. Деменко К. Е. Щодо поняття «організаційно-правові засади реалізації валютної політики держави. VII Міжнародна науково-практична on-line конференція «*Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*» 18-19 травня 2023 р., м. Суми.

alliance bank

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «БАНК АЛЬЯНС», вул. Січових Стрільців, 50, м. Київ, 04053,
+38 (044) 224-66-70, web: www.bankalliance.ua, E-mail: alliancebank@alliancebank.org.ua
МФО 300119, ЄДРПОУ 14360506, Ліцензія НБУ №97 від 17.11.2011р.

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача
третього рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету
Деменко Карини Едуардівни
«Організаційно-правові засади реалізації валютної політики як засобу
забезпечення фінансової безпеки держави»
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі
спеціальності 081 – Право
у практичній діяльності**

Даною довідкою засвідчуємо, що результати дисертаційного дослідження Деменко Карини Едуардівни на тему «Організаційно-правові засади реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансової безпеки держави» поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – Право, використовуються у практичній діяльності АТ «БАНК АЛЬЯНС».

Зокрема при: наданні консультацій в рамках законодавства щодо регулювання валютних відносин; взаємодії та здійсненні обміну інформації з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, банківськими установами України; при здійсненні розгляду звернень громадян та юридичних осіб з питань пов'язаних з діяльністю АТ «БАНК АЛЬЯНС»; формуванні інформаційної політики АТ «БАНК АЛЬЯНС».

Вважаємо, що дисертація Деменко Карини Едуардівни на тему «Організаційно-правові засади реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансової безпеки держави» є завершеною науковою роботою, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати щодо організаційно-правових засад забезпечення фінансової безпеки держави.

Начальник Управління
валютного контролю
АТ «БАНК АЛЬЯНС»

Юлія ТАТАРЧУК

Міністерство освіти і науки України

Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Сергій ЛЕОНОВ

2023 р.

про впровадження в освітній процес результатів дисертаційного дослідження
Деменко Карини Едуардівни
«Організаційно-правові засади реалізації валютної політики як засобу забезпечення
фінансової безпеки держави» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 – Право

Комісія у складі:

Голова – к.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ Руденко Л.Д.

Члени комісії – к.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ Шлапко Т.В.

– к.ю.н., ст. викладач кафедри АГПФЕБ Миргород В.В.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Деменко Карини Едуардівни «Організаційно-правові засади реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансової безпеки держави» і їх використання в освітньому процесі при викладанні дисциплін «Фінансове право», «Правове регулювання функціонування системи фінансово-економічної безпеки в Україні» кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету.

Висновок: комісія вважає, що результати дослідження Деменко Карини Едуардівни «Організаційно-правові засади реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансової безпеки держави» отримані на основі ґрунтовного аналізу реалізації валютної політики держави як засобу забезпечення фінансової безпеки, мають комплексний характер та використовуються при проведенні лекцій, семінарських і практичних занять кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового інституту Сумського державного університету зі студентами при вивченні дисциплін «Фінансове право», «Правове регулювання функціонування системи фінансово-економічної безпеки в Україні».

Акт виконаний у 2-х примірниках.

Голова комісії

Людмила РУДЕНКО

Члени комісії

Тетяна ШЛАПКО

Валерія МИРГОРОД

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
Сумського державного університету
Анатолій ЧОРНОУС
2023 р.

АКТ

про впровадження у наукову діяльність результатів дисертаційного дослідження Деменко Карини Едуардівни «Організаційно-правові засади реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансової безпеки держави» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 - Право

Комісія у складі:

Голова – д.ю.н., доцент, завідувач кафедри КПДС Бондаренко О.С.

Члени комісії:

- к.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ Колеснікова М.В.
- к.ю.н., ст. викладач кафедри АГПФЕБ Миргород В.В.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Деменко Карини Едуардівни «Організаційно-правові засади реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансової безпеки держави» та їх впровадження у наукову діяльність.

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного Деменко Карини Едуардівни «Організаційно-правові засади реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансової безпеки держави» отримані на основі ґрунтовного аналізу та визначення організаційно-правових засад реалізації валютної політики України, мають ґрунтовний та аргументований характер і використовувалися при проведенні наукових досліджень у рамках науково-дослідницької роботи «Концептуальні засади реформування системи правоохоронних органів в сучасних умовах трансформації нагляду і контролю щодо забезпечення економічної безпеки України» (реєстраційний номер 55.15.02-22/24.3Ф-01), яка розробляється в Навчально-науковому інституті права Сумського державного університету.

Акт складений у 2-х примірниках.

Голова комісії

Ольга БОНДАРЕНКО

Члени комісії

Марія КОЛЕСНІКОВА

Валерія МИРГОРОД